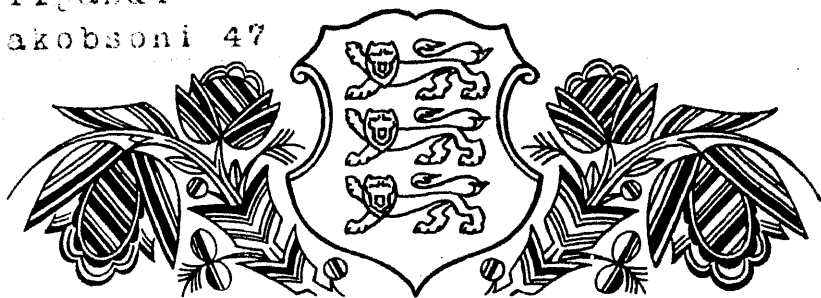

nr. Jaan Rist
Wiljandi
Jakobsoni 47

EESTI KOOL

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 8

Oktoober 1938

IV aasta

SISU:

- M. Meiusi:** Arenemise vabadus ja rahvuslik kasvatus.
- A. Elango:** Koduse Kasvatuse Instituut.
- J. Välbe:** Mõtteid kooli hommikupalvuse korraldamisest.
- Meeta Teri:** Vokaalne kasvatus lasteaias.
- J. Aavik:** Vigade esiletoomine emakeele metoodika seisukohalt.
- O. Randvee:** Kirjand algkooli V ja VI klassis.
- A. Kasvand:** Märkmeid „Matemaatika õpikute“ kohta. Looduslooline ekskursioonijaam Helmes.
- A. Ivask:** Huvitavast käsitöövallast.
- H. Vammus:** Kunstsarv ja tema ümbertöötamise võimalusi kooli tööõpetuses.
- P. Hakk:** Võõrsõnade rohkusest meie kirjakeeles.
- H. Vellner:** Heliplaat õppevahendina.
- A. Velmet:** R. Ritsing — Koori- ja orkestrijuhi käsiraamat.
- J. Uustalu:** Joh. Käis — Esimesed vaod. Mitmesugust.

TALLINN

HARIDUSMINISTEERIUMI VÄLJAANNE

Uusi raamatuid:

J. Konks

EESTI AJALUGU II

1. vihk.

Progümn. II kl. kursus. Hind 65 s.

„Eesti ajalugu“ II on koostatud uue õppekava kohaselt. Esimene vihk käsitleb ühte raskemat võitluseajajärku rahva eluõiguse eest, nimelt teoorjuse aega kuni ärkamisaja tulekuni. Pinevad ajaloolised sündmused on esitatud väga reljeef-selt, huvitavalt ja meelde jäävalt. Kujutlusi aitavad konkreetseteks muuta 28 illust-ratsiooni, millest suur enamus esineb koolikirjanduses esmakordselt. Keel ja stiil on eeskujulikud.

Henrik Ibsen

PEER GYNT

Dramaatiline luuleteos. M. Underi värsstõlge norra keelest. „Maailmakirjandus“ nr. 3, 1938. Hind 4 kr., köites 4 kr. 50 s. ja 5 kr. 50 s.

„Peer Gynt“ on maailmakirjanduse kuulsamaid teoseid ja ta peakuju esin-dab iseloomulikku inimese tüüpi. Ikka ja jälle tuuakse teos lavale ning ta on tähelepanu äratanud muusikas ja filmis. Seda põhjustab ta sisu hoogne sünd-musrikkus ja mõttetihedus. Meie parema värsimeistri sule alt tulnuna on ta eesti keeles omaette kunstitöö.

Stendhal

PUNANE JA MUST I

Tõlk. Joh. Semper. „Maailmakirjandus“ nr. 4, 1938. Hind 4 kr., köites 4 kr. 50 s. ja 5 kr. 50 s.

Romaan Napoleoni järelajast Prantsusmaal, mille peategelaseks on väge-vuse ja suuruse igatsusega täidetud tiserlipoeg. Ta ei näe enda ja sangarlikkude tegude vahel muud kui sobiva juhuse puudumist ja on valmis ennem tuhandele surmale silma vaatama kui karjäärivõimalusest loobuma. Võõra abielu pühadus, armastava naise tunded — kõigest sellest rühib ta hoolimatult üle. See on teose keskendavaks jooneks, kuid ühtlasi saame ka laia, mitmekesise ja väga elavalt pingelise pildi tolaeagsest Prantsusmaast.

A. Sang

HEINRICH HEINE

Luuletaja ja võitleja. Suurmeeste elulood nr. 45. 160 lk. Hind 1 kr. 50 s., köites 2 kr.

Heine oli luuletaja, kelle värsid on saanud kogu inimsoo ühisvaranduseks ja Heine ise on pärinud koha suurimate lüürikute hulgas. Teiselt poolt oli ta tagakiusatud radikaalne vaimuvõitleja, kelle terav sulg ei jätnud valusate küsi-muste lahendamist jumala hooleks, vaid reageeris satiiriga kõigele umbsele ja tagurlikule.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

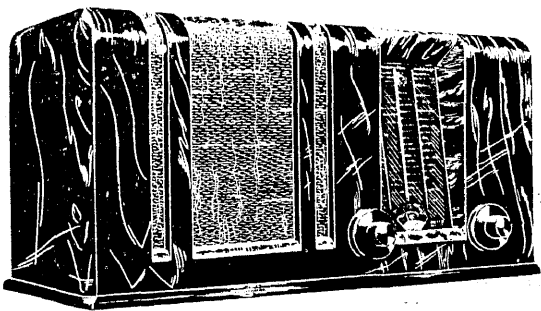
Ala 19, Tartu. tel. 6-01, posti jooksev arve 20-36.

Ar 938 P
Eesti

Iga tõsine Eesti
kodanik ostab vaid

ARE raadio,

milline pakub meeldivat ajaviidet vabadel tundidel.

VÕRKAPARAADID:

„Trump“	2+1-lambil.,	3	lainealaga,	hind	Kr. 120
„Menuett“	3+1-	3	„ „	„	Kr. 195
„Titaan“	4+1-	3	„ „	„	Kr. 230

PATAREIAPARAADID:

„Simman“	2-lambil.,	3	lainealaga,	hind	Kr. 90
„Kadrill“	3-	2	„ „	„	Kr. 130
„Vibuane“	3-	3	„ „	„	Kr. 145
„Tuuslar“	4-	3	„ „	„	Kr. 195
„Vikerlane“	5-	3	„ „	„	Kr. 240

Tutvuge **ARE** kvaliteet-raadioga ja Teie veendute tema
puhtas hääles, meeldivas välimuses ja odavas hinnas.

TEHAS JA LADU:

TALLINN, REIMANI 11, TEL. 300-30, 316-59.

Ilmus suurteos eesti rahvaluule alalt:

VANA KANNEL III

Kuusalu vanad rahvalaulud I. Toimetanud H. Tampere. 400 suurt lehekülge + 16 kriittahvliit ja 1 kaart. Hind Kr. 6.50. Üleni linaes köites Kr. 9.—, poolnahhköites Kr. 10.—.

„VANA KANNEL“ III on esimene köide K. o-ü. „Kultuurkoondise“ kirjastusel ja Eesti Rahvaluule väljaandel ilmuma hakkavast suurest rahvaluule seeriast.

„VANA KANNEL“ ilmub 7-köit. seeriana, igas köites laulud eri kihelkonnast.

„VANA KANDLE“ seerias avaldatakse ka uues trükkis juba dr. J. Hurda poolt trükkitoimetatud „Vana Kannel“ I ja II, milliste trükk on otsas, ja seega need teosed muutunud laiematele hulkadele kättesaamatuks.

„VANA KANDLE“ seeriale ettetellimisi välja ei kuulutata. Raamatud ilmuvad käsikirjade valmimise järjekorras, keskmiselt igal aastal üks köide. Järgmine „VANA KANDLE“ köide ilmub 1939. a. dr. Jakob Hurda 100. sünnipäevaks.

Raamat on müügil kõikides raamatukauplustes. Kes raamatu hinna kirjastusele ära saadab, sellele saadetakse raamat postikuludeta kätte.

Kirjastus o-ü. „KULTUURKOONDIS“

Tallinn, Pärnu mnt. 10—8, pk. 483. Tel. 411-35. Posti jooksev arve 785

Algupäraste teoste 4. sari.

Sarjas ilmub 10 algupärast teost kümnelt tunnustatumalt autorilt, kokku umbes 3500 lk., mis moodustab kandvama osa 1938. a. algupärase ilukirjanduse toodangust.

A. Antson: **Sina ei pea mitte himustama...** Romaan.

A. Gailit: **Karge meri.** Romaan. Kunstnik A. Johani kaas ja siseillustatsioonid.

E. Hiir: **Palgest palgesse.** Luuletustekogu luksuspaberil. Kunstnik E. Kolomi kaas ja originaal puugravüürid.

K. A. Hindrey: **Lembit.** Ajalooline romaan.

A. Jakobson: **Oktoobrituul II.** Romaan.

J. Kärner. **Õsiti kumavad linnad.** Romaan.

O. Luts: **Mälestused X.**

A. Mälk: **Mere tuultes.** Novellidekogu. Rikkalikult illustreeritud.

R. Roht: **Inimsaatused.** Romaan.

P. Vallak: **Lambavarga Näpsi lorijutte.** Novellidekogu. Kunstnik E. Kolomi kaas ja originaal puugravüürid.

Sarja soodustatud ettetellimishind kuni 5. novembrini s. a. Kr. 24.—, kuni 5. detsembrini Kr. 26.—. Osadeviisi makstes Kr. 27.—. Sellest tuleb tasuda tellimise andmisel Kr. 7.— ja iga köite ilmumisel Kr. 2.—. Sari paremal paberil üleni linaes köites (seljatrükk ehtsas kullas) on 10 krooni kallim. Üksikmüügil on sari kuni 50% kallim. Ette tellimise korras tuleb müügile ainult 500 komplekti. Seepärast rutake ette tellimisega! Ette tellimisega ei pikendata! Kõik raamatud ilmuvad veel sel aastal ja saadetakse ette tellijale kirjastuse kulul kätte.

Sarja on võimalik tellida: makstes raha o/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ posti jooksvale arvele nr. 2232 või saates rahakaardiga kirjastuse nimele. Tellimisi võtavad vastu ka raamatukauplused.

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Gustav-Adolfi 8, telef. 2-66.

Ilmusid trükist

EESTI TAIMESTIKU

PILTIDE SARJAS

**ÕUNAPUU,
MAGUN,
PÕLDSINEP**

(Varem ilmunud pilte on veel piiratud arvul saadaval peale huulheina-vesiherne ja rukis-kaer-nisu, millede trükk läbi müüdnud).

Hind paberil Kr. 3.—, papil Kr. 3.50.

K. K.-Ü. „TÖÖKOOL“

TALLINN, PÄRNU MNT. 28
RAKVERE, TALLINNA TN. 24

„EERIKA“ Vennad TÖNISSON & Co.

Tartus, Suurturg nr. 2, telef. 7-79.

SOOVITAME „Eerika“ puukoolist aastate jooksul väljaarendatud ja kujunenud meie turunõuetele vastavates kui ka uuemates parimates välissortides

igat liiki

viljapuid ja marjapõõsaid, roose, ilupuid ja -põõsaid.

LILLESIBULAI uuemates sortides.

Suur valik aiatööriistu.

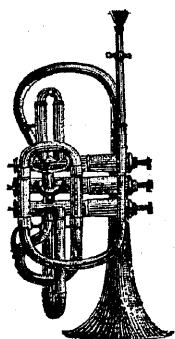
Hinnakirjad hinnata.

*Meie laost on alati saadaval
rikkalikus valikus:*

HELIPLAATE

koolidele ja vabaharidustööks kodus, keelte
õppimiseks, muusika ajaloo uurimiseks ja
rütmilise võimlemise harrastamiseks.

Igasuguseid

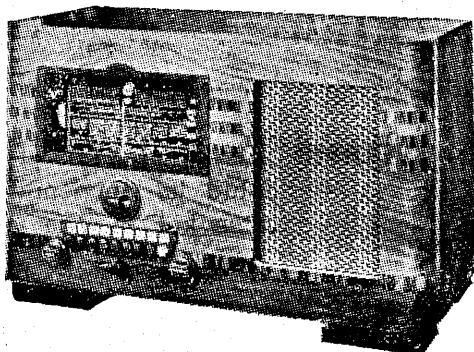
MUUSIKARIISTU

nagu harmooniume, keel- ja puhkpille,
trumme, löötpille jne. ning muusikariistade
osi ja tarbeid.

RAADIOAPARAATE

kuulsamate välis- ja kodu-
maa tehastast, nagu

MARCONI, TELEFUNKEN,
SIERA, ARS, STANDARD,
TARTU TELEFONIVABRIK,
igasuguses hinnaklassis.

Heliplaadi-mängijaid, lihtsaid ja automaadiga, gramafone, pick-up jne.

O/U. „ESTO-MUUSIKA“

TALLINN, VIRU TÄNAV 2

Osakonnad: Tartus, Viljandis, Pärnus. Esindajad üle riigi.

Arenemise vabadus ja rahvuslik kasvatus.

Meinhard Meiusi.

Kasvatus, nagu iga teinegi tegevus, lähtub tegijast, kasvatajast ja suundub tegevuse objektile, käesoleval juhtumil teisele isikule, kasvandikule. Tegijal on seejuures oma nõuded, mida ja kuidas ta tahab teha; aga ka objekt paneb end maksma, nõudes oma omaduste arvestamist. Viimane on eriti tähtis kasvatusel puhul, kus on tegemist teise isikuga, kellel loomuliku õiguse alusel on samasugused õigused enda maksmapanekuks ja enda omapära säilitamiseks nagu kasvatajalgi. Kuna aga kasvataja väga sügavale tungib kasvandiku isiklike õiguste sfääri, siis on arusaadav, et sellest kergesti võivad tekkida konfliktid, millede lahendamine tihti osutub üsna keeruliseks. Püüame käesoleval juhul lahendada vastolu, mis näib valitsevat ühelt poolt arenemise vabaduse ja teiselt poolt rahvusliku kasvatusel nõude vahel.

Tänapäeva kasvatuses valitseva arusaamise järgi teostub inimese arenemine kahe teguri — ühelt poolt päriuslike eelduste, teiselt poolt ümbruse tegurite — koosmõjul, nn. konvergenti printsiibil. Sünnimisega kaasa toodud eeldustega on ette määratud, mis kellestki võib saada. Igaüks sisaldab endas oma tuleviku plaani. Kas, kuivõrd ja millises osas see plaan aga tegelikult teostamist leiab, oleneb miljööst. Teoreetiliselt on mõeldav, et see plaan võiks leida täielikku teostamist, kuid teostub tegelikult ikka ainult osaliselt, kuna miljöö võimaliku maksimumi saavutamiseks pole tavaliselt küllalt soodus. Et miljöö iseendast selleks küllalt soodus pole, kuid võimalik on seda soodsamaks muuta, sellega avaneb võimalus teadlikule kasvatusel.

Iga inimene, puutudes kokku kasvava noorega, tahtmata mõjustab viimase arenemist, nagu iga teinegi miljöö tegur. Sel puhul on inimese-kasvataja ainult üks tegur teiste miljöö faktorite kõrval (ebateadlik kasvataja). Inimene ei piirdu aga mitte ainult sellega, vaid püüab kogu miljöö mõjusid juhtida nii, et kasvandiku arenemine nende mõjul toimuks tema poolt eelistatud suunas. Ta on loonud endale kasvandiku tulevase isiksuse suhtes kindla ideaali ja astub sellega nüüd teadliku kasvatajana kasvandiku ja ümbruse vahele, korraldades viimase mõjusid enda poolt püstitatud ideaali nõuetele vastavalt.

Meil on tegemist seega kahe suguse arenemise plaaniga: üks, mis peitub lapses endas ja mille väljaarendamiseks tal on loomulik õigus; teine, mille meelevaldselt seab kasvataja. Need kaks võivad ühtida, ja oleks ideaalne, kui nad ühtiksid, kuid need ei tarvitse alati ühtida. Lapse loomulikest õigustest lähtudes peaks kasvataja oma ideaali painutama lapse järgi. Lapses peitub tulevik, nagu ütleb Ellen Key; mis õigus on vanadel, keda ootab lange mine minevikku, end oma kasvatuskunstiga tulevikule peale suruda.

See tuleviku plaan aga, mis igati endaga kaasa toob, pole kõigil samasugune. Juba sünnipäraselt on inimesed erinevad: ühel on avaramad eeldused areneda ühes, teisel teises suunas. Ja kui kasvataja tahab saavutada võimalikku maksimumi, siis peab ta seda suunda, kasvandiku arenemisplaani tundma ja seda arvestama. Kuid kahjuks pole — kasvatus teaduse tänapäeva seisundi juures — kuigi hästi võimalik seda plaani ette avastada või isegi tagant järele kindlaks teha. Võime uskuda, et nii mõnigi, ka omal alal silmapaistev isik, oleks vahest mõnel muul alal suutnud veelgi enam pakkuda, aga meil pole võimalik seda kindlaks teha. Kui juba kord on mindud ühes suunas, pole seda enamikul juhtumel katsetamise otstarbel võimalik enam vahetada.

Arvestades seda arenemisplaani etteavastamise raskust, peaks kasvataja omalt poolt püstitatud suunitlustega olema äärmiselt ettevaatlik (muidugi siis, kui üldse tahetakse arvestada lapse loomulikke kalduvusi). Ta peaks loobuma arenemise suuna määramisest väljast poolt ja laskma last v a b a l t a r e n e d a temas endas peituvate sisemiste jõudude sunnil — lootes, et see suund, mille poole tee on kõige avaram, end ka tegelikult maksma paneb. Ei tule siis niipalju kasvatada kui hoolitseda soodsate arenemistingimuste eest. Selles mõttes ütleb J. J. Rousseau, et kasvataja ülesanne on vaadata, et midagi ei sünniks, mis segab lapse loomulikke arenemist; tuleb hoolitseda, et loodus saaks segamatult teha oma töö.

Et kasvatus oma sunnilisusis käiks tööpoolest ainult lapse järgi, siis ei tohiks kasvataja ometi jääda ainult erapooletuks pealtvaatajaks, vaid peaks valvama selle järele, et valitseks tasakaal kõigi miljöö tegurite vahel. Ta peaks hoolitsema, et kõik mõeldavad positiivsed ümbruse mõjud oleksid esindatud ja nimelt võrdselt esindatud, milledest siis kasvandiku juures mõjule pääsevad ainult need, milledeks vastavad eeldused olemas, teised aga jääksid mõjutuks. Sellise tasakaalustamise kaudu oleks miljöö suundmäärav mõju elimineeritud ja ainukeseks otsustajaks jääks kasvandikus endas peituvate algete tugevus.

Muidugi ei ole selline nõue täies ulatuses teostatav ega ole teoreetiliselt hästi mõeldavgi, kuid teataval määral leiab see siiski teostamist. Tegelikus koolikasvatases näiteks pakutakse õpilasele küll teadust, küll kunsti, religiooni jne., kuid õpilase oma sisemiste kalduvuste otsustada jääb, millele ta end viimaks lõplikult pühendab.

Mis puutub nüüd rahvusluse küsimusse, mis käesolevas kirjutuses on võetud eriti vaatluse alla, siis kasvandiku arenemise vabaduse nõude seisukohalt lähtudes ka see peaks esinema vaid ühe tegurina muude miljöö mõjude kõrval, mille vastuvõetavuse peaksid otsustama samuti kasvandikus peituvad eeldused, nagu iga teisegi välismõju puhul.

Sellega oleks küsimus küll lahendatud, kuid ühekülgselt. See lahendus ei rahulda tänapäeva rahvuslikult mõtleva ühiskonna nõudeid. Viimase poolt püstitatav rahvusliku kasvatus nõue ei piirdu ainult sellega, et ka rahvuslik

moment esineks muude tegurite kõrval, mida kasvandik vastavalt oma kalduvustele võiks omaks võtta või mitte, vaid nõuab selle tingimusteta sisendamist kõigisse kasvandikesse, kes kuuluvad samasse rahvusesse.

Ühiskonnal aga kui kasvatajal (üksik-kasvataja tegeleb vaid ühiskonna ülesandel) on õigus oma nõudeid kasvatuses suhtes maksma panna. Selle õiguse annab talle asjaolu, et laps kui ka sellest võrsuv täiskasvanu on määratud elama ühiskonnas, ühiskonna liikmena. Ühiskonnal kui tervikul on õigus püstitada nõudeid oma üksikute osade — liikmete — suhtes. Kui keegi tahab olla selle terviku liige, siis peab ta selle nõudeid täitma. Nagu igal ühingul on õigus uute vastuvõetavate liikmete suhtes püstitada nõudeid, määrata neile katseaega ja tarvitada seda tarbekorral ettevalmistuseks — kasvatuses —, nii on see õigus loomulikult ka rahvusel. Ainult ta ei saa selleks küsida uue sisseastuja — lapse — nõusolekut. Kuid ühiskond on seda õigustatud tegema ka ilma lapse nõusolekuta, sest viimane on juba sündimisega määratud sisse kasvama teda sünnitavasse ühiskonda — seda mitte ühiskonna poolt meelevaldselt, vaid see kuulub juba inimese kui ühiskondliku olendi olemusse. Selle sissekasvamise — sisseastumise — kohta on aga ühiskonnal, nagu juba mainitud, õigus püstitada omalt poolt nõudeid. Kui aga laps sünnipoolest neid nõudeid ei rahulda, siis tuleb ühiskond talle selles mõttes vastu, et võtab nõutavate omaduste arendamise enda peale, hakkab teda kasvatama. Lõppeks see sünnib ikkagi ühiskonna enda huvides, püüdes uute liikmete kaudu oma olemasolu jätkata.

Ühiskonna seisukohalt vaadatuna on kasvatus ülesanne teha kasvandik kaastööliseks teda ümbritsevale kultuurühiskonnale. Teisiti see ei saagi olla, sest ühiskond on see, kes kasvatab, ja poleks mõeldav, et ta võiks tahta kasvatada oma hävitajaid või temale ükskõikseks jäävaid indiviide. Kasvatus on kas ühiskonna poolt püstitatud nõuete teostamine kasvandiku juures või ta lakkab üldse olemast, sest kasvataja, ühiskond ei tunneks muidu huvi selle vastu. Kui kasvatus siiski kuskil näilikult toimib ühiskonna nõuete vastaselt, siis on see mõeldav ainult selliselt, et ühiskond ise oma nõudlusis pole küllalt homogeenne.

Kasvatus on ühiskonna funktsioon, mille teostumine poleks mõeldav ühiskonnata. Samuti võime ütelda, et iga ühiskond kasvatab, üks enam teadlikult, teine ebateadlikult. Kui aga kasvatus teostavaks ühiskonnaks on rahvus, siis loomulikult kasvatus taotleb neid nõudeid, mis omased sellele rahvusele, muutudes seega rahvuslikuks kasvatuses.

Rahvusliku kasvatuses nõue on meil küll saanud juba üldiseks, kuid arusaamatusi leiame selle suhtes siin ja seal siiski. Lühidalt võime ütelda, et kasvatus on rahvuslik siis, kui kasvandike arengut sisustatakse teatavale rahvusele omaste kultuurväärtustega ja neid selle kaudu kasvatatakse samale rahvusele tahtlikult kaastöötajaks liikmeiks. Õige küll, et juba siis võime rääkida rahvuslikust kasvatuses, kui on teostatud eelmise nõude esimene pool, nimelt et kasvandiku areng oleks sisustatud rahvuslike kultuurväärtustega. Kuid tänapäeva aktuaalse rahvusliku kasvatuses nõude järgi oleks sellest siiski vähe. Viimase järgi kuulub sinna tingimata ka tahte moment — spontaanne tahe olla oma rahvusele kaasatöötaja liige. Viimasel ajal võime nentida isegi liiga ühekülgselt tahte momendi rõhutamisest. Tehakse vahet üldise või üldinimliku ja rahvusliku kasvatuses vahel, kusjuures viimase all mõeldakse armastuse ja lugupidamise sisendamist oma rahva ja kodumaa vastu. Peaosa kasvatuses teostatakse seejuures langeks üldinimlikule kasvatuses, millele

uue nõudena lisaks tuleb veel rahvuslik kasvatus. See vahetegemine esiteks on eksitav selles mõttes, nagu võiks neid kaht ka tegelikkuses teostada lahus, enne üldist ja siis rahvuslikku kasvatust.

Teiseks oleks liiga pealiskaudne arusaamine rahvuslikust kasvatusesest, kui selle all mõtleksime ainult oma isamaa ja oma rahva armastust. Rahvuslikult kasvatatu peab olema läbi imbunud meie kultuuriga, peab olema kujunenud üheks orgaaniliselt seotud rakuks meie kultuurilises organismis.

Sügavamas mõttes rahvuslik kasvatus ei nõua rahvuslikku kasvatust üldise kasvatuses kõrval, vaid üldine kasvatus ise peab muutuma rahvuslikuks. Rahvuslik kasvatus ei nõua mitte ainult estofiile, vaid eestlasi, kellede kogu vaimne koetis, mõtlemisviis ja hingelaad oleksid vormitud oma rahvapärase vaimse sisuga, kellede rahvuslik meelsus ja rahvuslikud püüded johtuksid kogu tema hingeelu struktuurist ega oleks ainult kõrvalharrastuseks muude lemmiklade kõrval. Selliselt kasvatatult võime oodata väärilist lisa meie rahvuskultuurile. Selliseks saab ta aga kujuneda ainult siis, kui ta kasvab ja küpseb sama rahvusorganismi ühe rakuna. Rahvuslik kasvatus võib toimuda ainult rahvuskultuurilises miljöö. Võõra rahva kodudes ja koolides võime küll kasvatada estofiile, aga mitte eestlasi.

Rahvale omaste kultuurväärtuste kaudu rahvusliku mentaliteedini ja selle kaudu rahvusideoloogia tunnustamisele ja selle teostamisele — see on rahvusliku kasvatuses tee.

Iga ühiskond kindlustab kasvatuses kaudu enda olemasolu ja edasiarenemist. Rahvuse suhtes võimaldab seda ainult rahvuslik kasvatus. Seepärast on viimane rahvusühiskonna juures ainus õige kasvatus. Järelikult rahvuslik kasvatus on niisama palju õigustatud kui ühiskondlik kasvatus üldse, või üldse kasvatus, sest viimane toimub ikka ainult ühiskonna kaudu.

Lühidalt, kui teadlik kasvatus üldse on õigustatud, siis on seda ka rahvuslik kasvatus.

Et aga teadlik kasvatus ühiskonna poolt on õigustatud, seda nägime juba eespool.

Olles analüüsinud kasvatuses protsessi niihästi kasvandiku kui ka ühiskonna seisukohalt lähtudes, võime nentida, et mõlemil algul püstitatud nõudeil — arenemise vabadusel kui ka rahvuslikul kasvatusel — on oma loogiline alus. Kuna aga rahvuslik kasvatus kategooriliselt nõuab teatava mentaliteedi ja ideoloogia sisendamist, arvestamata individualiteeti, siis on vastolu mõlema nõude vahel ilmne. See on veel seda suurem, et rahvuslik kasvatus tahab riivata ja määrata isikule endale kõige lähedasemat ja pühamat momenti temas — tema maailmavaadet.

Kuna aga tegelik elu siiski nõuab vastoludeta kasvatuses kava, siis jääb vaid küsida, kumba tuua teisele ohvriks, või on vahest võimalik saavutada mingit kompromissi.

Kui kõrvutada mõlemaid nõudeid õigustavaid argumente, siis on varsti selge, et ühiskonna nõuete kaal on suurem. Tõstame selleks eespool kirjeldatud asjaoludest siinkohal veel kord välja kaks.

1. Kasvandik on oma päritolult kui ka oma olemuse mõttelt seotud ühiskonnaga; ta on selle üks liige ja peab sellisena alistuma ühiskonna nõudeile.

2. Kuna ühiskond kasvatuses teostab, siis on loomulik, et ta seda teeb omis huvides ja rahuldab kõigepealt omi nõudeid.

Kui nende argumentide puhul vahest võib tunduda, et siin otsustab enam jõud kui õiglus — ühiskond paneb lihtsalt maksma oma üleoleku, siis

võime lisada veel kolmanda, mis annab ühiskonnale sama õiguse ka kasvandiku seisukohalt.

See õigus järgneb asjaolust, et kuigi ühiskond jätab oma nõuded teostamata, ei garanteeriks see ometi kasvandiku vaba arenemist, vaid see satuks koguni hoopis halvemate tegurite mõju alla. Vaba arenemist võiks garanteerida ainult eespool kirjaldatud kõigeekülgne, aga igast küljest võrdse mõjuvõimuga miljöö. Kuid selle loomine pole tegelikult võimalik ega mõeldav. Näiteks üheks üsna määravaks teguriks lapse elus on asjaolu, millise keele ta õpib kätte emakeelena. Aga kuidas oleks mõeldav, et laps ise selle endale valiks oma sisemiste kalduvuste kohaselt. Kui oletame, et laps sünnimisest saadik puutuks kokku kõigi olemasolevate keeltega võrdselt palju, siis ei õpiks ta tõenäoliselt üldse korralikult rääkima. Valiku tegemine siin kasvataja poolt on otse lapse enda huvides.

Kui aga lapse arenemist mõjustav sfäär pole igast küljest võrdse mõjuvõimega, siis ei määra tema arenemise suunda enam tema enda sisemised kalduvused, vaid ikkagi miljöö. Oletame nüüd, et teadlik kasvataja tõmbub sellest tagasi, kartes, et tal pole selleks õigust. Aga millised tegurid hakkavad siis lapse arenemist määrama? Puht-juhuslikud ja kasvatuseks kohandamata ümbruse mõjud kõigi oma vooruste ja pahedega. Ainult inimene, kes end peab looduse krooniks ja kõige targemaks maailmas, ei julge seda teha. On ilmne, et selline tagasihoidlikkus pole mingi teenus kasvavale noorele, ega säilita see tema vaba arenemist sugugi rohkem kui teadlik kasvatus kasvataja poolt. Kui inimene loobub oma juhtivast osast, siis astuvad ta asemele uued, pimedad jõud, mis ikkagi juhivad. Ei ole seega alust, miks inimene oma juhtivast kohast peaks loobuma, vaid vastupidi, kasvandiku huvides on, et just tema oma tarkuse ja ettenägelikkusega mängiks kasvatuses juhtivat osa.

Seega oleme jõudnud kompromissini, mis küll kitsendab äärmist arenemise vabaduse nõuet, kuid see sünnib niihästi kasvandiku kui ka kasvataja — ühiskonna huvides. Vabaks arenemiseks aga jäägu ruumi ühiskonna nõuete piirides. Saagu igast noorest kõige parem, mis talt võib saada, s.t. igat noort tuleb kasvatada selles suunas, milles ta oma loomulike kalduvuste poolest saab olla rahvusele kõige rohkem kasulik ja milles ta ühtlasi leiab endale maksimaalse rahulduse ühiskonna teenistuses:

Koduse Kasvatuse Instituut.

Tema struktuur — tegevus — kavatsusi.

A. Elango.

Kodukasvatuse liikumise ühiskondlik tagasein.

Noorsoo vaimsele kujunemisele avaldab terve rida tegureid oma mõju. Kolme neist võime eriti välja tõsta; need on: kool, kodu ja noorte omaealiste osadus. Kui jälgida pedagoogika ajalugu, siis näeme, et teadlikus kasvatustöös on kord üks, kord teine neist tegureist olnud esiplaanil. Hiline minevik — 19. sajand ja 20. sajandi algus on kooli võidukäigu ajastu. Kunagi varem pole pandud nii

suurt rõhku koolide väljaarendamisele, koolikohustuse pikendamisele, õppekavade laiendamisele, uute avaramate koolimajade ehitamisele jne. Terasemal jälgijal ei ole raske selles näha ratsionalismi ja uus-humanismi kajastusi ja järellainetusi. Viimaseil kümnendeil on muutunud eluvaadete mõjul paljudes maades tõstetud ausse noorte omaealiste osaduse pedagoogiseerimine noorsooorganisatsioonide kaudu. Teated, mis mõningaist autoritaarseist riikidest meieni ulatuvad, lasevad paista, nagu oleksid seal noorsooorganisatsioonid, mida umbes 50 a. tagasi peagu üldse ei arvestatud, kasvatustegurite hulgas tõstetud esikohale.

Aga ka kodu osatähtsus kasvatustegurina on viimaseil kümnendeil märksa enam tunnustamist leidnud. Selleks on eriti andnud tõuget mõned uued psühholoogilised teooriad (eriti psühhoanalüüs, individuaalpsühholoogia ja behaviorism), mis iseloomu ja käitumisvormide kujunemise raskuspunkti nihutavad esimestesse eluaastatesse, mil laps kokkupuudete varal oma vanemate ja vendade-õdedega omandab esimesed ühiskondlikud harjumused. Samas suunas on mõjunud suurema tähtsuse omistamine tervele perekonnale ühiskondlikus elus, mida oleme võinud viimaseil kümnendeil mitme rahva juures nentida.

On täiesti loomulik, et mida enam kodu kasvatustegurina tunnustamist leiab, seda enam hakatakse rõhku panema lastevanemate ettevalmistamisele kasvatustlike ülesannete täitmiseks. Siamaani on see ala otse hämmastavalt unarusse jäetud. Vastutustundeline inimene ei asu ühegi keerulisema tegevuse juurde enne, kui ta pole sellega lähemalt tutvunud, seda õ p p i n u d. Kõige keerulisema ja õrnema olendi siin maailmas — inimlapse oleme aga imelikul kombel aastasadu jätnud pikaks ajaks isikute hoolde, kes tema eest hoolitsemiseks ja tema kasvatamiseks pole saanud mingit kavakindlat ettevalmistust. Mis ime siis, kui veel mõnikümmend aastat tagasi juba esimesel eluaastal ligi kümme korda enam lapsi surmale suikus, kui see uusimate kogemuste põhjal on paratamatu (veel praegugi on näit. Penserimaal imikute surevuse % 18,2, kuna see kõrvaldamatuil põhjusil ei tarvitseks tõusta üle 3), või kui praegusegi põlve inimesed kannatavad paljude vägagi häirivate iseloomuvigade all, millede tekkimist otstarbekohane kasvatus varases lapsepõlves oleks võinud ära hoida. Kui pedagoogiliste teadmiste ja oskuste levitamine lastevanemate hulgas (teiste sõnadega kodukasvatustliikumine) veel tänapäevalgi võrdlemisi visalt edeneb ja kohati isegi teadlikku vastuseisu leiab, siis tõenäoliselt tänu ühele arvamusele, mis kunagi võis olla õige, mis aga tänapäeval osutub eksiarvamuseks. Paljud arvavad nimelt, et koduses kasvatuses piisab traditsioonist ja laste ning vanemate vahel valitsevaist instinktiivseist tundesidemeist, mida mõistuslikud arutlused isegi kahjustada võivad. On vaieldamatu tõsiasi, et vanemate armastus laste vastu ja laste loomulik austus vanemate vastu on kasvatuslikult väga väärtuslikud sugemed, mida liigse teoretiseerimise ja koduste vahekordade ratsionaliseerimisega ei tohi purustada; kuid teiselt poolt ei saa olla nägemata, et nende tundesidemete osatähtsus moodses perekonnaelus kipub vähenema. Pealegi on elu meie päevil muutunud nii keeruliseks, et tundesidemed üksi kaugeltki mitte igas olukorras ei suuda leida õiget lahendust. Kõige ilmsemalt paistab see silma lastehoiu alal: kas suudab suurimigi emaarastus ütelda, milline toit sobib lapsele või kuidas hoiduda nakkushaigustest? Aga ka vaimses kasvatuses on küllalt olukordi, kus emaarastus üksi meid hätta jätab, võib-olla isegi eksiteele juhiks (moondudes mõnikord nn. ahviarmastuseks). Niisama vähe

aitab meid tänapäeval raskemais kasvatusolukorris traditsioon. Niikaua kui noored emad oma lapsi kasvatasid peamiselt oma ema (s. o. lapse vanaema) otsesel juhtimisel, olid põlvest põlve edasikanduvad kasvatusviisid mõnigi kord abiks (kuigi nad igakord polekski kooskõlas kasvatusteaduse uusimate tõekspidamisega). Praegused majandusviisid ja kõrgele arenenud individualism soodustavad noorema põlvkonna varajast iseseisvumist, mis on suureks takistuseks kasvatustraditsioonide edasikandumisele, nii et tänapäeva noor ema sageli üsna nõutult oma esimese lapse kätki juures seisab või üsna juhuslikel ja ebakompetentseil nõuandjail laseb end juhtida. Missugused rasked kasvatuslikud eksisammud selle tagajärjeks on, seda teavad kõige paremini lastearstid, emadenõuandlate juhatajad ja õpetajad koolides.

Kodukasvatustliikumise areng.

Kuna perekondlikud tundesidemed ja kasvatustraditsioonid kõige enam on saanud kannatada kiiresti arenevais tööstusmaades, nagu P.-Ameerika Ühendriigid, Belgia, Saksamaa jt., siis on päris arusaadav, et kodukasvatustliikumine just nendes riikides kõige enne on teinud silmapaistvaid edusamme. Ühendriikides tegutseb tuhandete kaupa lastevanemate ringe, kasvatusnõuandlaid, kodukasvatustlike õppeasutusi jms. Paljud ülikoolid evivad selleks isegi eri õppetoolid ja uurimisinstituudid. Prantsusmaal ja Belgias on laialt levinud nn. „École des Parents“i („Lastevanemate kooli“) ettekande- ja kirjastustegevus, kuna Saksamaal on kogu riik viimaseil aastail kaetud nn. emadekoolide („Mutterschule“) võrguga, kus peamiselt noored tütarlapsed mõne kuu jooksul saavad süstemaatilise ettevalmistuse emakohuste täitmiseks.

Eestiski võib juba umbes 60 aastat tagasi Eesti Kirjameeste Seltsi ringkonnis märgata teatavat huvi koduse kasvatus küsimuste vastu. Mõningate teoste avaldamisest (eriti olgu nimetatud Joosep Kapp'i „Eesti ema“, ilm. 1879) kaugemale see huvi siiski ei ulatu. Iseseisvas Eestis tuleb esimene suurem tõuge selles suunas a. 1922 meie tookordselt saadikult Helsingis dr. O. Kallas'elt, kelle ergutusel Eesti Karskusliit kutsus Soome Kodukasvatustühingu teeneterikka juhi Vilho Reima Eestisse kõnereisile. V. Reima hoogsad ja rahvalikud kõned tekitasid siin suurt elevust, mille mõjul tõlgiti ja kirjastati rida ta raamatuid (5 teost kokku 20.000 eks.). Kadunud prof. P. Põllu ja C. H. Niggol'i algatusel saadeti registreerimisele isegi Eesti Kodukasvatustühingu põhikiri, kuid tegelaste puudusel see ühing tegevusse ei astunud. V. Reima tekitatud esialgse elevuse vaibumisega kadus kogu see probleem meil mõneks ajaks päevakorralt. 10 aastat hiljem, a. 1932 võetakse see Eesti Karskusliidu ringkonnis uuesti üles ja luuakse mainitud Liidu juurde üsna autonoomne kodukasvatustoiakond, mille liikmeks kutsutakse kümme-kond Tartu kasvatustegelast. 4 aasta jooksul paisub selle toimkonna tegevus seevõrra suureks, et tekib tarve avaramate ruumide järele. Asjaomaseis ringkonnis oli selge, et uuele massiorganisatsioonile, taotelgu ta kui tahes õilsaid sihte, meil Eestis enam ruumi ei oleks, kuna seltskonna aktiivne osa on niikuinii killustatud liiga paljude organisatsioonide vahel. Järelikult tuli püüda sinna poole, et juba olemasolevad organisatsioonid ja ühiskondlikud jõukoondised võtaksid koduse kasvatus edendamise oma töökavva ja asuksid sel alal plaanikindlale tööle. Ses suhtes tuleb arvestada vähemalt 5 tegurit: kool ja õpetajaskond, naisorganisatsioonid, kirik ja pastorkond, arstikond (eriti kooli- ja lastearstid ning lastekaitse

tegelased) ja vabahariduslikud organisatsioonid. Mainitud jõukoondiste aktiveerimiseks kodukasvatustöö alal ja selle tööala juhtimiseks otsustati ellu kutsuda iseseisev keskus. Viimasele anti nimeks Koduse Kasvatuse Instituut ja see alustas tegevust 1. aprillil 1936.

Koduse Kasvatuse Instituudi struktuur.

Mainitud Instituut oli mõeldud eespool loeteldud jõukoondiste tööd koduse kasvatuse edendamisel sisustava keskusena. Omal algatusel astuks ta tegevusse peamiselt seal ja nendel aladel, kus ükski olemasolevaist organisatsioonidest veel ei tegutse. Mõtte algatajail läks korda saavutada nõusolek koostööks peagu kõigilt suuremailt kasvatuse alal tegutsevailt keskorganisatsioonidelt. Nii liitusid Instituudiga algusest peale E. Ev. Lut. Kiriku Konsistorium, E. Ap. Õigeusu Kiriku Sinod, sihtasutis „E. Lastekaitse“, E. Terwishoiu Muuseum, E. Haridusliit, E. Karskusliit, E. Maanaiste Keskselts, Kr. N. N. Ü. Liit, E. Õpetajate Liit, E. Keskkooliõpetajate Kogu, E. Kooli-nõunikude Ühing, E. Kooli- ja Lastearstide Selts, E. Genealoogia ja Eugeenika Selts, E. Akadeemiline Pedagoogika Selts ja Tartu Ülikooli pedagoogika õppetool.

Instituudi kõrgeimaks organiks on nõukogu, kuhu iga temaga liitunud organisatsioon saadab ühe esindaja. Nõukogu valib kuni 9-liikmelise juhataise, revisjonikomisjoni, alalised toimkonnad ja kinnitab ametisse Instituudi tegeliku juhataja. Samuti kuulub nõukogu kompetentsi eelarvete ja aruannete kinnitamine, töökava vastuvõtmine jne. Nõukogu esimeheks on praegu koolide inspektor J. Lang. Instituudi juhatusse kuuluvad: esimehena — koolide inspektor A. Kurvits, abina — pr. toimetaja L. Käbin, sekretär pr. E. Hünerson, abina — E. Kubjas, laekurina — dr. S. Raudsepp, ametita juhatuse liikmetena — koolide insp. G. Reial, dr. H. Madisson, pr. S. Piiraja ja pr. A. Tarvel. Instituudi tegelikuks juhatajaks kutsuti ülikooli õppeülesande täitja A. Elango ja nõunikeks pr. Ella Treffner ja pr. Ö. Ploompuu-Van Nest. Esialgu ei saa juhataja ega nõunikud kindlat palka, vaid neile tasutakse tükitöö põhimõttel tehtud töö eest.

Raskusi valmistas Instituudi juriidilise aluse kindlustamine. Loomulik oleks olnud tema ülalpidamiseks iseseisva sihtasutuse ellukutsumine. Kehitavad seadused nõuavad selleks aga suuremat alusvara, mille saamiseks Instituudi asutajail väljavaated puudusid. Seepärast otsustati Instituut esialgu jätta E. Karskusliidu ettevõtteks, kes temale eri kodukorra alusel tagas täieliku autonoomsuse ning minimaalsed tegevusvõimalused maksuta korteri ja 370-kroonise toetuse näol aastas. Muud tulud pidi Instituut hankima ise oma tegevusega ja toetusena ametiasutustelt ning teistelt temaga liitunud organisatsioonidelt.

Kuna tegeliku töö juures tekkis tarve kodukasvatustööst lähemalt huvitatud isikute ja organisatsioonidega kohtadel astuda lähemasse kontakti, hakati neid nende soovivalduste põhjal registreerima Instituudi kaastöölisteks. Praegu on säärase kaastööliste nimestikus 319 organisatsiooni, 648 kooli ja 719 üksikisikut. Nad maksavad Instituudile väikest iga-aastast liikmemaksu ja saavad vastutasuks kõik Instituudile väljaanded. Sel teel on Instituut end ainelistestki raskustest üle aidanud, kuna ta riigilt esialgu toetust ei saa.

Instituudi tegevus on koondunud peamiselt kolmele alale: kirjastustegevus, välistegevus ja teaduslik uurimistöö ning õppevahendite soetamine.

Kirjastustegevus.

Kuna Eestis puudus rahvalik pedagoogiline kirjandus, mis vastaks praeguse aja nõuetele, siis asus Instituut seda lünka täitma. Jätkates Eesti Karskusliidu Kodukasvatustoimkonna tööd sel alal kirjastati rida väiksemaid brošüüre, mis sobivad lugeda kõige lihtsamalegi lastevanemale ja on heaks allikmaterjaliks vastavate kõnede koostamisel. Need brošüürid on koondatud üldise pealkirja alla „Vanemad ja lapsed“.

Kuni siimaani on selles sarjas ilmunud järgmised vihud (enamasti 16 lk.):

A. Kurvits. Kool ja kodu kasvatusteguritena.	4500	eks.
Alma Martin. Kuidas kasvatada lapsi tööle?	6000	„
Al. Elango. Laps ja ühiskondlikud pahed.	3000	„
Ella Treffner. Lapse mäng ja mänguasjad.	1000	„
Õilme Ploompuu-Van Nest. Eeskuju ja kasvatus.	3000	„
H. Madisson. Pärvus ja kasvatus.	3000	„
Noor Kүүros ja teisi jutukesti lastele...	2000	„
E. Saal. Kuidas seltskonnas hästi käituda?	2000	„
Julie Steinmann. Seltskonna suhtumine lastesse meil ja mujal.	3500	„
Emma Mikkelsaar. Koduümbruse mõju lapse kujunemisele	4000	„
Alma Martin. Laste majanduslik kasvatus.	4000	„
Ella Treffner. Kodu koolicalise lapse juhtijana.	4000	„
A. Rimmel. Kuidas kasvatada lastes ilutunnet?	4000	„

Teise sarja, mille pealkirjaks on „Kasvatus ja kodu“, koondatakse natukene suuremad ja põhjalikumad brošüürid (keskm. 48—64 lk.). Selles sarjas on ilmunud:

G. Reial. Meie laste tulevik on meie eneste kätes.	40	lk.	3000	eks.
O. ja H. Madisson. Meie laps ja tema eest hoolitsemine.	64	lk.	26000	„
H. Rajamaa. Kuidas kodus õpetada lapsi lugema ja kirjutama?	48	lk.	4000	„

Enamik maa- ja linnaomavalitsusi on niihästi selle kui ka eelmise sarja brošüürid tellinud kõigile nendele alluvaile koolidele. Vabariigi Presidendi lahel toetusel saadeti 21.000 eks. raamatukest „Meie laps“ kõigile perekonnaseisuametnikele — kinkimiseks emadele, kellel 1938. a. sünnib lapsi. Kui säärast kinkimisaktsiooni võimaldub jätkata ka järgmisil aastail, siis on varsti enamik meie kodusid, kus kasvab väikesi lapsi, varustatud kõige hädatarvilikuma kasvatuskäsiraamatuga.

Välistegevus.

Instituudi välistegevuses tarvitatakse nelja töövormi: korraldatakse kasvatuspäevi, koduõhtuid, kodukasvatustlike kursusi ja organiseeritakse lastevanemate õpiringid. Et vältida juhuslikkust töös, on koostatud välistegevuse kava lähemaks 6 aastaks. Selle kava koostamisel on territoriaalseks tööüksuseks võetud linn ja kihelkond. Kava näeb ette, millal mingi linn või kihelkond läbitöötamisele tuleb. Territoriaalsete tööüksuste läbitöötamine toimub kolmes järgus.

Kõigepealt korraldatakse vastava linna või kihelkonna kasvatuspäev. Selle abil püütakse kohaliku seltskonna juhtivais ringkonnas kasvatusküsimuste vastu huvi äratada. Kasvatuspäevale kutsutakse isiklike kutsetega vastava linna või kihelkonna omavalitsuste juhid (maal ka vallavanemad ja sekretärid), kirikuõpetajad, arstid, advokaadid, kohtutegelased, koolide õppejõud ja hoolekogude liikmed, kaitseliidu ja naiskodukaitse üksuste juhid,

kasvatulike organisatsioonide juhatuste liikmed ja teiste organisatsioonide esindajad. Peale nende on kasvatuspäevadele, kui ruumi jätkub, vaba pääs kõigil asjast huvitatuil. Kasvatuspäeva kavas on harilikult kasvatussisulised jumalateenistused hommikul kohalikes kirikuis, avakõne kohaliku linna- või maavalitsuse esindajalt, referaadid kohalikult koolide inspektorilt, kirikuõpetajalt, kaitseliidu esindajalt, paarilt Instituudi esindajalt ja mõnelt kohalikult koolitegelaselt. Lõpul arutatakse läbirääkimistekorras kohalikke kasvatusemureid ja võetakse tarbekorral otsuseid vastu. Et otsuste vastuvõtmine ei kujuneks juhuslikuks, on hääletamisel hääleõigus ainult nendel, kes on saanud isiklikud kutsed. Kogemus on siiski näidanud, et säärasel piiramisel olulist tähtsust ei ole, kuna siiaamaani kõik otsused on tehtud üksmeelselt; seepärast on viimasel ajal korraldatud kasvatuspäevadel sellest vahetegemisest hakatud loobuma.

Algatus kasvatuspäevade korraldamiseks läheb harilikult välja Instituudilt, kuid Instituut ei teosta neid kunagi üksinda, vaid enamasti ikka kohaliku õpetajate ühingu ning mõne kohaliku nais- ja vabaharidusliku organisatsiooni kaasabil. Säärane koostöö on osutunud täiesti viljakaks, mida tõendab seegi asjaolu, et eranditult kõik seni korraldatud kasvatuspäevad on hästi õnnestunud. Osavõtt neist on olnud igal pool elav (kuni 700 inimest) ja kohati on nad kujunenud suurimaiks koosolekuteks, mida kohapeal viimaseil aastail üldse on nähtud. Arvult on sääraseid kasvatuspäevi 2 aasta jooksul peetud 28, neist 10 linnades (muu seas ka Tallinnas, Tartus, Viljandis, Pärnus, Rakveres jm.) ja 18 maal.

Eriti innukalt on kasvatuspäevade mõttest kinni haaranud kihelkondlikud õpetajate ühingud ja praegu tuleb neilt ses suhtes juba sooviavaldusi rohkem, kui Instituudil praeguses olukorras võimalik rahuldada.

Kasvatuspäevade puhul püüab Instituut luua kontakti kohalike tege- lastega ja vähemalt ühe organisatsiooniga igas vallas, kelle kaudu siis korraldatakse ja juhitakse edaspidist tegevust.

Kihelkonnas, kus on peetud kasvatuspäev, püüab Instituut paari kuu jooksul igas kooliringkonnas korraldada k o d u õ h t u, saates selleks oma tööjõu kohale. Koduõhtu on aktivekujuline rahvakoosolek kasvatulike ette- kannetega. Peale Instituudi poolt saadetud kõneleja palutakse koduõhtule esinema kohalik koolijuhataja või mõni õpetajaist ja mõni lastevanemaist või hoolekogu- ja seltskonnategelasist. Sellega püütakse ära hoida, et kodu- õhtud ei jääks juuretuks rändkõneleja esinemiseks. Kõnede vahepeal har- rastatakse rohkesti ühislaulu, milleks Instituudi poolt on trükitud laululehed. Niisuguseid koduõhtuid on siiaamaani korraldatud 147 ja enamik neist on täiesti korda läinud. Eriti väärib allakriipsutamist kohalike õpetajate huvi nende vastu. Osavõtjate arv kõigub keskmiselt 80—100 ümber, kuid on olnud ka sääraseid õhtuid, kus ruumid pole suutnud kõiki osavõtjaid mahutada.

Kõrvuti koduõhtutega kuulub teise tööjärku kodukasvatulike k u r s u s t e korraldamine. Kursusi püütakse korraldada vähemalt üks igas selle kihelkonna vallas, kus on olnud kasvatuspäev. Kursuste kohapealseiks kor- raldajaiks on enamasti maanaiste seltsid, kuna lektori saadab Instituut. Viimasel ajal ei ole Instituut ainelisil põhjusil saanud kuigi palju kursusi korraldada, küll aga on ta andnud oma tööjõudusid selleks otstarbeks kasu- tada Eesti Maanaiste Kesksele. Kursuse kestus on normaalselt 3 päeva à 3 loengut. 9 loenguga püüab lektor puudutada kõiki olulisemaid lastehoiu ja vaimse kasvatuse küsimusi, nagu: Kuidas hoida laste tervist? Kuidas kasva-

tada lapsi töökaiks ja kokkuhoidlikeks? Kuidas arendada lapse iseloomu ja mõistust enne kooli? jne. Nõudmine kursuste järele on palju suurem kui seda on suudetud rahuldada. Praegugi seisab kursuse soovijate nimestikus ligi paarkümmend organisatsiooni korda ootamas. Siiaani on peetud 31 kursust, neist 6 Eesti Maanaiste Keskseltsi toetusel.

Kohtades, kus leidub enam kasvatusküsimumisist huvitatuid, on Instituut püüdnud ellu kutsuda lastevanemate õpinge. Selleks on koostatud vastav töökava ja muretsetud tarvilik arv kirjanduskomplekte laenuamiseks. Mõnes kohas, näit. Tartus, töötavad niisugused õpingid juba mitmendat aastat hea eduga. Üldse on kodukasvatustlike õpinge siiaani Instituudi andmeil tegutsenud umbes 25 kohas. Kes õpingi normaalkava korralikult läbi on töötanud, võivad Instituudi poolt koostatud määrustiku alusel õiendada kodukasvatuseksami. Siiaani on eksami õiendajaid olnud Tartus, Kuressaares, Varbolas jm. Eksam on mõeldud peamiselt õpinglaste ergutamiseks kavakindlamale tööle, ilma et annaks mingeid õigusi või hüvesid.

Kui mõnes maakonnas niiviisi kõik kihelkonnad on läbi töötatud, siis võetakse seal käsile kolmas tööjärg, mis seisneb maakondliku kasvatusnädala korraldamises. Sel puhul korraldatakse uuesti kõigis vastava maakonna koolides koduõhtud, milleks Instituut kõnelejad kohale saadab. Praegu on parajasti Lääne-Virumaa ja Lõuna-Tartumaa esimestena kolmandas tööjärgus; esimeses valmistatakse kasvatusnädalat ette 30. okt.—6. nov. s. a., teises jaanuari lõpuks 1939. a. Kuna sel puhul tuleb umbes 100 kooliringkonda ühe nädala jooksul läbi käia, kujunevad need nädalad Instituudile tõsiseks jõuprooviks.

Teaduslik uurimistöö ja õppevahendite soetamine.

Kodune kasvatus on lähedalt seotud kohalike ühiskondlike olude, eluviiside ja kommetega. Seepärast on välismaised kogemused ja eeskujud siin veelgi vähem rakendatavad kui koolikasvatuses. Järelikult peab iga maa olulisemaile probleemidele sel alal leidma ise lahendused ja selleks ise need teaduslikult läbi töötama. Eestis pole sel alal saadud veel kuigi palju ära teha. Kui koolipedagoogika alal meil juba mõningaid teaduslikke uurimusi on sooritatud ja sooritatakse, siis koduse kasvatusel alal on pind selles suhtes alles täiesti söödis. Instituut näeb sellegi ala viljelemises endal suurt ülesannet. Kohe pärast Instituudi asutamist tõsteti üles säärased küllaltki aktuaalsed küsimused nagu: Mil määral on põhjendatud lastevanemate nurin õpilaste ülekoormusest koolis? Missuguseid kasvatusvigu esineb meie kodudes kõige rohkem? Kui palju esineb meie lastel kõnedefekte ja kuidas neid ravida? Mil määral aitab usuliste kommete täitmine varases lapseas kaasa usulise meelsuse kujunemisele? jne. Nende küsimuste läbitöötamine nõuab suuremaid anelisi kuluseid, kui Instituut endale praegu saab lubada ja seepärast pole neil aladel kavatsustest palju kaugemale jõutud. Mõne eespool mainitud küsimuse läbitöötamisele on saadud inspireerida teisi asutusi.

Ulatuslikuma ülesandena on Instituudi töökavas müügilolevate lastemänguasjade hindamine pedagoogiliselt seisukohalt, et lastevanemail hõlbustada heade mänguasjade leidmist. Ka sel alal pole veel tegelike sammudeni jõutud. Küll on aga mänguasjade turgu püütud rikastada mõningate uute mänguasjadega ja olemasolevaid häid mänguvahendeid propageerida.

Et lastevanemail hõlbustada tutvumist kodukasvatustlike raamatutega, on bibliografeeritud Eestis sel alal ilmutavat kirjandust ja need bibliograa-

filised ülevaated on aeg-ajalt avaldatud Instituudi bülletäänides. Instituudi juurde on soetatud ka väike käsiraamatukogu seda ala käsitleva kirjanduse jaoks, mis kõigile Instituudi kaastöölistele on avatud.

Instituudi tegevus on lühikese aja jooksul leidnud tähelepanu ka välismaal. Rahvusvaheline Koduse Kasvatuse Komisjon (asukoht Brüsselis) on Instituudi võtnud oma liikmeks ja ta tegevusaruanded avaldanud omas prantsuskeelses bülletäänis, Taani Pedagoogiline Ühing nõutas Tallinna saatkonna kaudu informatsiooni Instituudi tegevusest, P.-Ameerika Ühendriikide konsulaat palus ühe Ameerika õpetlase ülesandel informatsiooni meil koduses algõpetuses tarvitavate raamatute kohta jne.

Mõtteid kooli hommikupalvuse korraldamisest.

Jüri Välbe.

Palve siht on puhastada, kinnitada ja ülendada hinge; tuletada meelde kõrgeid ideaale ja pühalikke püüdeid. Kooli palvus peab pealesse vastama ka pedagoogilistele nõuetele: ta peab olema kasvatav, lepítav ja julgustav.

Lähtudes neist seisukohtadest tuleb kooli hommikupalvust korraldada erilise tähelepanuga ja oskusega. Kerkib üles terve rida mitmesuguseid üldisi ja puht-pedagoogilisi probleeme, mis seotud ühel või teisel viisil hommikupalvuse korraldamisega.

Teisel usuõpetajate kongressil käsitleti ka kooli hommikupalvuse küsimust, kuid referent mag. K. Tiit ei haaranud küsimust kaugeltki tema täies ulatuses. Võib väljendada väga palju ilusaid teoreetilisi mõtteid kooli palvuse kohta, kuid tegelik elu esitab siiski olukordi, kus kooli palvuse korraldamise probleeme tuleb lahendada äärmise taktitundega igakord omaette, vastavalt koolis tekkinud olukorrale ja tingimustele. Kõik see, mis räägiti usuõpetajate kongressil kooli hommikupalvuse kohta, on hästi kasutatav neil juhtudel, kus õpilaste koosseis on ühtlane konfessioonilt, arenemisastmelt, eluaastailt ja seltskondlikult kuuluvuselt. Kuid kaugeltki ei ole olukord koolides selline, et palvepidajal oleks tegemist ühtlase kuulajaskonnaga. Tegelik elu pakub meile siin väga palju mitmesuguseid olukordi ja kombinatsioone, mis on tingitud meie rahva väga mitmekesisest minevikust ja mitmesugustest kultuurilistest mõjudest, mis meie maale on ulatunud kaugemas ja lähemas minevikus idast ja läänest, põhjast ja lõunast. Palvetajate kirju koostis raskendab kõige rohkem kooli palvuse otstarbekohast korraldamist.

Lõpmatu suurest elu enese poolt loodud kombinatsioonide hulgast võtame praktilise näitena ühe. Linnas töötab kuueklassiline kool kuue komplektiga. Õpilasi umbes 240. Rahvuselt peamiselt eestlased, kuid on ka lapsi segarahvusest abieludest, kus kodune keel on vene keel; on väike arv juute ja üksikuil on kalduvus saksluse poole. Konfessioonilt 200 luteriusulist, 24 apostliku-õigeusulist, 4 rooma-katoliiklast, 6 baptisti, 2 „ametlikku paganat“ (ristimata) ja 1 äsja muhameedi usust ristiusku üle tulnud, sest tatarlane isa suri, ema on aga eestlane. Seltskondliku kuuluvuse järele on koosseis väga kirju:

on vabakutseliste haritlaste, sõjaväelaste, ametnike, ärimeeste, tööliste ja ka juhuslike tööde tegijate lapsi. Viimaste majanduslik olukord on kõige raskem. Vanuselt algkooliealised tunduva kalduvusega allanormi vanusele. Koolil on palvepidamiseks kasutada ainult üks ruum, mida vahetundidel kasutatakse ka jalutusruumina. Hommikupalvus toimubki seal.

Kuidas korraldada hommikupalvus mainitud olukorras? Kas lasta palvele ainult suurema konfessiooni õpilased ja jätta teised kuhugi klassi eraldi palvetama või ilma palveta? Arvan kindlasti, et koolile oleks halb jätta kedagi palvetamise võimalusest ilma. Need, kes ei saaks kaasa palvetada, tunneksid end hüljatuina, ärapälatuina, tagaplaanile nihutatuina, kooli seltskonnast väljaheidetuina. See mõjuks aga kahtlemata rusuvalt nende meeleolule ja oleks ebapedagoogiline. Olen seepärast võimaldanud kooli hommikupalvusest osa võtta kõigil õpilasil konfessioonile ja usutunnistusele vaatamata. Ka ristimata lapsed muidugi võtavad palvest osa. Ja ma ei ole kunagi märganud, et selline palve korraldamine oleks kuidagi koolile või õpilastele kahjulik või häiriv olnud. See avaldab alati head kasvatulislikku mõju: kõik õpilased tunnevad end siin üheväärilistena, ühe pere liikmetena, ühe Jumala lastena. Ka juudid käivad palvel, kuigi neid selleks ei sunnita. Nad teevad seda meelsasti, sest kunagi palvekõnes nad pole kuulnud mingisugust süüdistust või halvustust oma rahvuse või usu kohta. Mõnikord aga on palvekõne motoks vana testamendi salm, mis ka juutidele on täiesti vastuvõetav, kuna vana testament on nende pühakiri. Palvelauludeks tarvitatakse küll peamiselt luteri usu laule, sest need on kõigile õpilastele usuõpetuse ja laulutundidest hästi tuttavad. Nende hulgas leiavad kasutamist ka need laulud, mis kristlastel on ühised. Kui palvepidamises valitseb täieline usuline sallivus ja armastus iga inim lapse vastu, siis on palve vastuvõetav, sobiv ja meeldiv kõigile lastele ja nad viibivad palvel meeleldi. Samuti tuleb palvepidamisel hoiduda riivamast ja halvustamast mõnda konfessiooni ja usku: see lepitab ja liidab kõik õpilased üheks tervikuks, üheks pereks. Usuliselt leplikku vaimu tuleb kasvatada ja arendada õpilastes ka usuõpetuse tundides. Ristimata lapsed selles koolis õpivad mõlemad usuõpetust ja keegi ei heida neile ette nende ristimatust. Usuõpetuse tundides enamasti viibivad ka juudid, sest ei ole ruumi nende eraldamiseks ja ka tagavara-õpetajat järelevalve korraldamiseks nendele. Klassis viibides nad võivad teha oma koolitöid, kuid olen püüdnud neid tõmmata ka usuõpetuse aine käsitlemisse. Seda on väga hea teha vana testamendi lugude käsitlemisel ja ka võrdlusjoonte tõmbamisel vana ja uue testamendi õpetuse vahel. Samuti kui tuleb usuõpetuse tunnis käsitleda juutide usukombeid, siis võib selle arutamiseks väga hästi tõmmata kaasa ka juudi lapsi, sest nemad teavad mõndagi oma rahva usukommetest kogemuste järele. Säärasel juhul juudi lapsed ei tunne end mitte väljaheidetuina klassist usuõpetuse tunniks, vaid see kasvatab kõigis usaldust ja sallivust ning lugupidamist üksteise vastu ja õpetab hindama iga usu väärtust. Säärases õhkkonnas ei ole mitte imestada, et juudi plika toob mõnikord ristiusu usuõpetuse tunniks klassi lauluraamatuid, kooli-püübleid või muid usuõpetuse õppetarbeid.

Kooli hommikupalvuse korraldamisel ei tarvitseks seista mingisuguse ühe kristliku konfessiooni alusel, vaid palvus peaks kindlasti baseeruma üldisel kristlikul alusel. Ja ta võiks isegi laiemale ulatuda, sest kauneid palvemomente ja palvelise meeleolu väljendusi me leiame ka väljaspool ristiusu dogmaatilisi piire. Me oleme harjunud kuulama, näiteks, ilusaid vanade eestlaste palveid meie aja kunstilises reproduktioonis sõnaliselt, viisiliselt ja

harmooniliselt. Säärane on üldtuntud prof. A. Kapp'i laul „Paista jälle, lahke päike“ luuletaja Aadu Reinvaldi sõnadele. Need sõnad oleksid algredaktsioonis järgmised

„Paista mulle, lahke päike,
ööilm varjab varikuid,
soojenda neid pilvekäike,
mis siin külmendavad suid.

Jõua põrgu väravalta,
Kallis Kalev, koju sa.
Annu Sind ju vangimaalta
ootab ohkel isamaa.

Sinu õnne, Sinu vaeva
leinab suur ja väikene.
Aeg, kus Sind sai viidud taeva,
lõpetas meil priiuse.

Vanaisa, ise tarka,
Taara, taevast kuule Sa,
anna Manal' seda märka:
Päästa Kalev kütkesta.“

Iga eestlane suudab sügavalt kaasa elada sellele müstiliselt süngele muistsete eestlaste palvele, mis tundub luuna meie luust ja lihana meie lihast.

Veel enamgi on tuntud rahva seas teine vanade eestlaste palveline laul helilooja Miina Härma viisi ja harmonisatsiooniga, mille sõnad tahavad haarata ka eestlaste lähema mineviku hariduse otsinguid. Selle laulu sõnad on järgmised.

„Veel kaitse, kange Kalev, oma lapsi
ja õpeta neid vahvast võitlema
ning Linda ema õrnu võsukesti
veel ikka kasvata ja kosuta.
Ja priius kuldne, saada koidu sära
veel üle püha kalli kodumaa.
Oh viibi veel, et Sinu kotka tiivad
ka vaimukütked eesti rahvalt viivad!“

See palvelaul, mis on kirjutatud sügava tundelisusega, esineb tihti meie kontsertide ja laulupidude kavas ja kuulajaskond elab tema helide saatel läbi tugeva tunnete tõusu ehtse palvelise sisuga meie rahva parema tuleviku pärast. Ükski kristlane pole seni julgenud nende palvelaulude vastu protesti tõsta. Taarausulised aga heidavad nende palvete laulmisel meiega täiesti ühte nõusse ja leiavad enestele siit veel sügavamalt palvelist vaimustust kui me kristlased, kes olme juba eemale kistud muistsete eestlaste palvekombeist ja -viisidest.

Koolipalvus ei tohiks olla kitsarinnaline ühe konfessiooni järgimine või ülistamine, vaid ta peaks palvelist meeleolu oskama hinnata kõikjal, kus see esineb oma ehtsel, olgugi primitiivsel, ürgelisel kujul, ja eriti veel seal, kus see meile rahvuslikult nii lähedasena ja arusaadavana tundub. Kooli palvus peab olema lepitav, ühendav. Kui eraelus minnakse usuliselt lahku, ei tunta ega tunnustata üksteist, siis koolis ei tohiks säärast eraldumist ja üksteisest võõrdumist mitte juhtuda: see oleks ebapedagoogiline.

Salliv ja ühendav peab aga tingimata olema kooli palvus koolielu tähtsamail hetkeil, nagu on õppeaasta algus, koolitöö lõppaktus ja mitmesugused pidulikud sündmused koolielus õppeaasta kestel, kui need on seoses ka palvuse korraldamisega. Oleks väga taktitu ja ebapedagoogiline selliseil tähtsail koolielu hetkeil eraldada üldisest kooliperest mõned õpilased usutunnistuslikel või muil põhjusil. Koolielu hüvedest ja eriti sügavatest läbielamustest koolielu tähtsamail hetkeil peavad osa saama kõik õpilased, kes on kooli tulnud südame ja mõistuse harimise saamiseks.

Näitena toodud kooli õpilaste koosseis võimaldaks korraldada eraldi-palve apostliku-õigeusulistele; ometi ei ole see soovitatav pedagoogilistel kaalutlustel, kuna sellega alla kriipsutatakse usulised lahkavamised ja lahkuminevad kombed. Korraldades aga koolile ühise palve ei tohi kunagi midagi halvustavat esineda apostliku-õigeusu kui ka teiste konfessioonide kohta. Palvust võib ju väga hästi korraldada nii, et ta on täiesti vastuvõetav ka apostliku-

õigeusulistele ja teistesse kristlikesse konfessioonidesse kuuluvaile. Kui arvatakse, et jultuse pidamine koolipalvel on eriline luteri usu komme, siis ei vasta see tõele. Mul oli võimalus vene ajal jälgida hommikupalvuse korraldamist gümnaasiumides (Riias) ja pean tunnistama, et mõni usuõpetaja pidas apostliku-õigeusulistele lastele iga palve ajal pärast pühakirja lugemist ka väikese jultuse ja seejuures väga huvitavalt ja andekalt. Palvejultus ei peaks häirima ühtegi apostliku-õigeusulist ega mõnda teise konfessiooni kuuluvat õpilast.

Ei saa kuidagi päri olla 2. usuõpetajate kongressil referendi poolt väljendatud vaatega, et kooli hommikupalvuses ei tohi olla müstikat. Ei oleks oodanud kuidagi säärast vaadet teoloogi suust. See oleks olnud sobiv ainult mõne pimes-tunud materialistliku maailmavaate pooldaja suus. Tõepoolest opereerib aga isegi loodusteadus tundmatute ja seletamatute jõududega ja nähtustega ning nendest ei pääse mööda ka kõige ratsionalistlikum teoloogia. Kui palju on loodusteaduses muutunud vaated loodusnähtuste seletamisel ja loodusejõude käsitlemisel just selle tõttu, et ka loodusteadusel tuleb nõrga inimliku mõistusega käsitleda müstilisi loodusejõude. Loodusteadlased ei taha tihti leppida oma inimliku mõistuse jõuetuse tunnistamisega loodusnähtuste seletamisel, ja sellest nende rängad eksisammud tõe otsimisel. Teoloogia tunnustab aga otseselt müstilisi olevusi, jõudusid ja nähtusi ja seepärast tal ei tarvitse tammuda materialismi eksiradu, vaid ta võib panna tegevusse usu seal, kuhu mõistuse võimed enam ei küüni. Kui palve müstika kaudu kardetakse langetada ebausku ja paganlusse, siis vähemalt peab tunnustatama Jumalat müstilise olendina ja temaga korraldama normaalsed vahekorrad. Oleks küll kahju jätta lapsi ilma müstikata, kuna nad nii meelsasti viibivad müstilises muinas-jutu-maailmas, ja pedagoogikast on igatahes praegu kadunud see vaade, mis eitab muinasjuttude pedagoogilist väärtust ja nõudis nende kõrvaldamist koolitöö repertuaarist. Võib-olla on teoloogia magister K. Tiit selle vaate pooldaja. Minu arvates aga ei tohiks mitte karta müstikat palvuses, kuna otsarbekal käsitlemisel ka müstika on suureks usuliste tunnete allikaks.

Ei saa kuidagi nõus olla ka referendi vaatega, et hommikupalvus ei tohi olla põgenemiseks reaalelust. Tahaks väita pigemini vastupidist ja seda mitmesuguseil põhjusil. Kui palvetamine oleks seesama, mis argielu askeldused, siis kaotaks palve oma ülendava väärtuse ja mõju: ta oleks vaid üheks lüliks, üheks harilikuks nähtuseks igapäevase elu toimetuses, mis sihitud on peamiselt elu alalhoiule. Hommikupalvust tahaks võrrelda igahommikuse füüsilise pesemisega, kus kultuurinimene ennast puhastab, värskendab ja ette valmistab päevaseks tööks. Ihuline puhtus on tähtis ja tarvilik kehalisele tervisele; ta soodustab ja kergendab füüsilise töö tegemist ja peletab eemale haigusi, ebamugavuse tunnet ja roidumust. Samasugune mõju on hommikupalvusel inimese hinge. Palvega meie tahame oma hingele anda värskendust, uuendust, karastust ja jõudu eelseisva päeva tööks. Sellise palve mõju saavutamiseks aga peame just eemalduma argielu askeldusist, peame jätma kõik mured ja vaevad, peame andma oma teadvusele hoopis teise vaatlemis-suuna, et uutest muljetest, mõtetest ja tunnetest täita teda kui akkumulaatorit uue jõuga, uue energiaga, uue hooga elutöö toimetuste läbiviimiseks. Usameeste elulugudes me võime leida väga üllatavaid energia kogumise momente just palvetamise teel. Meenutagem Mooset, prohveteid, Ristijat Johannest, püha Augustiinust, Assiisi Frantsiskust ja teisi. Üks nüüdisaja suuri usumehi John Mott ütleb, et kui tal on väga kibe töö, siis ta peab vähemalt kaks tundi hommikul palvetama, muidu ta ei suuda lõpetada pooltki päeva jaoks mäa-

ratud tööst. Kui me aga kooli palvuses ei tohi mag. K. Tiit'i arvates põgeneda reaalelust, siis me ei saa ka palve värskendava ja karastava mõju osalisteks. Või arvatakse, et õpilasel ei ole midagi hinges, millest ennast puhastada, vabastada, ega ole töid, milledeks kinnitada oma jõudu palvega. Vaadakem lähemalt õpilaste hingeelu ja me näeme, et nad nii tihti vajavad hinge palvelist kinnitust. Tõsi küll, paljud õpilased ei lähe palveks kirikusse ega vaja ka üldist kooli hommikupalvust, vaid nad nutavad oma hinge puhtaks ja vabaks piinavaist valudest oma unelmais, kinnitavad oma hinge jõudu vaimseis üritlusis, mis viivad neid kaugele, kaugele ära kibedaist elu muredest. Selliseks hinge karastuse vahendiks võib olla ka ilus kinoseans, ilus näidend teatri laval, ilus juturaamat. Nad on kõik abinõuks põgenemisel reaalelu nähtustest ja värskendavad hinge, vabastades teda ta raskest argielu koormast. Seda kõrget ülesannet peab täitma ka kooli hommikupalvus ja seepärast ei saa ta olla harilikuks argielu toiminguks, mis ei ava õpilase hingele uusi mõtteid, uusi tundeid. Palvus peab olema ülendavaks, puhastavaks, vabastavaks, karastavaks ja kosutavaks momendiks koolielus. Ainult sellise mõjuga täidab palvus oma tähtsa osa õpilaste elus ega suurenda nende hingepiinu, eluraskusi ja vaimset tühimust.

Meenutagem vene luuletaja M. Lermontovi ilusat laulu meie koolimehe M. Kampmanni tõlkes.

„Kui elu tusa tundidel
on süda trööstita,
siis sõnan sala sundidel
üht palvet nutuga.

Ta sõnad mõjul kajavad
ja imehelinal
kõik mured kaugel' ajavad
mult mõnul mõjuval.

Siis raskus rinnast raugeneb,
tusk jätab maha mind;
külm kahtlus, kurbus kaugeneb...
Nü kerge, kerge rind“...

Paljud vaimukultuuri kangelased on palvet kõrgelt hinnanud ja tema mõju kiitvalt kirjeldanud.

Kooli hommikupalvus ei tohi olle pedagoogilises vastolus koolis tehtava tööga. Siin peavad olema alati silmas peetud ka pedagoogilised nõuded. Hommikupalvusel peab olema klassitöö iseloom õpilaste tähelepanu pingutuse ja aktiivsuse poolest. Muidugi siin jäävad ära vastastikused küsimused ja kostmised, aine kateheetiline käsitlemine. Ainult käsitleb monoloogiliselt palvepidaja oma lugemises ja kõnes. Pikk lugemine ja igav kõne võivad õpilastes esile kutsuda passiivsuse, millest nad ei toibu ka ühise laulu sooritamiselgi.

Kuna palvus peab olema õpilastele ülendavaks momendiks, siis ei tarvitse ta mitte olla pikk, vaid otstarbekohaselt korraldatud ja läbiviidud meelte puhastus ja tunnete tõus. Kui palve muutub igavaks ja vastikuks õpilastele, siis ei saavuta ta oma sihte ja osutub pedagoogiliselt kahjulikuks. Samuti ei tarvitse palvus olla toimetatud igapäev või isegi mitu korda päevas. Korduvalt võiksid toimuda päeva jooksul vaid lühikesed palved enne ja pärast tunde, enne ja pärast söömist; neid võib toimetada vähemais rühmades, klasside viisi või ka iga õpilane üksikult pöördudes hetkeks oma mõtted maistest muredest Taevaisa poole abi ja kinnituse saamiseks või tänutoomiseks sobival ajal. Kõige südamlikum saab olla üksiku isiku, ka lapse palve üksinduses: see haarab südant kõige tugevamini ja toob kõige suuremat troosti ja lohutust.

Kui kooli hommikupalvus tahab ka pedagoogiliselt olla õige ja produktiivne, siis pärast pideva tähelepanu köitmist peab palvus olema seotud ka teatava aktiivsusega, niipalju kui seda võimaldavad palvepidamise olud. Siin on passiivsus samuti ebasobiv ja ebasoovitav, nagu see seda üldse koolitöös on.

Loomulikult ei saa aktiivsus minna siin nii kaugele ja väljenduda nii vabades toiminguis, nagu see sünnib klassis hariliku tunni ajal. Siin peab ära jääma vaba mõtete vahetus, mis mujal väga sobiv, samuti ka kohalt liikumine. Õpilaste aktiveerimiseks palvusel on kõige sobivam abinõu ühine laul; selleks on ka peade kallutamine ettepoole ja käte ristipanek pühakirja lugemisel või palve ja tänu sõnade puhul. Õpilaste aktiveerimiseks võiks võtta ka palvepidamise usaldamist paremaile õpilastele. Siin peab aga küllalt ettevaatlik olema väärtuste vältimiseks. Mõned katsetavad ka „meieisapalve“ kooris lugemisega. Seesuguse ettepaneku tegi 2. usuõpetajate kongressil ka mag. K. Tiit. See oleks väga sümpaatne üritus, pedagoogiliselt täiesti vastuvõetav, sest see sobib aktiivsuse tõstmise printsiibiga, kuid praeguses olukorras on see vaevalt teostatav, sest meil puudub ühtlane, traditsioonilt pühaks saanud, ladus ja kõlavas keeles väljendatud „meieisapalve“. Oleks omaette väga huvitav ülesanne — koguda kokku ja läbi uurida „issa-meie-“ ja „meie-isa“ -palve tõlked testamentides, piiblikes, katekismustes, piiblitugudes, agendaraamatuis ning igasugused kunstipäraste „meieisapalve“ kompositsioonide sõnade tõlked. Nendes peegelduks palju nähtusi meie keele arenemise alalt ja leiduks mõndagi huvitavat ja sobivat, kuid kõik see ei rahuldaks ikkagi täiel määral nüüdisaja keelalisi nõudeid ilu ja kauni kõla suhtes. Ei ole kuigi hea „meieisapalve“ tõlge ka uues trükki toimetatud piiblis, mille eelkäijana ilmus „koolipiibel“. Seepärast oleks väga otstarbekohane, kui Haridusministeerium, võib-olla kokkuleppel suuremate usuühingute juhatustega, töötaks välja ja paneks kehtima koolides ühtlase, sobiva, hea ja kaunikõlalise, võib-olla isegi värsi mõõdus ja riimitud „meieisapalve“ teksti. Siis oleks selle palve õppimine koolis edukam ja oleks võimalik ka tema lugemine kooris kooli hommikupalvustel. Võib-olla on selle ettepaneku vastu need pastorid, kes kardavad kindlaks määratud „meieisapalve“ teksti kivistumist, mille tarvitamine muutuks šablooniliseks. Ühtlane ja hea tekst oleks pedagoogiliselt siiski väga vajalik. Kogemused näitavad, et kõige suurem edu koolis ja rahva seas on olnud neil lauludel, juttudel, vana-sõnadel ja muul, millele tekst on algusest peale hästi koostatud ja muutmata säilinud. Ka „meieisapalve“ peaks meil ükskord kindla kuju omandama ja seesugusena minema rahva sekka üldise kristliku kultuurvarana.

Palvuse täielikule mõjule pääsmiseks aitavad palju kaasa ka välised palvetamise olud. Meil ei ole praegu koole, kus palvetamiseks oleks oma kodune kirik. Vene ajal oli selliseid. Kirikut oleks võimalik sisustada vastavalt kristlikule vaimule ja palvetamisviisidele. Aga ka harilik kooliruum võib saada sobivalt sisustatud ja korraldatud palvepidamiseks. See olgu kauneim ja suurem kooli ruum, puhas ja korras. Ta võiks olla ilustatud mõne vaimuliku pildiga, raidkujuga, büstiga või muude usuliste esemetega. Seal olgu võimalikult ka orel või harmoonium, nende puudumisel klaver ja kantsel või laud palvepidajale. Ruumis kõlaga ilus muusika ja kaunis laul. Õpilased tulgu palvele, seisku siin ja lahkugu siit korralikult, võimalikult ravis, ilma mürata ja kärata. Tallinna Prantsuse Lütseumis on väga leidlikult asetatud trepi ülemisele platvormile palvepidamise ruumi (muide võimla) ette suure andumusega palvetava tütarlapse raidkuju. Palvele minekul võib see kuju palju kaasa aidata vastava meeleolu saamisele palveks. Ka palvel tarvitavad pühakirja-, laulu- ja palveraamatud olgu võimalikult nägusad, esteetiliselt ilusad ja aukartust äratava välimusega. Kui sellele seltsib veel palvepidaja soliidne välimus, tõsine näoilme, usuliselt vaimustatud silmade sära ja kindel ning julge esinemine, siis oleks saavutatud juba küllalt tulemusi heade väliste tingimuste loomiseks palve jaoks, mis mõjuvad palvetajasse nägemismeele kaudu.

Ka palvetajate kuulumismeel peab olema otstarbekalt ära kasutatud palvelise meeoleolu ja usuliste tunnete tõusu saavutamiseks. Ka vaikuse ja rahu momendid peavad siis leidma kasutamist palve alul, üleminekumomentidel ja lõpus. Vaikus süvendab järgneva kuulde-ettekande mõju. Head kõnelejad ja näitlejad kasutavad seda osavasti. Kõik kuulde-ettekanded palve ajal peavad olema korralikud, tõsised ja mõjuvad. Orelimäng olgu ilmekas, ühislaul mõjuv, soloettekanded meeolukad, palvepidaja hääel kõlav, diktsioon selge, keel ladus. Tema ettelugemised ja palved olgu ilmekad, mõtte- ja tunderikkad. Ta usuliste kommete täitmise olgu stiilne, pühalik ja haarav.

Koolijuhatajad ja usuõpetajad peavad hoolitsema soodsate tingimuste loomise eest kooli hommikupalvuse jaoks vastavalt kooli õpilaste usutunnistuslikule koosseisule. Õpilaste ühtlase usulise koosseisu juures võib rohkem rõhutada selle usutunnistuse õpetuse üksikasju ja peenusi ning võtta tarvita-misele rohkem selle konfessiooni usulisi kombeid.

Kui aga õpilaste koosseis on usuliselt ebaühtlane, siis tuleb palvuse korraldamisel ühiselt keelduda kellegi usuliste veendumuste või kommete halvustamisest ja mahategemisest, hoidudes piirides, mis kõigile on vastuvõetavad ja sobivad. Ka eraldipalvuse korraldamisel usutunnistuste järele peab jälgima, et see ei tekitaks õpilastes mingisuguseid usulisi hõõrumisi või sallimatuse avaldamist. Iga usutunnistus kohelgu teisi austusega ja hoidku noorte hingedest eemal igasugused usulised tülitsemised, pilkamised, sallimatus ja halvustamised. Ka siin valitsegu lootus, et kunagi saab olema inimeste vabal kokkuleppel üks kari ja üks karjane. Kui kool ei halvusta kedagi rassilise, klassilise, kutse-lise või mõne muu kuuluvuse pärast, vaid püüab kõiki kasvatada tublideks kodanikeks, siis sama põhimõtte peaks valitsema ka hommikupalvuse pidamisel ja usuõpetamises: kõik õpilased olgu ühe Jumala lapsed ja ärgu olgu keegi põlatud või ära tõugatud. Usuõpetuse ala on peamiselt südame harimine ja see oleks vääral teel, kui ta muutuks lõhestamise, killustamise, halvustamise, põlgamise ja äratõukamise abinõuks. „Aga kes pahandab ühe neist pisukesist, kes minusse usuvad, sellele oleks parem, et vesikivi tema kaela poodaks ja ta uputataks kõige sügavamasse merekohta.“ (Matt. 18; 6.).

Vokaalne kasvatus lasteaias.

Meeta Teri.

Vokaalse kasvatuses alla kuuluks lasteaias kasvatustöös kõnelemine ja laulmine.

Kõik inimese hinge mitmesugused väljendused: mõtted, tunded, soovid avalduvad ju ainult ühe vahendi, nimelt hääle kaudu. Ja inimene oma tundelise kõrvaga võtab vastu mitte ainult hääle kõla, vaid teise inimese tervet olemist. Seepärast on suure tähtsusega, kes last elus esimesena ma-gama laulab, kuidas see hääel kõlab ja mida ta laulab, samuti ka see, kuidas vanemate rääkimine lapsega lapse vaimset elu arendab, laiendab ja juhib.

Juba esimesel veerandaastal hakkab laps aktiivselt kuulama ja paneb sellega oma tegevusele järeleaimamises ja oma hääle hindamisele aluse.

Need hääleväljendused algavad esimesil päevil kisaga, mis vokaaliliselt ää'le sarnleb. Ebameeldivad hääliitsused on harilikult kõrgemad ja meeldivad hääled tulevad madalamalt. Lapse kõrv kontrollib oma võimeid, proovib ja otsib häälekõrgust, et öeldavat seada vokaali ja kõlalise iseloomu järele. Seda järeleaimamist jälgis Charlotte Bühler oma 3-kuise lapse juures, kuidas ta etteöeldud „re-re-re“ pingutava vaevaga tahtis järele aimata ja siis rõõmsa naeratusega, laulutoonis, pingutavalt töötades „re“ täpselt ema häälekõrgu- selt järele laulis.

Vokaalid kõlavad otsesel häälitsemisel kergemini kui konsonandid, milledest mõned nõuavad teatavate muskliste valitsemist. Seepärast algab ka laps vokaaliga. Lapse silmad aitavad terava tähelepanuga kaasa. Nad loevad huulilt, ja võib tähele panna, millise seesmise pingega nad just rääkija või laulja suud jälgivad.

Kuna peamine väljendusvahend on hääle, siis peaks igal inimesel, seda enam nendel, kellel hääle ja rääkimisega palju tegemist, nagu kasvatajad, õpetajad, poliitikud jne. hääleseadmine esikohal olema. „Häälest hoovab elutahe ja rõõm, tema tekitab julgust ja jõudu, kui ta on värske ja selge; toob rahu ja eneseusaldust, kui ta on kindlaksmääratud, rahulik ja valitsev“, ütleb Elli Björkstén. Hääle tämbrit ei saa me ise muuta, aga vahendit, mis olemas, peame püüdma õieti tarvitada. Kui õpime tundma ja mõistma oma hääleorganit, siis mõistame ka lastehääli, nende ulatust ning vigu ja oskame viimaste põhjusi ravida. Teiseks teame, kui võrd tähtis on hea eeskuju. Kui me näiteks ütleme lapsele, et ära ütle „paluks“, vaid õieti on „palun“, siis laps kindlasti jälgendab meid teinekord, aga kui me ise seda samuti valesti tarvitame, teeb ka tema seda edasi, vastasel korral tal jääb see aja jooksul puht eeskujust meelde. Või kui kasvataja laulab ebanuhtalt, pingutades ja halvasti hääldades, siis lapsed, kes õpivad järele aimates, juba vaistlikult omandavad osa neist vigadest. Kui kuulda näiteks head laulu või rääkida inimesega, kel hääle õieti resonanceerib, siis on endal samuti kerge laulda ja rääkida, halva laulu järele aga pingutad end tahtmatult ise ka. Sest enamik, mis lapses on halba, on halva eeskuju tulemus, aga kasvataja peaks vähemalt see olema, kes parandab ja arendab.

Kuidas tuleks nüüd arendada ja parandada lapse rääkimist? Väga hästi võime lapselikkude rõõmu kiirräakimise üle kasutada kõnelemise tehniliseks harjutuseks. Milline suur rõõm on lastel imekastikest, ema suud tundma õppida, seda näeme juba imiku juures. Ja kui meie neid siis läbi huulte laseme mumiseda nagu mesilased, või läbi hammaste nagu parmud, või sisistada ussi moodi, või keeleotsaga tiriseda nagu äratuskell jne., siis õpime neid väikesi rääkimisemasinaid tundma, nende terveid ja haigeid külgi, nende järeleaimatud või külgeõpitud vigu. Nii teistega koos mängides, tuleb see ka neil lastel välja, kes seda üksi hääldada ei osanud, kuna nad mängu- hoos sellele häälikule üldse ei mõtle. Sest tihti on lapsel ta esimesel eba- õnnestumisel julgus võetud ja tal ei tule see lihtsalt hirmu ja eelarvamise pärast välja, mitte aga tehnilise raskuse tõttu.

Ka võiks lasteaias kõnelda deklamatsiooni arendamisest. Deklamatsioon on õigupoolest rääkimismeloodia. Ja väikelaste juures võiks seda väga hästi arendada juhtides nende tähelepanu mitmesuguseile väljendusile ühe ja sama hüüu puhul: kui me oleme näiteks rõõmsad ja hüüame „oh“, siis kat- sume, kuidas sama hüüd „oh“ kõlab, kui oleme kurvad. Tuleks lastega igasuguseid olukordi välja mõelda ja jutustuste kaudu see hüüe neilt välja meelitada ja siis kooris kõik seda hüüda.

Näiteks räägime: „Teate lapsed, meie läheme täna jalutama ja näeme palju ilusaid lilli, siis hüüame „oh“ — nii see rõõmustab meid. Teie kõik tahate neid saada ja küsite, kas võib neid murda. Ma raputan aga pead. Nüüd olete kurvad ja ohkate kõik „oh“. Küll oli see „oh“ kurb, aga ega meie igakord kõike ei või saada, mida tahame. Läheme edasi ja näeme nii palju uut, et me enam ei olegi kurvad. Järsku näeme suurt, ilusat õhupalli. „Oh“ hüüavad kõik inimestes, „küll on ilus!“ Korraga just meie seljataga auto tuututab valjusti. Kõik ehkume nii, et hüüame „oh“ ja hüppame kõnniteele. Nüüd oleme nii palju kõike näinud ja läheme koju tagasi. Me oleme väga väsinud, istume ja ütleme: „oh, küll on hea istuda!“

Niisuguseid jutukesi jutustades, kus hüüe mitmesuguse häälekõlaga esile tuleb ja lapsed võivad kooris kaasa hüüda, teeb lastele esiteks palju rõõmu ja teiseks tutvuvad nad rääkimismeloodiaga. Nii esines selles väikeses loos rõõmus „oh“, kurb „oh“, imestav „oh“, hirmunud „oh“ ja väsinud „oh“. Tutvumine rääkimismeloodiaga viib meid ühe sammu edasi häälemeloodiale, ja nii nagu me seal hüüdsõnu kasutasime, võime siin väikesi igapäevases elus ettetulevaid lauseid heliseda lasta. Mitmesugused rõhud võivad meeoleolu siin täiesti muuta ja annavad võimaluse väikesi lauseid meloodiliselt mitmesugusel viisil luua. (Igatahes oleneb see kasvataja leidlikkusest, et terve klassi meeoleolu ikka hea oleks.) Nii võib ootamatult, kui on paras meeoleolu muusikat teha, mitte, et tund seda nõuab, vaid et hetkeline olukord paras on. Nii võiks näiteks mõne lapse trotslikku hüüet „Ma ei taha“, laste poolt meloodiaga ühendada. See oleneb sellest, millist sõna rõhutatakse. Nii palju kui on sõnu, nii palju on variatsioone.

Ma ei ta-ha! Ma ei ta-ha! Ma ei ta-ha!

Edasi võib lapse tähelepanu mängides juhtida rütmile. Näiteks istume ringis ja kasvataja küsib: „Kas keegi leiab meie laste nimede hulgast, mis on nagu samm ja lööb plaksu käega pikale silbile. Leitakse: Mall, Rutt, Ants jne. Nüüd otsime sääraseid nimesid, mis kõlavad nagu jooksmine: Linda, Alma, Asta, Helga, Kaljo. Siis on meil veel Manibald (III), Anne-liis (III). Nii katsume nimesid rütmiseerida ja liigutustes väljendada. Võime joosta ja käia, ise seejuures nimesid rääkides või lauldes. Võime ka lauseid koostada ja saame nii igasuguseid rütme, mille järele liigume, kui tahame siis ka laulame.

Hel-ga jook-se rut-tu | Hallo! Hallo! kes on küll ta.

Nii võib järgneda üks lause teisele, kus rääkimine, hääl ja liigutused on ühendatud.

Lapse häält arendatakse tavaliselt koolides ja ka lasteaedades, nagu lauluhäält, ja tihti toob see kasu asemel ainult kahju. Loomulik hääle-

ulatuse mõõt Fröscheli tähelepanekute järgi oleks järgmine: poisid 4 a. c^1 — gis^1 , 5 a. c^1 — ais^1 , 6 a. b — ais^1 , 7 a. ais — c^2 , 8 a. a — cis^2 , 9 a. g — dis^2 , 10 a. g — dis^2 , 11 a. dis — dis^2 , 12 a. c — c^2 . Tütarlapsed 4 a. c^1 — a^2 , 5 a. c^1 — h^1 , 6 a. c^1 — ais^1 , 7 a. h — c^1 , 8 a. gis — dis^2 , 9 a. gis — dis^2 , 10 a. gis — cis^2 , 11 a. fis — dis^2 , 12 a. f — eis^2 . See on ulatus, mida laps teatavas vanaduses võib ilma pingutuseta laulda. Kui meie võrdleme loomulikku hääleulatust paljude lauludega, siis näeme, et enamik lastest on sunnitud oma hääleulatusest kaugelt üle astuma. Me võime ise katsetada, kuidas toone, mis asetsevad teispool meie loomulikku hääleulatuse piiri, ainult suure pressimise ja pingutusega võime laulda. Kui nüüd lapsed ikka ja jälle on sunnitud oma loomulikust hääleulatusest üle astuma, siis saab see pingutus harjumuseks, mõjustab aegamööda ka neid toone, mis varem ilma pingutusteta välja tulid. Nii tuleb aegamööda laulus tegevate muskrite ülepingutus, mis aja jooksul häälepaelad ära väsitab ja nõrgaks teeb; sinna liitub ebapuhas intonatsioon, kuulmise tuimenemine, forsseerimine ja teised pahed. Seepärast peaks küll väikestele valima ainult selliseid laule, mis lapse hääleulatusele mitte ainult kättesaadavad, vaid ka mugavalt ja mänglevalt on saavutatavad.

Ei ole hea lasteaias eriti valjusti laulda, kus lapsed ülejõu kisavad; siis laps aitab, et valjemat häält saada, kurguga kaasa, mis alaliseks harjumuseks saades aja jooksul tekitab kroonilise hääle äraoleku, mida ei paranda arstirohud, vaid ainult pikaajalised vastavad harjutused. Meie hääle pole mitte sellepärast kärisev, et meie kurk on haige, nagu sageli öeldakse, vaid kurk on haige sellepärast, et me valesti räägime ja laulame. Eriti hädaohus on väikesed, õrnad hääled, mis tahavad samuti kui teised valjusti laulda. Tähtis on juba lastele selgitada, et ega valjusti laulmine ei ole veel ilusti laulmine. Üks on ka kindel, kui laps laulu seesmiselt läbi elab, siis ei ole seal mingit pingutust. Laulmine ei tohi lasteaias mingiks õppetunniks muududa. Ta peab lapse päevase eluga ühte sulama, õigupoolest päevast enesest välja kasvama ja ühtlasi ka päeva ennast rikastama.

Tihti alatakse laulmist nii valesti, et lapses rõõm muusika vastu täiesti surmatakse. Kui sageli istuvad lapsed ootusvalmilt kasvataja ümber ja nende näoilmetest paistab, et nad rõõmuga üht laulu ootavad. Siis hakatakse aga pikka teksti monotoonselt pähe õppima, korratakse palju kordi. Ka viisiga pole lugu palju parem. Ikka ja jälle ütleb kasvataja, et ühes kohas nad veel päris õieti ei laula, et üks sõna pole veel päris selgesti hääldatud, et üks laps ei istu veel päris tasa, teine ei pane tähele jne. Kõik laulmise rõõm rikutakse selle kauase istumise ja pika harjutamise läbi ja lapsed on väga pettunud. Laul peab täiesti harilikul viisil lapsest välja tulema. Laps tunneb teisiti kui täiskasvanu ja viimane peab katsuma end lapse asemele asetada. Ta ei tohi pealiskaudne olla, vaid peab, samuti nagu seda laps teeb, olema suure tõsiduse, andumuse ja kontsentratsiooniga, isegi pisima lapselaulu juures. Unelaulul, mis nukkudele lauldakse, on ainult siis mõtet, kui see nukk tõesti seal ka on ja magama lauldakse; ei tohiks kunagi nii olla, et laulu õpitakse ühes toas ja nukk seisab teises

Harilikult leidub laste hulgas ikka neid, kes rohkem müravad ja kes teinekord armastavad laulda ka valjusti. Kui neile siis aga öeldakse, sa karjud ja segad, parem ära laula kaasa, siis võib sellega eluajaks lapses huvi ja rõõmu muusika vastu kaotada. Tihti puudub lapsel ka õige muusikaline kuulmine, nii et ta õigete ja valetoonide vahel vahet ei tee. Selleks

on aga palju abinõusid, et kuulumist arendada. Kõigepealt areneb tal see teistega koos lauldes; teiseks on igasugused mängud: mõne asja otsimine muusika järele, looma ja inimese häälte matkimine. Kõik need arendavad teadmata laste kuulumist.

Laulmise juures saavad lapsele kõrged ja madalad toonid selgemaks, kui ta kõrge tooni juures sõrmega üles ja madala juures käega alla näitab.

Herbert Gröger ütleb, et lauluõpetus lasteaias peab lapsele muusikat pildinootides näitama, mis talle võimalikuks teeb viisi liikumist iseseisvalt lugeda ja viisisse põimitud elu tundma õppida. Selleks et muusikalist elamust juba lasteaias ette valmistada, peame ta laste keelde tõlkima. Hingeliste muusikaliste väljenduste jaoks pole lastel veel organit. Ainult liikumine annab neile elu. Me peame viisile ja rütmilisele liigitusele mõtte andma, et laps saaks seda läbi elada. Rütmiline liikumine, mida lastele tahame seletada, on rajatud tööle, mängule, marsile ja tantsule.

Viisiline liikumine, mis laps alul umbkaudu läbi elab, on nagu joonistus, mida ta katsub järele aimata. Säärast pildilist muusikat leiame vanas muusikas. Seda tarvitati seal, kus sõna end selleks sundis. Näiteks „päikese tõusust kuni loojumiseni“, — viis tõuseb ja langeb ühes sõnadega. Säärane viis kutsub oma piltlikusega esile puhta ja tugeva tunde.

Et lastelaulude tekst peagu alati tegevust kirjeldab, annab loomulikult viisi, mis sõnade kohaselt on moodustatud, hulga piltlike momente. Noote ei saa meie lastele näidata, laps ei taha mingeid märke, vaid pilte. Nii peame noote märkima kujudega. Kui laps esimese viisiliikumise primitiivse vormi piltlikult vastu võtab, siis otsib ta hing edasi ja satub ruttu viisitundelise väljenduse juurde. Nii on laps õppinud viisist aru saama.

Näiteks hääli „hopp, hopp, hopp“ näitame hobusega. Laps näeb siin hääli nagu hüppavaid hobuseid. Laps ei laula siis mitte mehaaniliselt, vaid täidab selle ettekujutusega, mis laulule teatava väljenduse annab. Me laseme hobusel aeglaselt hüpata, laps ratsutab ta seljas, see tähendab, näitab taktikepiga viisi liikumist. Tavaliselt esimesed katsed teevad veidi raskusi ja ebaõnnestuvad. See kepikesega kaasanäitamine võimaldab meil aga kontrollida, kas laps seda viisi liikumist märkab või laulab ainult mälu järgi. Muidugi peavad kõik need ülesanded mänguvormi moodustama. Sellise mänguga on aga hilisemale noodilugemisele alus pandud.

Raskemate laulude ja koraalide jaoks pole lapsel veel mingit arusaamist. Ainukesed on jõululaulud, mis sisaldavad sügavat tunnet. Pikkadaste toonide juures ei saa laps midagi aru. Ka puudub neil viisidel kergesti arusaadav rütm. Kui me aga näiteks laseme laulda: „Ma tulen taevast ülevalt“, siis on see lapsele arusaadav. Need on inglid, kes taevast alla hõljuvad. Lapsed laulavad nüüd iseenesest seotud viisi. Viimane värss näitab meile oma langeva viisiga, kuidas viimne ingel, nagu viimane sügav toon laulus, tõesti maa peale saabus. Peaaegu kõiki lastelaule on võimalik piltnootidega üles märkida. Lapsed hakkavad vahepeal viisiliikumist ise üles tähendama. Piltnootidest näeb ka laps, et mõned viisid korduvad. Algus- ja lõppviis on sarnased. Nii viisi, ilma et talle sellest räägitakse, saab lauluvorm lapsele selgeks, nii et ta võib piltnoote ette kujutada, ja et joonistamine talle raskusi ei teeks, võib anda talle valmis vormid: tähed, lilled, laevad, linnud kirjust paberist ja ta asetab need viisi järele. See peab viisi järgi tõlgitsetud olema. Pärast aga võib katsuda enne vormid asetada ja siis nende järgi laulda. See on juba improviseerimine. Kui

siin eksitusi tuleb, pole see tähtis. Õige viisi tõlgitsemine tuleb iseenesest ühes muusikalise mõtte arenemisega. Näiteks lauldes „hopp, hopp, hopp“, küsime lastelt, kuhu hobune nüüd hüppab, ja nad näitavad käega üles re—fa—la’le. Seda võib ka kelladega mängida. Lastele pole aga rohkem kelli vaja anda, kui viis nõuab. Nii võime juba lasteaias nootide diktaati teha. Selleks peab aga päris lühikesi kahetaktilisi viisikäike tarvitama.

Selline lauluõpetus ja säärasel alusel ülesehitatud mäng annavad lapsele teatava elamuse muusikast ja äratavad sellega laulu- ja muusikarõõmu lastes. Milliseid laule me igakord ära õpime, polegi ehk nii tähtis lastele ega täiskasvanuile, vaid kõige tähtsam on siiski see, et me terve hingega seal juures oleme.

Vigade esiletoomine emakeele õpetuses.

Joh. Aavik.

Kas võib emakeele õpetuses esile tuua vigu, mida õpilased ja üldsus teevad, ja neist vigadest lähtudes seletada ning meele terutada vastavaid õigeid keelendeid? See on niihästi põhimõttelise kui tegeliku tähtsusega meetodiline küsimus, mis vajaks kaalumist ja otsustamist. On meetodikuid ja õpetajaid, kes vigade esiletoomist õpetamisel üldse eitavad, põhjendades seda sellega, et vigade nägemine ja kuulmine just suruvat neid õpilastele meele ja mõjuvat selleks kaasa, et vead saavad neile alateadlikult harjumuseks. Seega vigade esiletoomine ei vähendavat neid, vaid, vastupidi, edendavat nende tegemist. Mõned äärmuslased selles vaates on läinud nii kaugele, et eitavad koguni vigade parandamist õpetaja poolt erivärvilise tindi või pliiatsiga õpilaste kirjandeis ja soovivad vigaseid keelendeid osavasti kustutada, nii et õpilased, lugedes õpetajalt tagasisaadud kirjandeid, enam ei saaks üldse näha neis tehtud vigu.

Nende ridade kirjutaja arvates aga seesugune põhimõtteline ja absoluutne vigade esiletoomise eitamine on kindlasti liialdus ja ühekülgus, johtudes sellest, et teatavat meetodilist põhimõtet on hakatud pidama mingisuguseks dogmaks, mida enam ei juleta arvustada. Tahaksin omalt poolt väita, et kohaseis tingimusi ja olukorras vigade esiletoomine ja neist lähtumine õigete keelendite omandamiseks võib, vastupidi, anda häid tulemusi, koguni paremaid kui nende ignoreerimine ja surnuks vaikimine. Olen veendunud, et see võte on kasulik just meie eesti keele õpetamisel keele praeguse olukorra juures ja on seega meetodiliselt õigustatud.

Muidugi sobib seda võtet kasutada eelistavalt teatavate eriliste vigade puhul, ennekõike niisuguste puhul, mida õpilane niikuinii juba on palju

kuulnud ning näinud ja üha edasi näeb ning kuuleb ja mis seetõttu on sügavasti juurdunud ta alateadvusse ja talle otse automaatselt harjumuseks on saanud. Need on enamasti nn. tüüpvead, mida tehakse üldiselt, peaaegu kõigi õpilaste poolt üleriigiliselt kõigis koolides või milledesse kaldutakse teatava linna või maakonna koolides kohaliku murde mõjul. Siin saab õpilast neist vigadest vabastada kõige tõhusamini sellega, et ta teha k s e n e i s t teadlikuks ja harjutatakse teda neid parandama ja vältima.

Teatavaid keelevigu on õpilane omandanud järgmisist allikaist, mis oma pideva edasikestmisega neid järjest veelgi kõvendavad ja edendavad:

1. igapäevase kõnekeele miljöo (murdevead, aga ka paljud üldeestilised vead);
2. ajakirjandus, mille keel pole kaugeltki veel puhas ilmseistki vigadest, rääkimata peenustest;
3. varem ilmunud raamatud, mis sageli otse kubisevad eksimustest praegu kehtiva ja koolis nõutava õigekeelsuse vastu; ja niisuguseid raamatuid leidub küllalt kodudes, avalikes ja isegi kooliraamatukogudes;
4. avalikud kõned ja ettekanded (ka raadios), milledes kõnelejad teevad küllalt vigu;
5. koguni teiste ainete õpetajate kõnelemine, kus sageli esineb neid vigu, milledge vastu emakeele õpetajad oma tundides võitlevad.¹⁾

Niisugused vead on näit. *eila*, *kodu* minema, *praegust* ja *praegult* (pro *praegu*), *vast* (pro vahest), *niisugusi summe* (pro *niisuguseid summast*), *kenu* (pro *keni*), *kummagist* või koguni *kumbagist* (pro *kummastki*), *endiseid määruseid* (pro *endisi määrusi*), *majandusline*, *künkline* (pro *majanduslik*, *künklik*), ebakohane *sarnane* (pro *niisugune*, *säärane*, *seesugune* või *selline*), näib *olema* (pro *olevat*), — sääli oli *hulka* (pro *hulk*) inimesi; tegi *rida* (pro *rea*) ülesvõtteid, läksid *hulk* (pro *hulga*) maad edasi; peab *uus sulg* (pro *uue sule*) võtma; need asjad *tulevad* (pro *tuleb*) kaasa võtta; *saab tehtud* (pro *tehakse*); jne. jne. Niisuguseid tüüpvigu võiks loetella *sadade kaupa!* Mõned neist (nagu *eila*, *praegult* jt.) ei esine küll enam uuemais raamatuis ja ajakirjanduses, küll aga lohkavad nad veel täie hooga igapäevases kõnekeeles. Pääleselle näevad-kuulevad õpilased ühtelugu sõna *milline* ebakohast tarvitamist, sõnade *on* ja *oli* ebakohast ja lubamatut väljajätmist ja seda halba, kohmatkat ja ebaloomulikku sõnajärjestust, mis Eestis on kahjuks just Vabariigi ajal kohutavalt maad võtnud.

Ja karta on, et selline olukord — vigade esinemine raamatuis, ajalehis, avalikes ettekandeis ja isegi õpetajate kõnelemises — jääb meil veel kauaks ajaks püsima, ettenähtavalt aastakümneiks, ja ühes sellega ka halba keelt levitav ja noorsoo õigekeelsust rikkuv mõju!

Järelikult kui õpilane on teatavat viga kuulnud-näinud 1000 korda, siis ei pahenda see enam asja, kui ta seda viga näeb veel üks-kaks lisakorda emakeele õpikus õigekeelsusreeglite ja juhiste puhul või harjutuslauseis, kus

¹⁾ See on meie koolielu otse üks paradoksaalseid nähtusi. Ja mis eriti piinlik, targemad õpilased juba hakkavad neid vigu tähele panema ja arvutama. Seepärast peaksid teiste ainete õpetajad tõsiselt mõtlema sellele, kuidas parandada oma keeleoskust ja kuidas vabaneda oma keelevigadest. Väike loetelu vigadehoiatusi ilmus nende ridada kirjutajalt „Eesti Koolis“ (a. 1938, nr. 3 lk. 203), mille juure siin juhatatagu. Kõige radikaalsem abinõu keeleoskuse parandamiseks oleks vahest küll kohustuslike eksamite määramine, milleks siis muidugi tuleb anda küllaldane tähtaeg. Isegi vastava erilise õpiku avaldamine oleks tarviline.

see päälegi antakse hoiatusega sellest hoiduda ja õpetusega selle asemel tarvitada õiget keelendit.

Õeldakse, et kui õpilane juhuslikult teeb suulises väljenduses või kirjas vea, siis õpetaja parandagu seda, aga ärgu hakaku ette vigu seletama ja neist hoiatama. Kuid juhuslik parandamine üksikute õpilaste juures ei mõju küllalt tõhusasti. Päälegi selle menetelu juures ei saa mitmed õpilased küllalt teadlikuks vigadest, mis neile küll on omased, kuid mida nad üksikuis kirjandeis ei juhtu tegema. Ja kuigi õpetaja neid kirjandite tagasiandmisel klassile seletab, lähevad need seletused õpilastest mööda, eriti neil, kes neid vigu ei ole teinud antud kirjandeis. Kõik on juhuslik; puudub süsteem.

Seepärast näib mulle, et kogu klassi süstemaatiliselt teadlikuks tegemine, temale vastavate õigete keelendite kätteõpetamine ja viimaseid vigaste asemel tarvitama harjutamine annaks paremaid ja otsesemaid tulemusi. Seepärast ka keeleõpik või grammatika, mis esitab ainult normeeritud grammatika süsteemi, ilma teatavaid üldiselt tehtavaid vigu üldse mainimata, ei puhasta õpilaste ega üldsuse keelt vigadest. Õpikuis nähakse küll õigeid keelevorme ja konstruktsioone, aga need ei saa seeläbi veel teadlikeks, veel vähem alateadlikeks harjumusteks, sest selleks on vigade harjumused liiga tugevad ja sügavad.

Et tõhusasti vigade vastu võidelda ja neid välja juurida vähemalt kirjalikust väljendusest, selleks tuleb keele reeglite ja õigete keelendite puhul esile tuua ka nende vastu üldiselt tehtavaid vigu, nende vigasust ja lubamatust põhjendada, mõnikord isegi vigadest lähtuda. Selle järele tuleb anda ka niisuguseid harjutusülesandeid (lauseid, tekste), kus õpilased peavad sääl esinevaid vigu (mis on varem seletatud) leidma ja parandama. On mõned vigade liigid niiviisi läbi harjutatud, nii et õpilased neid juba kergesti märkavad ja parandavad, siis järgnegu segaharjutused kõigi läbivõetud vigade pääle. Kui õpilased niiviisi on harjunud vigu märkama ning parandama ja nende õigekeelsustunne on seega teritunud, siis märkavad nad samu vigu ka omaeneste kirjutustes, kui nad neid juhtuvad tegema vanast harjumusest, ja kirjandit üle lugedes või ümber kirjutades nad parandavad need. Veel enam: neile avaneb siis vähehaaval hoopis selgem ja tihedam arusaamine eesti õigekeelsusest; nad hakkavad siis nägema ja teravalt tajuma ka kõiki neid sadu ja tuhandeid suuremaid ja vähemaid vigu ajakirjanduses, raamatuis, kõnedes, ja niiviisi kasvab noorem põlv haritlasi, kes, paremini osates keelt, tunneb tarvidust ka parema õigekeelsuse järele avalikus väljenduses. Parandust praegusele üldisele keelelisele viletsusele ei ole mitte enam loota nüüdsete täiskasvanute sugupõlvelt, vaid tulevaselt nooremalt, kes seesuguse tiheda keeleõpetuskooli on kord läbi käinud.

Selleks peaks meil aga enne ilmuma ja koolides tarvitusele võetama niisuguste põhimõtete kohaselt koostatud keeleõpikud ja harjutustikud.

Muidugi seesugune meetod on seda tagajärjekam, mida ealt vanemate ja seetõttu mõistusel arenenumate õpilaste juures seda tarvitatakse. Nii sobib see täiesti hästi gümnaasiumis, aga teataval määral ka keskkoolis, vähemalt selle kõrgemais klassides (7., 8. ja eriti 9. õppeaasta).

Teiseks oleneb selle menetelu sobivus osalt ka grammatika alade laadist ja liigist. Nii ei saagi mõningaid süntaksi alasid, nagu rektsooni, eriti aga sõnajärjestuse õigekeelsust teisiti hästi käsitleda ja õpetada, samuti osalt ka leksikaalse külje oma. Aga ka mõnede morfoloogiliste vigade väljajuurimiseks

võiks see anda tõhusat abi. Ainult puht-ortograafilise külje õpetamisel on vigademenetelu tarbetu, sest seda saab ja tuleb ravida sellekohaste hästi ja sageli korraldatud diktaatide abil. Erandi moodustaks kirjavahemärkide õigekirjutus, mida pääle diktaadimeetodi sobib ka harjutada tekstiga, kus vahemärgid (näit. kommad) puuduvad või on valekohas.

Väärmoistmiste ärahoidmiseks tähendatagu siin veel toonitavalt, et kirjeldatud menetelu sobib tarvitada üldiselt ja massiliselt esinevate tüüp-vigade suhtes. Kõiksugu haruldasi, juhuslikke või individuaalseid vigu ei tule ega saagi sellega haarata, samuti ka mitte neid veidraid ja pööraseid vigu, mida mõned andetud õpilased juhtuvad tegema. Aga hää on juba see ja suur samm on edasi jõutud, kui meil ükskord korda läheb välja juurida, vähemalt tähtsuseta miinimumini vähendada üldised tüüpvead paremate ja keskmiste õpilaste kirjandeis.

Edasi, ärgu saadagu käesolevast kirjutusest nii aru, nagu soovitatakse selles õigekeelsuse õpetamisel tarvitada ainult vigademenetelu. Selle kõrval saab ja kindlasti tuleb kasutada ka teisi võtteid. Nii saab objekti õigekeelsust harjutada lasta lausete andmisega, kus objektsõna ripub, otseselt või kaudselt, eitusega verbist, mis õpilastel tuleb ümber teha jaatavaks, mil puhul tuleb otsustada, kas objektsõna jääb edasi partitiivi või tuleb panna genitiivi või nominatiivi. Samuti saab lühema mitmuse partitiivi moodustamist ja tarvitamist lasta harjutada andes lauseid, milledes sid-lõpulisel tuleb asendada vastavalt u-, i- ja e-lõpulistega (*väljasid — välju, ivasid — ivi, tubasid — tube, huvisid — huve*). Meie praegusis keeleõpikuis tarvitatakse selle asemel harilikult lünkharjutusi (*välj-, iv-, tub-, huv-*). Pean tunnistama, et ma isiklikult ei poolda lünkharjutusi: need on kuivad ja mõjuvad igavalt. Parem on nende asemel tarvitada vigade parandamise või ümbermoodustamis- ja asendamisharjutusi.

Asendamisharjutusi sobib hästi kasutada ka i-mitmuste ja verbi alal tella-, telnud, tellakse- vormide moodustama, tarvitama ning eelistama õpetamiseks (*endistel aastatel — endisil aastail, laiimates ringkondades — laiemais ringkonnis; kujutleti, et neid küsimusi on kerge käsitleda — kujuteldi, et neid küsimusi on kerge käsitleda*).

Üldse on otstarbekohasem ja tagajärjekam ka morfoloogilisi keelendeid harjutada lausete varal kui üksikvormidena; lauseis need muutuvad kergemini keeletundeks, alateadlikeks keeleharjumusiks; lauseis tajutakse selgemini ka nende suuremat paremust ja eelistatavust.

*

Neile, kes arvavad, et vigade esiletoomine ja nende parandamise varal õigekeelsuse õpetamine on ebapedagoogiline ning ammu ajast ja arust läinud metoodiline võte, on huvitav teatada, et ühes hiljuti (a. 1938) ilmunud inglise keele õpikus¹⁾ kasutatakse just seda metoodilist võtet. Nii esineb sääl muude seas järgmine koht (lk. 103): Exercise. — In this extract there are a great many mistakes in grammar, arrangement, choice of words, or spelling. Find as many as you can, correct them and give reason for your correction.

¹⁾ A Modern English Course for Foreign Students. An Intermediate Book. By C. E. Eckersley, M. A., English Master, The Polytechnic Secondary School; Lecturer in English School of Modern Languages, The Polytechnic, Regent Street, London. Illustrations by P. J. Walford. Longmans, Green and Co. London, New York, Toronto. Neljas trükk a. 1938.

(Harjutus. — Selles palas on suur hulk grammatika, sõnajärjestuse, sõnadevaliku ja õigekirjutuse vigu. Leidke nii palju, kui oskate, parandage need ja põhjendage oma parandust.) Sellele järgneb kõnealune harjutustekst.

See ja veel üks teine sama autori keeleõpik on paaris Tallinna koolis praegu tarvitusel.

*

Seepärast ei tule tõesti nii väga karta, et vigade esiletoomine ja nende varal õigekeelsuse harjutamine mõjuks kahjulikult — vigade tegemist edendavalt ja halba keeleoskust suurendavalt. Sest kui see tõepoolest nii oleks, siis peaksid Eestis küll kõige halvema keeleoskusega olema korrektorid ja emakeele õpetajad, kel kõige rohkem tuleb vigu näha ja parandada. Tegelikult aga on nende keeleoskus parem kui teistel.

Kirjand algkooli V ja VI klassis.

Osvald Randvee.

1.

Algkooli uued õppekavad näevad kirjandite alal ette algkooli V ja VI klassis elamus- ja fantaasiakirjandeid, mälestusi, vaatlusi, lihtsaid kirjeldusi, iseloomustusi ja ülesandeid kirjandusest. Nendest kaks viimast ala leiavad käsitlemist ainult VI klassis. Seletuskirjas mainitakse veel huvitavate lugemispalade ümberjutustamist, algelisi isikukirjeldusi ja meeleolukirjeldusi. See on lühike ja kokkuvõtlik juhis, millele tuleb eesti keele õpetajal rajada kirjaliku väljenduse õpetamine algkooli kahes viimases klassis.

On loomulik, et V ja VI klass jätkavad kirjalikku väljendust sealt, kuhu nad jäid peatuma eelmises klassis. Nii peab õpetaja õppeaasta alul olema teadlik sellest, milline on klassi kirjalik tase ja mida see eelmisel aastal on sel alal katsestanud, siis alles võib ta oma õpetusega intensiivselt alata. Sellest järeldame, et eesti keele õpetajal peab olema kirjandi õpetamise kohta oma töökava teemade loeteluga, sest vastasel korral ei saa arendada küllalt süstemaatilist tööd ja kirjandid võivad tulla juhuslikud, mis ei paku õpilasile midagi arendavat ega õpetlikku. Töökavas tuleb ette näha kirjandite loetelu terve õppeaasta kohta õppenädalate viisi. Kava koostamisel tuleb silmas pidada aasta jooksul riigi-, kogukonna-, kooli- ja meie kultuurelus esinevaid tähtpäevi, aastaaegu ja nendega seoses olevaid muudatusi looduses, kasutatavat lugemikku ja muud. Loomulikult ei ole võimalik kõiki teemasid töökavas määrata ja seda ka keegi ei nõuagi, sest niikuinii tuleb reserveerida ruumi ka teemadele, mida toob igapäevane ruttav ja sündmusterikas elu.

Peale eespool nimetatut seab kirjand kogu algkooli ulatuses üles veel erilised ülesanded ja seda just V ja VI klassis. Need oleksid: selge ja loetava käekirja arendamine, mõtete kirjapanemine lühikesis, selgeis ja ladusais lauseis, teise mõtete-jutustuse ülesmärkimine, lihtsamate ümberjutustuste ja kokkuvõtete tegemine, käekirja lugemine ja kirjutatu mõttest arusaamine,

vihiku lehe-kausta otstarbekas ja maitsepärane kasutamine ning lõpuks — õpetama õpilast kirjutama teema (pealkirja) kohaselt.

Need nõuded on olulise tähtsusega õpilase arendamises ja kasvatamises kogu algkooli ulatuses ja koolil tuleb neid arvestada täie tõsiduse ja järjekindlusega.

Kirjand algkooli vanemais klassis, samuti ka terves algkooli ulatuses, ei kannu endas mitte ainult omaette ülesannet, et õpetada õpilasi mõtteid kirjalikult väljendama, vaid temale seltsib kogu keeleõpetus — õigekeelsus. Keeleõpetust — õigekeelsust — ei saa kuidagi lahutada kirjandist, vaid kasvatustlike ja tundeelu arendavate elementide kõrval on kirjandi ülesandeks ravida ka õpilaste õigekirja ja kogu keeleoskust. Õpilaste keeleoskus ja keelevõime peegeldubki nende mitmesugustes kirjandites, kus elab nende „oma keel“.

2.

Kuidas õpilasile kirjand üles anda?

Tegelik keeleõpetus vihjab sellele, et kirjand ei olegi õpilasile vastumeelt ülesanne, vaid pigem huvipakkuv eneseväljendus. Kirjandis saab iga õpilane ennast vabalt ja rahulikult väljendada ja oma individuaalseid võimeid, julgust, meelsust, leidlikkust, tähelepanelikkust ja keeleoskust näidata.

Kirjandi ainevalikul tuleb õpetajal arvestada nii üksiku õpilase kui ka terve klassi väljendusvõime taset. Teiste sõnadega: kirjandi ainevalikul on aluseks õpilane ja klass. Niiugust kohast kirjandiainet pakub igapäevane sündmusterikas elu oma mitmekesise tegevusega, õpilaste isiklik elu oma rõõmude ja muredega ning õpilaste tähelepanekud kodus, koolis, looduses jm.

Kunagi ei ole soovitat lasta õpilasi kirjutada täies vabaduses — nii ütelda „vabal teemal“. Sellega lödvendame rohkem õpilaste mõtte ja fantaasia tööd ja jätame ta võitlema ning otsima abitult: millest nüüd kirjutada? Alati tuleb esitada kirjandi teema, mis dikteerib õpilasile ette käsitledava ainevalla, mille kaudu jõuavad nad otsemat teed ja vähema jõukulutusega sihile. Teema peab olema sõnastatud lühidalt ja selgesti ning tuleb esitada õpilasile nii, et see suudaks neid sütitada ja sunniks otse kirjutama. Teemale tuleb anda ühiste selgituste varal teatav tundeelu ja tahet haarav impulss, mis avaks õpilaste mälestussalved ja ergutaks vaatlemisele ja memoreerimisele. Teame, et õpilaste väljendustung on sageli laialivalguv ja ebakorrapärane: juhtuvad mõtete kordumised, teema ebamäärased ülesehitused, järsud kõrvalekaldumised ja hüpped ühelt mõttelt teisele. Niiuguseil kordil on vajalik seada õpilaste mõttekäik kindlasse raamesse ja pidevalt seda juhtida. Selleks on vaja ülesantavad teemad klassis enne küsimuste varal läbi töötada, mis juhiksid õpilasi õigele vaatlemisele, uutele tähelepanekutele ning aitaksid vältida tarbetuid vigu ja ülekülgust. Ka saavad niiuguse läbitöötamise kaudu äratust ja selgust oma ülesannetes passiivsed õpilased.

Sageli on vaja ka kirjalikku kavastamist ja seda just kirjeldavate teemade ja iseloomustuste puhul, kus peale suulist läbitöötamist kirjutatakse üles kavapunktid, missuguses järjekorras ja kuidas tuleb teemat arendada. Kirjaliku kava kirjutab õpilane kirjandi algusesse.

Kirjandi kaudu juhime õpilasi ka õigele vaatlusele ja olukorra või sündmuste hindamisele. Niiugust vaatluse ja hindamise ainet pakub kõige konkreetsemalt kirjeldav teema. Tihti õpilased kirjeldava teema puhul unustavad täiesti vaatluse ja kirjutavad ainult neist muljeist, mida nad kunagi

pealiskaudsel kokkupuutumisel asjast on saanud. Nii esinevad töös lubamatud vormivead, nagu vale käsitus, liialdus, nähtuse ja olukorra väärhindamine ja suur pealiskaudsus. Seda pinnapealsust tuleb vältida ning juhtida õpilasi tõetruule ja põhjalikule vaatlusele. Näiteks teemade „Turg“, „Käitises“ ja „Sügis aias“ käsitlemise korral ei saa me teisiti talitada, kui peame korraldama kogu klassiga ühise vaatluse või juhtima õpilasi veel kord iseseisvade vaatlamisele, selle vaatlusmaterjali ühiselt läbi töötama ja siis alles võib juttu olla teema õigest arendamisest.

On tõsiasi, et üks ja sama teema ei suuda äratada kõigis õpilastes üheväärselt kirjutamis- ega väljendamis- tungi, vaid mõnedki jäävad küsiva pilguga vaatama: ma ei mõista midagi kirjutada! Et kõiki õpilasi äratada, tuleb esitada võimalikult niisuguseid üldteemasid — raamteemasid — mida saab mitmel viisil sõnastada ja mille ainevallad on laialdased ning suudavad kütkestada ka ükskõiksemate õpilaste huvipiirkondi.

Nii näiteks:

1. **Su ver õ õ m u d.** Siit saame hulga alateemasid, millega vist kõigil õpilastel on olnud kokkupuutumisi suve jooksul, nagu: „Suplemas“, — „Kalastamas“, — „Vähil“, — „Paadiga merel“ jt.

2. **I l u s a i m p ä e v m ö ö d u n u d s u v e l.** Siit tuletame: „Päev mererannas“, — „Suvine pühapäev metsas“, — „Päev noorkotkaste (kodutütarde, skautide, gaidide) laagris“, — „Võidupüha“.

3. **K o r r a l d a s i m e s p o r d i v ö i s t l u s e** (Spordivõistlusel): kergejõustiku v., jalgpalli v., rahvastepalli v., ujumisvõistluse.

Töö pikkuse kohta pole soovitatav üles seada määra. Üks õpilane võib ütelda ühe leheküljega rohkem kui teine kolmel lehel ja pealegi jämedate keelevigadega. Sageli niisugune pikkuse ülemäär põhjustab õpilastel vigade tegemist, aine tarbetu venitamist ja pikkade ning vigaste lausete otsimist. V klassi töö normaalseks pikkuseks oleks 1,5—2 lehekülge ja VI klassis 2—3 lehekülge.

3.

Missugused teemad tuleksid V ja VI klassis käsitlemisele?

V klassis langeb pearõhk jutustavaile ja elamust väljendavaile kirjan- deile, sest nende ainestik ja vormipiirid on õpilasile väga vabad. Samal astmel tuleb algust teha ka kergemate kirjeldavate teemadega. VI klassis aga leiavad käsitlemist kõik need vormitüübid, mis on loeteldud kirjutuse alul.

Alljärgnevalt on toodud valimik teemasid eeskujuks, missuguseid võib võtta V ja VI klassis käsitlemisele. Ei saa nende teemade kohta seada kate- goorilist nõuet, et nad on ainult mõeldud vanemale astmele. Siin on raske niisuguseid piire tõmmata ja peagu kõiki elamust, fantaasiat ja mälestusi sisaldavaid teemasid saab edukalt viljelda ka nooremal astmel (III ja IV kl.).

I. Jutustavaid elamuskirjandeid ja mälestusi.

1. **Su v e s t.** Ilusaim päev möödunud suvel. Reisikiri matkalt. Võidutuli loitis. Jaaniõhtu maal (linnas). Päev mererannas (talus). Kuidas veetsin suve? (talus, maal, linnas, rannas). Pühapäeva hommik kirikus. Kal- mistupühal.

S u v e r õ õ m u d. Suplemas. Kalastamas. Vähil. Paadiga merel. Ratsutamas.

Laagri elust. Noorkotkaste (kodutütarde, skautide, gaidide) laagris. Öövalvuriks. Luuremängul. Laagrikokaks. Olin laagri korrapidaja.

Võistlustel: Korraldasime spordivõistluse (kergejõustiku v., jalgpalli v., rahvastepalli v., ujumisvõistluse jt.). Olin võistlustel.

2. Sügisest. Kui sajab vihma... Sügistorm puhus üle maa. Sügisõhtu kodus. Jalutuskäik sügismetsa (tormise mere rannale). Kui lehed langevad... Sügiskiri sõbrale.

3. Talvest. Talveröömu. Korraldasime lumesõja. Võimlemistund kelgumäel (suusamäel). Kelgutamas. Suuskadel läbi metsa (mägedes). Meie talvspordipäev. Mu esimene saanisõit.

Sajab pehmet, valget lund. Pakane paugub. Talveõhtu kodus. Talvised külalised aias (akna taga). Mets lumes. Kodu lumes.

4. Kevadest. Meil kevad käes on! Kevadele vastu. Meie röömus jalutuskäik (õppereis) metsa, kivimurdu, Kadriorgu, jõe äärde jm. Mida toob kevad mu südamesse?

5. Rõõmu ja muret. Kui eksisin (metsa, linna, rahvamurdu jm.). Röömus (kurb) uudis. Suur rööm (hirm). Röömus (kurb) sündmus. Röömus (kurb) päev. Minu suurim rööm. Olin haige.

6. Tööst ja tegevusest. Kuidas teenisin 3 (4, 5, 6) krooni? Abistasin isa (ema). Rajasime kooliaeda. Heinatööl. Olin kodus perenaine. Minu tööpäev. Töötasin suvel põllul (käitises, meistri juures). Vahetunnil. Koolitunnis. Hommikupalvusel. Tulekahjul.

7. Tähtpäevadest. Joulude ootel. Kuidas veetsin jõulud? Kooli jõulupuul. Jõuluõhtu kodus (kirikus, maal, võõrsil). Jõulud maal. Saabus uus aasta. Aastate vahetusel. Minu sünnipäev. Koolijuhataja (õpetaja) sünnipäeva pühitsemas. Meie kooli aastapäev.

Vabadusest ja Vabaduspäevast. Meie kodumaa sünnipäeval. Mida suudan teha kodumaa heaks. Sini-must-valge lipp jutustab. Vabadussõja päevil (õpilased koguvad andmeid ja jutustusi Vabadussõjast ja Vabadussõja päevist). Isamaa kutsub.

8. Muud teemad. Minu heategu. Mis mulle meeldib? Kui olin (ta oli) ebausklik. Jutustus jänesest (oravast, koerast, linnust). Üks päev minu elust. Kes oli süüdlane? Meid külastas kooliarst (koolide inspektor). Mu esimene sõit laeval (raudteel, lennukil). Jälle koolis. Mu esimene koolipäev. Päeviku kirjutamine VI kl.

II. Fantaasiakirjandeid.

1. Millest jutustab üksik määnd maantee ääres? (Fr. Tuglase „Asuja“ puhul V kl.).

2. Millest jutustab rist kalmukünkal? (surnute püha puhul VI kl.).

3. Järg sõnadele: Karja koju ajades nägi Ants (Linda) jänest üle kingu lippavat.

4. Järg sõnadele: Koolist koju minnes nägi Eedi (Linda) üht poissi (tüdrukut) tänaval nutvat.

5. Kui oleksin õpetaja (linnapea, vallavanem, suur).

6. Kui omaksin õnnevitsa?

7. Tahaksin olla...

8. Kui oleksin rikas?

9. Jänese (orava, varblase) talvejutt.

III. Vaatlusi, lihtsaid kirjeldusi, arutlusi ja isiku- kirjeldusi.

1. Sügise annid.
 2. Sügis, talv, kevad, suvi (maal, linnas, Nõmmel, Tallinnas).
 3. Mida teeb sügis (kevad) aias (metsas, põllul).
 4. Minu vanemad. Minu vanaisa (vanaema). Minu ema (emadepäeva puhul).
 5. Minu kodu. Meie talu. Minu kodulinn (kodutalu).
 6. Minu sõber. Sõber. Minu mänguseltsiline. Minu pinginaaber.
- Minu elulugu (VI kl.).
7. Üksik määnd (kuusk, kask, tamm).
 8. Talveselg murdub.
 9. Pakasetaat tuli.
 10. Kuidas töö, nõnda tasu. Omad vitsad peksavad. Käbi ei kuku kännust kaugele.
 11. Kuidas valmib leib? Mida annab meile mets? Kuidas valmib telliskivi? (tsement jm).

IV. Ümberjutustusi, kokkuvõtteid ja iseloomustusi.

V klassis.

(Õpperaamatuks „Eesti koolilugemik“ V õppeaasta.)

1. Kokkuvõtlik ümberjutustus A. Mälgu „Hilinenud vabadusest“.
2. Aug. Kitzberg'i jutu „Henn ja Jaan koolis“ alusel — Kui mu vanaisa koolis käis.
3. Juhan Liivi lühijutu „Peipsil“ läbitöötamise puhul — Kuidas andsin hädatootuse?
4. J. Parijõe „Vana müürsepa“ läbitöötamise puhul — Vana sepp (puusepp, õovaht).
5. Ed. Vilde jutu „Minu esimesed triibulised“ läbitöötamise puhul kokkuvõtlik ümberjutustus — „Merelahing tiigis“. Eedi tutvub parunipojaga.
6. R. Katko lugemispala „Liiklemisest möödunud sajandi esimesel poolel“ puhul võrdluseks lühike kirjand — Liiklemine tänapäeval.

VI klassis.

(Õpperaamatuks „Eesti koolilugemik“ VI õppeaasta.)

1. Ümberjutustusi „Kalevipoja“ lugude põhjal.
2. Kokkuvõtlik ümberjutustus A. Kivikase „Nimed marmortahvlil“ läbitöötamise puhul.
3. P. Viidingu „Vedurijuhi“ läbitöötamise puhul ümberjutustus — Haigestunud vedurijuht.
4. J. Vahtra „Nurjunud maailmareisi“ eeskujul — Minu äpardunud merereis (spordivõistlus, äpardunud marjulkäik, nurjunud pühapäev, nurjunud koolipäev).
5. K. Väinavere „Meie raamatu“ puhul — Kuidas valmib raamat? (ajaleht).
6. A. Haava „Koolis“ läbivõtmise puhul iseloomustus — L a a n e m ä e M a n n. Siin kirjeldatakse Manni välimust, välist tagasihoidlikkust ja seesmist julgust, iseseisvust, meelsust, kuidas on ta töös ja tema rahvustundest.

7. A. Kallase „Bernhard Riivese“ puhul iseloomustus — Kangelane Riives. Vaadeldakse Riivese välist kogu, kõnnakut, kehahoidu, vaadet, kõnet, temas valitsevat rahulikkust, meelekindlust ja hinnatakse tema teguviisi. „Bernhard Riivese“ eeskujul võib veel valida teemasid — Julge naine. Kangelane Jaan. Koduküla kangelane.

4.

Kuidas peaks õpilane kasutama kirjandivihikut?

Õpilasi tuleb õpetada vihikus hoidma puhtust ja korda ning kindlat süsteemi teksti paigutamisel. Soovitav on jätta esimene leht nn. tiitelleheks, kuhu märgitakse sisukord (võib ka ära jätta). Tiitellehe puhul tuleb töö kirjutamist alustada teiselt lehelt. Ei ole otstarbekohane ega ilus, kui õpilane algab esimest kirjandit lehe kõige ülemiselt realt. Esimesel lehel tuleks kirjandit alata ülalt natuke madalamalt, jättes tühjaks 3—4 ülemist rida. 4-ndale või 5-ndale reale kirjutatakse kirjandi pealkiri, selle järele jäetakse 2 rida tühjaks ja alles siis (s. o. 7-ndast või 8-ndast reast) alustatakse kirjandit. Niisugune paigutus jätab ilusa mulje. Ka eelmise kirjandi lõpu ja uue kirjandi pealkirja vahele tuleb jätta 4—5 rea laiune vahe; kõige parem aga on alata iga uut kirjandit uuel leheküljelt esimese rea tühjaksjätmisega, nagu eespool seletatud. Kirjandi kirjutamise kuupäev tuleb kirjutada tühjale äärele ja nimelt ühe rea võrra kõrgemale kirjandi pealkirjast. Läheb sama kirjand järgmistel lehekülgedel edasi, siis tuleb igal leheküljel alata esimesest (kõige ülemisest) reast, aga mitte seda rida tühjaks jätta, nagu mitmed õpilased seda asjatult teevad. Pole soovitav vihiku lehti üleni joontega raamistada. See on naiivne ja vangistab teksti. Kui õpilane ei suuda pidada kirjutamisel õiget äärjoont, siis oleks lihtsam tõmmata äärjooned — väljaspoole 3 ja sellele vastavalt sissepoole $1\frac{1}{2}$ sm laiuselt. Jooniseid teksti vahele V ja VI klassi õpilasil poleks vaja teha. Need võtavad sageli rohkem aega kui kirjandi kirjutamine. Meil on aga tulipunktiks hea kirjand ise. Joonised võivad tulla kõne alla ainult siis, kui need ei too õpilasile erilisi raskusi ega jõupingutusi. Erilist rõhku tuleb panna kirjandis nn. uuele reale, et õpilased õpiksid seda õieti kasutama.

On õpilasi, kellele sünnitab erilist raskust ridade väljakirjutamine lõpuni. Nad lõpetavad read kas 2, 3, või mõnikord isegi 4 sm enne lõppu, nii et kirjand näeb välja nagu mõni luuletus siksakiliste realõppudega. Siin tuleb kategooriliselt nõuda rea lõpuleviimist, kui sellega ei lõpe järk.

Kirjandi teksti paigutamisel on soovitav õpilasile eeskujuks seada trükitoode — raamat, mis on täiuslikem kirja produkt tänapäeval ja millest tuleb võtta eeskuju.

Kas peavad olema kirjandivihikul kattedpaberid ümber?

Kui me tahame õpetada ja kasvatada õpilasi puhtusele ja puhtuse hoidmisele, siis olgu vihikud kattedpaberiteta. Kui aga mõni õpilane ei suuda hoida oma vihikut puhtana — kas kodused olud on halvad, korter väike, mustus — siis teeme sellele erandi ja laseme tal vihikule ümber panna kattedpaberi, et varjata määrdund vihiku välimust. Seame aga kategoorilise nõude: kõigil vihikuil olgu paberid ümber! Siis langeb õpilasil puhtuse hoidmise pinge, sest nad võivad iga väiksema määrdepleki korral vihikule jälle uue kattedpaberi ümber panna.

Vihiku nimesiltidel olgu kogu klassil nimi ühtlaselt peale kirjutatud.
Näiteks:

K i r j a n d e i d	
V kl.	
Endel Ploom	
1938/39. õppeaasta algkool

Kui palju kirjandeid?

V ja VI klassis oleks parajaks arvuks 2 kirjandit kuus. Siis suudab õpetaja klassiga kirjandid ja nende vead põhjalikult läbi töötada ja pole vaja kunagi rutata. Mõned lasevad teha ühe kirjandi nädalas. See läheb V ja VI klassis liig šablooniliseks ja õpilane kaotab viimaks huvi kirjandi vastu; see muutub igapäevaseks ja tüütavaks ning võetakse kergelt. II ja III klassis võib olla kirjand nädalas.

Kui kaua võiks õpetaja kirjandivihikuid oma käes pidada vigade parandamise korral?

Need tuleks võimalikult järgmisel päeval parandatult tagasi anda. Siis on õpilasel oma töö veel meeles ja silme ees ja meil on kerge vigu ravida — kõik muljed on värsked. Peame aga vihikuid oma käes paar nädalat, siis pole enam üldse mõtet vigade selgitamisel, sest õpilased on juba ammu kõik unustanud. Kõige kauem võiksid vihikud parandamiseks olla õpetaja käes 3 päeva.

Kus kirjutada ja kui pikk oleks koduste kirjandite tähtaeg?

Kirjutada tuleb nii koolis kui kodus. Klassis toimuksid kergemad jutustavad ja elamuskirjandid kontrolltöödena, et harjutada õpilasi piiratud ajaga oma mõtteid kirjalikult väljendama. Kodus tuleksid aga kirjutamisele teemad, kus vormi- ja stiilinõuded on raskemad ja vajavad rohkem aega mõtete koondamiseks. Koduste kirjandite tähtpäev oleks keskmiselt 3 päeva. Pikemate tähtpäevade puhul õpilased harilikult lükkavad töö kirjutamise ikka viimasele päevale. Ka ununeb siis kirjandi läbitöötamine, mis toimus klassis, ja õpilane peab hakkama võitlema jälle raskustega.

* * *

Lõpuks võiks mainida veel, et käesolevas artiklis kirjandi kohta püstitatud üldnõuded — puhtus, vihiku kasutamise kord, kirjandi ülesandmine klassile jt. — peaksid olema maksvad ühtlaselt kogu algkooli ulatuses. Siin esitatud teemasid ei tule aga võtta sugugi absoluutsetena-ainukestena, vaid kui valimikku V ja VI klassile. Kui ümberjutustuste, kokkuvõtete ja iseloomustuste osa tundub paljuna ja raskepärasena, siis tuleb neidki jälle võtta kui näiteid selle vormitüübi käsitlemisel.

Märkmeid „Matemaatika õpikute“ kohta.

August Kasvand.

1. Õpikute koostamise eesmäärke.

Koolidesse on laiali läinud Haridusministeeriumi algatusel ja korraldusel A. Kasvandi, J. Langu ja O. Paasi poolt koostatud „Matemaatika õpikud“ 5-ndale ja 6-ndale õppeaastale. Autorid nimetatud raamatute koostamisele asudes olid teadlikud sellest suurest vastutusest, mis seesugune töö neile paneb, ühtlasi oli neile ka arusaadav, et kõigile püüdmistele ja pingutustele vaatamata võib raamatute tarvitamisel ilmnedä mõningaid puudusi, mis on tingitud osalt koostamiseks jäänud lühikesest ajast ja veel rohkem raamatute trükkimisel valitsenud raskest trükioludest. Kuna ilmsiktulevad väiksemad puudused on kergesti kõrvaldatavad edaspidi, siis ometi määrava tähtsusega on raamatute juures nende üldlaad, ülesannete rohkus ning valik ja see, kuivõrd raamatute materjal on kohandatud tegeliku koolielu nõuetele.

Arvestades omaeneste kogemusi, teiseks ametikaaslaste soove ja nõudmisi, peale selle tutvudes rohke välismaa vastava kirjandusega, seadsid autorid „Matemaatika õpikute“ koostamisel endile eesmärgiks järgmised põhimõtted.

1. Anda uutele matemaatika õppekavadele vastavad raamatud, mis sisaldaksid enestes nii õppe- kui ka harjutusmaterjali.

2. Õpikud vastaku nii maa- kui ka linnaalgkoolide, samuti ka progümnaasiumide vastavate klasside nõudeile.

3. Materjali hulk neis peaks olema küllaldaselt suur selleks, et piisaks ka lisa- ja kontrollharjutuste andmiseks.

4. Raamatuis esitada kõik need skeemid ja arvutusvõtted, mis väärivad ühtlustamist kõigis kooles.

5. Panna erilist rõhku arvutusoskuse, eriti peast-arvutusoskuse küllaldasele arendamisele.

6. Raamatud võimaldagu töötamist õpilasele ka iseseisvalt, milleks neis esinegu vajalik hulk tööjuhatusi.

7. Raamatud olgu ka tehniliselt laitmatud, nende hind aga seejuures võimalikult madal.

2. Aine üldine käsitus õpikutes.

Kuigi õppekava nõuded on ühesugused nii linna- kui maakoolide, samuti progümnaasiumide suhtes, on töötõingimused neis koolides sageli nii erinevad, et tuli tõsiselt kaaluda, kuidas ainet raamatus esitada nii, et see oleks vastuvõetav kõigile. Kui progümnaasiumis ja linnaalgkooles õpetaja saab paljudel kordadel asendada ka õpperaamatut, töötades vaid ühe klassiga, peab õpetaja liitklassis küllalt suure osa juhtimise ja selgitamise tööst jätma õpperaamatule. Teisest küljest on ka linnakoolides olukordi, kus laps peab tööga toime saama raamatu abil iseseisvalt, näiteks õpilase puudumise puhul koolist, väiksema reageerimise võime põhjusel õpetaja selgitustele, ununemise pärast jne. Seepärast peab õpik sisaldama mitte ainult harjutusi vaid ka tööjuhatusi ja juhiseid. Seejuures olgu materjali valik niisugune, et selle

olulisema osa läbitöötamine on võimaldatud õpilasele ka iseseisvalt. Seesuguse töötamise juures on vajalik muidugi ka õpilase enesekontroll. Selleks on raamatuis püütud anda juhatusi kontrolli teostamiseks ühe tehte piirkonnas, mitmetehteliste ülesannete tulemusi on võimalik kontrollida raamatute lõpus antud vastuste järgi.

Õpetajale teeb tõsist raskust igaaastane ainejaotus õppekava piires. Erinevais oludes läbitöötamisele võetav materjali hulk tuleks võtta kohandamisele oludele. Kuid teatav miinimum iga klassi kursusest peaks läbi töötatama kõigis kooles põhjalikult. Vastasel korral on paratamatu lastevanemate nurin nende laste üleminekul ühest koolist teise ja muutub küsitavaks ka õpilaste edu isegi sama kooli järgnevas klassis. Uued õpikud tahavad ka seesugusel materjalivalikul olla õpetajale abiks. Oluline on välja tõstetud, kokkuvõtted, juhtlauseid, reeglid on eriliselt silmapaistvad. Seevastu aga vähem tähtis, mittesunduslik materjal on paigutatud raamatuisse peenikese kirjaga.

On tähtis, et õpetaja oleks alati teadlik kuivõrd hästi on õpilaste poolt see nõutav hulk omandatud. Selle kontrolliks esineb raamatus hulk küsimusi pealkirja all „Kordamiseks“. Niipea kui selguvad puudused mõnes osas, tuleb asuda selle osa meeldetuletamisele. Selleks, et veelgi kergendada õpetajale materjali valikut 6-ndal õppeaastal, on üks osa materjalist paigutatud eripeatükki pealkirja all „valemite ja tabelite kasutamise“. Pindala ja ruumala valemid on mainitud ka 6-nda õppeaasta kavas ja seepärast on tarvilikud valemid leidnud käsitlemist ka juba vastavais osades varem, kuid arvestades selle osa tähtsust on valemite tarvitamiseks eraldatud ruumi veel ka eri peatükis. Ka on siin käsitletud mõnel leheküljel valemite kaudset tarvitamist. Lisaks sellele on samas peatükis antud ka mõned harjutused elus etterulevate tabelite tarvitamiseks. Õpetajad on sageli kurtanud jõukohaste ülesannete vähesuse üle õpikuis.

Kogemused näitavad, et iga tunni kohta võib läbi võtta raamatus esitatud materjali keskmiselt ühe lehekülje, millest natuke üle poole töötatakse läbi õpetaja juhatusel koolis, ülejäänud osa jääks õpilastele iseseisvaks harjutamiseks. Arvestades õppeaastas 30—35 õppenädalat ja algkoolis 5 tundi, progümnaasiumis 4 tundi nädalas, oleks õppeaastas võimalik läbi töötada 140—170 lk. Seesugune hulk materjali kuulub tegelikult igas raamatus nn. sundusliku miinimumi hulka. Paremail tingimustel (klasside parem koosseis, hea ettevalmistus) võib harjutusmaterjali osalt välja jätta ja osalt uut juurde võtta. Nagu seesugusest kalkulatsioonist järgneb, ei ole mõeldud, et raamatust kõik ülesanded ja harjutused kuni viimaseni läbi tehakse. Siin peaks neid piisama lisaharjutusteks, kontrollitöödeks ja ka nõrgemate õpilaste järeleaitamiseks. Eriti rohkesti on igas osas kergemaid harjutusi, mis on mõeldud klassi nõrgemaile õpilasile täiendavaiks arvutamisteks ja mis klassi rahuldava õppetaseme korral võib ka vahele jätta.

3. Mõningaid võtteid üksikküsimuste käsitlemisel.

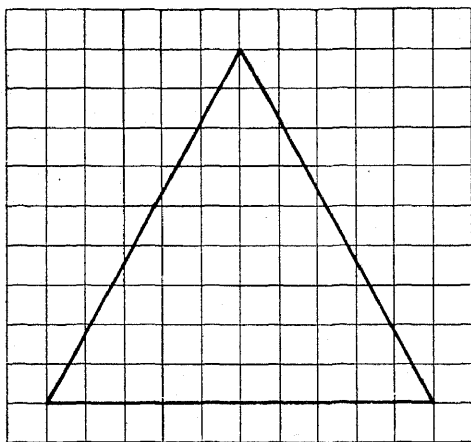
Enamik algkooli matemaatika kursust on kergesti käsitletav ja normaalselt arenenud lapsele ka arusaadav. On aine läbivõtmisel tarvitatud kohast õppeviisi, siis peavad õpilased omandatud teadmised ka meeles ja oskavad neid tegeliku elu küsimuste juures ka rakendada. Kuid üks osa neist küsimustest on niisugused, et neist kuidagi ei suudeta selles astmes aru saada

ja tihtipeale antakse küsimustele ikka väga juhuslikke vastuseid. Autorid on katsunud välismaa kirjandust lehitsedes ja omi kogemusi arvesse võttes seesugustest raskustest ülesaamist kergendada uute võtetega. Üks seesugune raskus on kindlasti harilike murdude korrutamise ja jagamine. Kui sageli vahetavad õpilased korrutamise jagamisega ja ümberpöörduvalt! Siin ei aita muud kui järjekindel harilike murdude treening, kusjuures korrutamisele läheneme osade leidmisega tervikust ja jagamisele osa ja mitme osa järgi terviku leidmisega. Näib, nagu oleks kõik korras, ometi eksitakse hoolimata kõigist püüdmistest. Autorid annavad katseks uue paralleelse võtte harilike murdude korrutamise ja jagamise slegitamiseks, nimelt muutes murdude enne täisarvudeks, nagu seda tehakse kümnendmurdudegi juures. Näit.: $\frac{2}{3} \cdot \frac{5}{6}$ on $3 \cdot 6$ korda väiksem kui $2 \cdot 5$, seega $\frac{2}{3} \cdot \frac{5}{6} = \frac{2 \cdot 5}{3 \cdot 6}$.

Ei ole soovitatav üht ja sama küsimust selgitada kahel viisil, kuid tehes seda nii või teisiti, lõppreegel peab kõigil arusaadav olema.

Järgmise raskusena võiks märkida püstprisma ruumala arvutamist 5-ndal õppeaastal. Selleks juhiks on pea meeles, kuid pikk arutus risttahuka ruumalaga alates, siis rööptahuka, kolmetahuse ja hulktahuse püstprismaga lõpetades on liiga pikk ja raske sellea lapsele. Vaevalt leidub algkooli lõpetajat, kes suudaks kogu seda mõttekäiku hiljem rekonstrueerida. Kuid risttahuka ruumala leidmist kuuptäite abil peetakse meeles ja mõttekäiku raken-

datakse ka hiljem. Seejuures saadakse raskusest üle ka sel korral, kui risttahuka mõõted on murdarvulised, valides kuuptäiteks vastavalt väiksemad kuupmõõdud. Kas mitte samasugust teed ka edasi minna kolmetahuse püstprisma jne. arvutamisel? Ometi ei ilmne siin uusi raskusi kui risttahukagi juures, mille mõõted ei ole täisarvud. Õpilane asetab prisma põhja ruudulisele paberile, piirab põhja pliiatsijoontega ja taipab kohe, et põhjale mahub nii mitu kuupmõõtühikut, mitu ruutmõõtühikut sisaldab tema põhi. Edaspidine mõttekäik on lihtne, kui kujutleme endile, et prisma

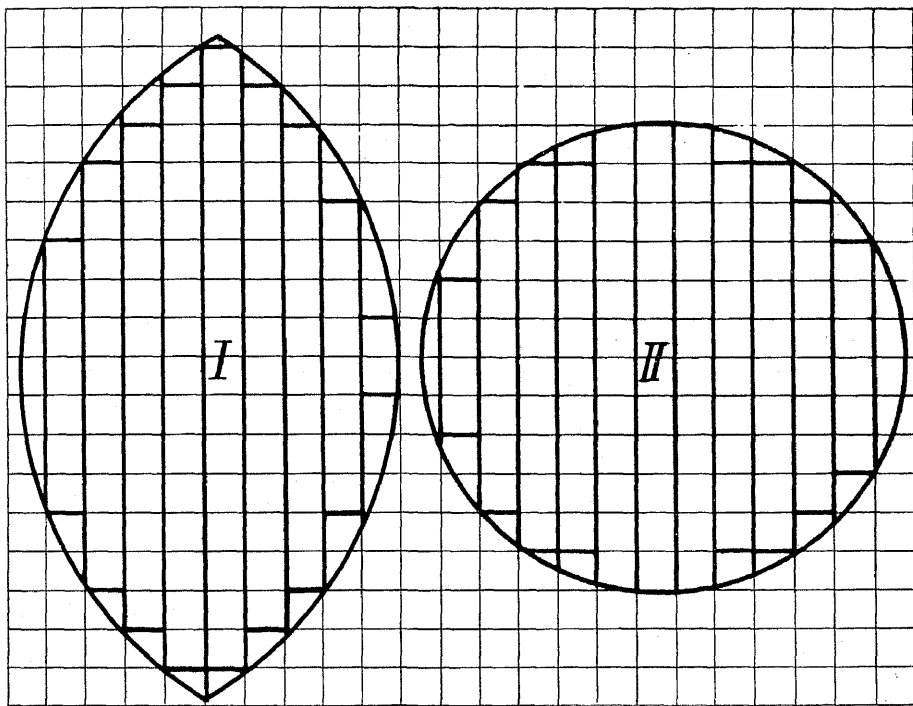

täidab niimitu kihti, mitu mõõtühikut sisaldab kõrgus.

Seesugust püstprisma ruumala arvutamise võtet tarvitavad mõned välismaa meetoodikud, autorid on seda ise proovinud ja võivad seda soovitada ka ametikaaslastele. Võte on seda huvitavam, et edasimineku kolmetahuse püstprisma juurest hulktahuse juurde ja siit edasi silindri juurde ei vaja enam mingisugust erilist selgitust.

Järgmiseks pähklikuks on olnud ja vististi jääb edaspidigi kera pindala valemite saamise probleem, mis muide ei ole küll otseselt kavas nimetatud, kuid mida ruumala ja pindala valemite all autorid otsustasid siiski paigutada raamatusse. Ühtlasi arvati vajalikuks kera pindala valemi saamist kuidagi ka selgitada. Autorid annavad selleks niisuguse võtte, et lasevad õpilasil jagada

kera pooleks ja ühe poole veel pooleks ehk kaheks keraveerandiks. Selle järele veeretatakse veerandkera ümmargust pinda ruudulisel paberil alates kerapinna kaksnurga tipust nii, nagu laotatakse kerapinnast koonuse ja tüvikoonuse pinna riba paberile, märkides ühtlasi samale paberile selle veerandkera pinna piirjooned. Seesugusel katsetamisel on saadud näit. I joonisel näidatud kujund. Kõveraga piiratud pinnaosa jagatakse ristkülikulisteks ribadeks ja loendatakse ruutude arv, kusjuures poolikud ruudud ühendatakse terveteks. Selle järele pööratakse poolkera suurring ruudulisele paberile ja märgitakse paberile vastav suurringjoon. Nüüd määratakse ruutude loendamise teel ka selle suurringi pindala. Katsed näitavad, et me saame ligikaudselt ühed ja samad arvud. Lõppkokkuvõte on nüüd lihtne: v e e r a n d-

kera pindala on võrdne sama kera suurringi pindalaga. Katse toimetamiseks ei kulu kuigi palju aega, tulemused on rahuldavad ja õpilasel jääb meelde side suurringi pindala ja veerandkera pindala vahel. Veerandkera pinna üleviimine ruudulisele paberile ei ole ju siin midagi muud kui vaid kera pinna projekteerimine koonuse või tüvikoonuse pinnale, mis pööratakse hiljem tasapinnale, nagu seda käsitellakse kartograafilisteski projektsioonides. Loomulikult ei või me siin saada veerandkera ja sama kera suurringi pindalale päris ühesuguseid tulemusi, milline asjaolu nõuab selgitust selle kohta, et kerapindala ei lase ennast laotada tasapinnale.

Igapäevases elus on kodanikul igas elukutses tegemist mitmesuguste esemete plaanide valmistamisega ja nende plaanide lugemisega. Kehade

kujutamist perspektiivis ja paralleelprojektsioonis õpitakse joonistamistundides, kuid ristprojektsiooniga tutvumine lihtsamail juhtudel peaks jääma matemaatika tunni ülesandeks. Nii ongi 6. õppeaasta raamatus näidatud risttahuka, prisma, silindri, püramiidi ja koonuse põhi- ja esijoonise saamist ning ühtlasi õpetatud valmisjooniste lugemist. Seega peaks see osa andma ülevaate plaanide joonistamisest ja ühtlasi õpetama neist ka aru saama.

Ruumkujunditest arusaamist, eriti aga nende projekteerimist kergendavad sellekohased traat- ja varbmudelid, mida tuleks igas klassis lasta õpilasil valmistada. Kuidas neid valmistada traadist ja korgitükikestest, seda üldiselt tuntakse. Kuid hoopis kergem on neid valmistada lihtsatest puuvarvakestest, mis igal lapsel on kerge noaga teha. Otste sidumiseks on otstarbekohane tarvitada toore kartuli tükikesi, mis mõne päeva seismise järele kivistuvad. Kerge on seesuguse mudeli abil demonstreerida põhi-, esi- ja ka küljjoonise tekkimist, kui asetada valge ekraan (papitükk) risti päikesekiirtele ja asetada mudel vastavasse asendisse ekraani ette. Niisugusteks projekteerimisteks on puuvarbadest valmistatud mudel parem traadist valmistatud mudelist, sest jämedamad varvad annavad selgema kujutise.

4. Skeemide ja arvutusvõtete ühtlustamine.

Õpetaja ja õpilaste töövaeva säästmiseks on vajalik, et töö matemaatikas oleks ka väliselt ühtlase ilmega ja rakendusskeemid võimalikult otstarbekohased. Kellele on kasu neist etteheidetest, mis tehakse koolile ja õpetajale, kui õpilane järgmise astme koolis peab ümber õppima seda, mis eelmises koolis õpitud. Seepärast jäägu meil alaliseks nõudeks, et õpetatagu nii, et seda ei tuleks mitte ümber õppida. Selle nõude rahuldamiseks on küll vajalik, et õpitakse ja õpetatakse mõne üldiselt tarvitusel oleva õpperaamatu järgi. Uutes õpikutes on lahendatud terve rida ühtlustamist nõudvaid küsimusi.

Nii on näidisenä antud kindel korrutamise skeem, sest on ju kord tarvis jõuda selgusele, kuidas korrutada, kas alates korrutaja kõrgemast või madalamast järgust. Teatavad argumendid räägivad ju korrutamise kasuks alates korrutaja kõrgemast järgust, kuid et seesuguse korrutamise juures osakorrutise allakirjutamisel õpilased nii sageli eksivad, siis jäädi ikkagi vana korrutamisskeemi juurde, kus korrutamine algab korrutaja madalamast järgust. Seejuures tuleks lasta tulemust alati hinnata, korrutades peast ümmardatud tegurite kõrgemaid järke.

Seesuguse korrutamise juures jäägu aga korrutatava ja korrutaja järjekord täiesti vabaks ja korrutamine tuleb läbi viia nii, et tekiks võimalikult vähem osakorrutisi. Tegelikult ju ei olegi võimalik vahet teha, kumb tegur on korrutaja ja kumb korrutatav. Täisarvude ja kümnendmurdude puhul võib ju kinni pidada, et esimesele kohale kirjutame korrutaja ja teisele korrutatava (näit. 1 raamat maksab 1,50 kr., siis kaks samasugust raamatut maksavad $2 \cdot 1,50 = 3,00$ kr.). Harilike murdude juures pöörame tegurid kindlasti ümber, kui räägime ja kirjutame, et selleks et korrutada murdu murruga me korrutame esimese murru lugeja teise murru lugejaga jne. Samuti ei pea me tegurite järjekorrast kinni pindala arvutamisel ega protsentarvutamisel. Pole sellepärast põhjust tegurite vahel vahet teha ka korrutamise skeemis.

Siit järgneb nüüd iseenesest, et ei ole mõtet kummalegi tegurile juurde kirjutada nimetust, kuigi on tegemist konkreetsete arvude korrutamise-ga. Kui mõnele seesugusele arvule üldse nimetust kirjutada, siis vaid seesama nimetus, mis tuleb kirjutada korrutisele, nagu näiteks ristküliku pindala arvutamisel: $3.5 \text{ m}^2 = 15 \text{ m}^2$. Kuid milleks andmetele üldse nimetust kirjutada? Kui korrutamisel veel kuidagi saame nimetuste kirjutamisega hakkama, siis jagamisel on sellega tõsiseid raskusi. Meil samuti kui mitmel pool mujalgi ongi juba hakatud tehetes andmeid tarvitama ilma nimetusteta, välja arvatud muidugi need juhud, kus andmeiks on mitmenimelised arvud. Seega siis andmed ilma nimetusteta, kuid tulemusele taha nimetus kas sul-gudes või ilma. Nimetuste kirjutamine tulemuste taha sunnib õpilasi alati aru andma neist ühikuist, milledega töötatakse.

Igal parajal juhul tuleks õpilasi virgutada selgetele väljendustele arvu-tuskäigu kohta. Vahest liialt pidurdaks tööd, kui seletust nõuda õpilastelt alati iga tehte puhul. Selle all võib kannatada arvutusoskuse tehniline arenemine. Kuid vahetevahel lahendatagu ülesandeid korralike kirjalike sele-tustega. Samuti nõutagu ka korralikku suulist seletust. Eelistatuim kuju seletuste kirjutamiseks olgu näiteks järgmine:

Õ p i l a n e m a k s i s k a h e r a a m a t u e e s t $2.1,50 = 3,00$ k r.

Piisaku neist vähestest näidetest, mis raamatus on toodud selle ees-märgiga, et matemaatika õpetamist meie koolides ühtlustada.

5. Mõningaid soove raamatute tarvitajale.

1. Raamatud ei ole mõeldud kaanest kaaneni läbivõtmiseks. Õpetaja tehku ise valik ülesannetest ja harjutustest ja kui võimalik, täiendagu neid ka kodukohast võetud andmetega.

2. Kordamisharjutused on ettenähtud peajasjalikult peast-arvutami-seks, kuid ärgu vaevatagu õpilasi andmete meelespidamisega. Raamat võib olla õpilasel ees, vahearvutusi ja tulemusi võib ka paberile märkida.

3. Tuleb kindlasti püüda selle poole, et raamatus ettenähtud mii-nimum-kursus oleks korralikult omandatud. Selleks tehtagu juba sügisel õige töö- ja materjalijaotus.

4. Et pilti saada töötulemustest, kontrollitagu sageli lühiaegsete kat-sete varal iga õpilase individuaalset edu.

5. Mitte enne uue materjali juurde siirduda, kui käesolev osa on kor-ralikult omandatud.

Looduslooline ekskursionijaam Helmes.

1.

Ekskursioonijaama ülesandeid.

Koolide inspektor *August Kõiv*, ekskursionijaama juhataja.

Kui Eesti Koolinõunikkude Ühing korraldas 1934. aasta kevadel meie 6-klassilise algkooli lõpetaja oskuste ja teadmiste uurimist, siis selgus muu seas ka, et „õpilaste teadmised ja võimised looduseõpetuse alal on üldiselt täiesti rahuldavad“ (Eesti Koolinõunikkude Ühingu Toimetised nr. 34 lhk. 22).

See kompetentne tunnustus on heaks atestatsiooniks meie algkooli loodusloo õpetajaile.

Kuid meie hoolikas õpetajate pere ei taha mitte jääda seisma „täiesti rahuldava“ juurde, vaid ta rühib edasi, et teha head paremaks. Sest meie õpetajad, peamiselt paremad õppejõud, tunnevad, et meie oma saavutustes kaugelgtki veel ei ole jõudnud kulminatsioonipunkti.

Võtame kas või eeltähendatud hinnangu — täiesti rahuldav. See hinnang võib olla meile vaid ergutuseks, aga mitte kilbiks. Sest me teame ju, et see hinnang on tehtud väga suurel määral nn. ainetesti alusel. Testi kokkuvõtete järgi ongi meie algkooli lõpetajate võimend loodusloo alal üle 60% positiivsed. Kuid v a a t l u s t e tulemusi tähele pannes leiame, et need võimend sulavad kokku palju väiksemaks protsendiks.

Meie aja pedagoogika ei hinda aga õppetöö tulemustena mitte ainult õpilaste t e a d m i s i, vaid seab tähtsale kohale ka nende o s k u s e d, mis olenevad peamiselt õ p p e m e t o o d i d e s t ja nendest t e e d e s t, millede kaudu on jõutud antud teadmiste kvantumini.

Eriti on see maksev veel loodusõpetuse alal, kus vaatlus ja katse tähendab kõike, kuna aga paljas teadmine annab väga vähe.

Seda ära tundes ongi meie õpetajate pere ennast alatasa püüdnud täiendada, millise eesmärgiga Valgamaa Õpetajate Liit korraldaski eespool nimetatud ekskursionijaama Helme Põllunduskooli ruumes s. a. 11.—15. juulini. Ekskursioonijaama tööst võttis osa üle 50 õpetaja mitmest kodumaa nurgast ja 4 õpetajat Soomest.

Töötati rühmadena, kusjuures kursustel võeti käsitusele neli järgmist ala: 1) ornitoloogia (linnustik) — õpet. A. Lint'i juhatusel, 2) geoloogia — dr. A. Luha juhatusel, 3) botaanika — dr. G. Vilbaste juhatusel, 4) muinsuskaitse — mag. E. Laid'i juhatusel.

Nende aladega püüti tutvuda otseste vaatluste kaudu, mida toimetati vastavaiil ekskursionidel, ilma et selle juures oleks kasutatud ühtki õppe- raamatut. Raamatuks oli vaid loodus ise ja lugemiseks — selle vahetu vaatlemine.

Märkida tuleb, et siin loeti vaid E e s t i loodusraamatut, vaadeldi vaid oma kodumaa loodust, õpiti tundma selle üksikasju ja selle rikkalikku omapära.

Meie koolide õpperaamatuis oleme õppinud tundma jaanalindu, hüljest ja valaskala, oleme lugenud kirjeldusi vulkaanide tegevusest ja vaadelnud võõramaa taimede pilte ja jooniseid. Kuid koolitoast välja tulles oleme sammunud tihti kinnisilmi oma ümbritseva looduse keskel, ilma et oleksime suutnud näha seal esinevaid väärtusi ja erinevusi.

Et neid näha, peame õppima neid nägema.

Ja eespool nimetatud ekskursionijaamas õppisimegi nii ühte kui teist nägema ja tundma.

Selle töö tulemustega osavõtjad otsustasid tutvustada ka neid kolleege, kes sellest jaamast ei saanud osa võtta. Selleks avaldati soovi, et iga ala kohta teeks lühikese ülevaate selle ala lektor ja üks kuulajaist. Sellise kollektiivse töö tulemusena ilmuvadki alljärgnevad read.

Helme ekskursionijaam pakkus huviosalistele head metoodilist eeskujulist loodusloolise aine käsitlemise alal, tutvustas neid aine sisulise küljega tähtsamais loodusloos osades ja lõpuks — mis kõige tähtsam — äratas osavõtjais huvi ja armastust oma kodumaa looduse ja selle tundmaõppimise vastu.

Oleks väga huvitav, kui mõni rühm meie perest võtaks edaspidi ligema vaatluse alla ka meie kodumaa veeloomad (kalad), putukad (liblikad), mineraalide riigi (kivid) või mõne muu ala, või täiendaks meie poolt korraldatud vaatlusi teistes kodumaa osades ja siis jagaks oma kogemusi ka meiega kas „Eesti Kooli“ veergudel või mõnel teisel teel. Sellega ehk aitaksime vastastikku üksteisel „lühendada katseteteed meie kiiresti voolavas elus“.

2.

Töötulemusi ornitoloogia alal Helme ekskursionijaamas.

Aleksander Lint.

Olgugi et Helme ekskursionijaam töötas kohas, kus maastiku mitmekesisuse tõttu pidi leiduma liigirikas linnustik, suudeti 5 päeva jooksul avastada ainult umbes 40 linnuliiki, võimaliku 60—70 asemel. Põhjuseks oli muidugi võrdlemisi hiline aastaaeg (juuli algus), mil lindude elavaim tegevuse aeg juba möödus oli.

Kuid mitte lindude liigirohkus ei saa olla linnustiku vaatluste eesmärgiks, vaid lindude mitmekesise elutegevusega tutvumine ja nende jälgimine keset avarat loodust. Ja selle poolest pakkus Helme ekskursionijaam ornitoloogia alal töötajatele küllaltki palju huvitavat ja meelde kiinduvat.

Nii näit. sai Helmes ligi veerandsada inimest jälgida pesal haudujat vindiema ja tema vahetumist isasega, mida harva õnnestub tähele panna isegi väsimatul linnujälgijal. Meelikõitev oli kohalike linnusõprade poolt ekskursionijaama jaoks alalhoitud linavästriku pesa käopojaga ja unustamatuks jääb paljudele mustpea põõsalinnu 4—5 minutit kestnud pidev, teisi linde imiteeriv laul oma hariliku 3—4 sekundit kestva laulu asemel.

Kuid kõike tähelepanud ja huvitavat ei taha ma siinkohal uuesti loetella, vaid peatun ainult kahel tähtsamal momendil, mis võiks huvi äratada ka neis, kes ekskursionijaama töist osa ei saanud võtta.

Juba varem on sellele tähelepanu juhitud, et tööd ekskursionijaamades ka meie teaduste salvi aitavad rikastada.

Ornitoloogia alal õnnestus Helme ekskursionijaamas töötajail kindlaks teha Valgamaa kohta uus linnuliik — jäälind (*Alcedo atthis ispida*) ja tema kaks tähelepanuväärivat pesitsuspaika. Üks neist asub kuulsais

Helme Põrgu koobaste siseseinas ca 100 m eemal Keisriojast enesest, kust lind toitu hangib. Teine pesa leidis Koorküla koobaste välisseinas. Selle asupaik on eriti huvitav, kuna ta ligi 0,5 km eemal on linnu toitumispaikest. Ohne jõest, umbes 1 m laiuse allikaist niriseva ojakese ääres.

Kuna koguteoses „Eesti VI“ (Valgamaa, ilmunud a. 1932) õige üksikasjalikus linnustiku loetelus, mis põhjeneb tolle ajani ilmunud andmeil, jäälindu üldse ei mainita, siis ülal esitatud leid annab sellele tähtsa ja kindla lisa.

Et lindu laulu järele tundma õppida, tuleb õpitava linnu laulu võimalikult palju kordi kuulata ja seda laulu mitmest „kuulde nurgast“ analüüsida. Selle eesmärgiga töötasid ekskursionijaamast osavõtjad kogu jaama tegevuse kestes vabal ajal ja veel ühel selleks määratud hommikupoolikul metsvindi laulu uurimise kallal iseseisvalt.

Kuna vaatlusmeetod kui ka selle tulemused mitte ainult ekskursionijaamast osavõtnuile, vaid ka neile õpetajaile, kes linnustiku vaatlustega oma koolis tegutsevad, mõndagi huvitavat võivad pakkuda, siis esitan need siin kohal alljärgnevalt.

Metsvindi laulu olbamiseks (tähelepanemiseks, jälgimiseks) tuli igal kuulajal-vaatlejal vabas looduses jälgida laulvat lindu ja analüüsida mitu kümnet laulu siin esitatud tööjuhatare järele.

Metsvint laulmas.

1. Vindi laulu paik (näit. maas, põõsa keskel, kivi otsas jne.). Olbusi (tähelepanekuid, vaatlusi) vähemalt 5 lauljalt linnult.
2. Laulu kestus sekundeis. Registreerida vähemalt 10 laulu kestus.
3. Laulu sagedus minutis (mitu korda laulab minutis?). Olbusi 5 minuti jooksul.
4. Mitu toonsilbi-järku (tuuri) suudate eraldada ühes vindilaulus?
5. Kus asub vindilaulul kõige valjem koht? (Kas laulu algul, algupoolel, keskel, lõpupoolel või lõpus?)
6. Kus asub vindilaulul vaikseim koht? (Kas laulu algul, algupoolel, keskel, lõpupoolel või lõpul?)
7. Missuguseid toonsilpe eraldate vindi laulus? (Näit. grüi-grüi!.. vii-vii!... jeu-jeu...!)
8. Missugused häälikud domineerivad vindilaulus?

Et aastaaeg, nagu juba varem tähendatud, linnu laulu uurimiseks oli üsna hiline, siis ei saadud vajalikke olbusi teha ettenähtud hulga lindude juures, vaid tuli leppida hoopis vähema arvuga. Sellestki hoolimata saadi kokku küllaldane hulk faktilist materjali, millele toetudes võime teha kindlaid järeldusi, kui see õnnestub üksikul uurijal.

Esimesele punktile vastates on kõik vaatlejad ühiselt leidnud, et v i n t l a u l a b p u u o t s a s (puuvõras), mitte aga maas, kivil jne., nagu olid näited „sissevedamiseks“, ja paljud on täpsemalt määratlenud, et see toimub võra alumisel oksal või võra keskel; ainult 2 on tähele pannud vinti puu ladvas laulvat.

Teise punkti ülesandeks oli kindlaks teha metsvindi keskmine l a u l u k e s t u s. Selle eesmärgi saavutamiseks on registreeritud 187 vindi laulu, kusjuures vindi laulu pikkuseks on märgitud 71 juhul 2 sekundit, 69 juhul 3 sekundit; kõige lühem laul on kestnud ühe vindi juures 0,5 sekundit ja kõige pikem 2 juhul 5 (!) sekundit. Kõigi laulude kestuse aritmeetiliseks keskmiseks on 2,6 sek.

Metsvindi l a u l u s a g e d u s e määramiseks (mitu laulu minutis?) on olbusi 94 laulvalt vindilt ning keskmiseks sageduseks on osutunud umbes 6 laulu minutis; kõige harvemini on laulnud 1 metsvint 2 k. minutis, kuna kõige sagedamini laulev metsvint on oma laulu 12 korda ette kannud.

Metsvindi laulus on leitud keskmiselt 4 toonsilbi-järku ehk tuuri. Võrdluseks olgu siinkohal tähendatud, et prof. dr. B. Hoffmanni poolt esitatud metsvindi laulud koosnevad 3, 4 ja 5 tuurist ja dr. A. Voigti poolt esitatud — 4 tuurist.

Metsvindi laulu kõige valjemaks kohaks on enamiku tähelepanekute järele osutunud laulu lõpupool, vähestel keskpaiak, ainult üksikud on leidnud selle lõpus olevat.

Need tulemused ei tarvitse üksteisega põrmugi vastolus olla, kuigi nad seda näiliselt on. On ju kõrva järele üsna raske 2—3- sekundilise laulu juures matemaatilise täpsusega määrata selle keskpaiaga ja lõpupoole vahet ja üksikud laulud lõpetatakse ka tõelikult kõige valjemalt.

Vindi laulu vaikseimaks kohaks on peaaegu kõigil, välja arvatud mõni üksik, märgitud laulu algus, nii nagu see ka tegelikkuses on.

Vindi laulus on suudetud eraldada toonsilpidest kõige rohkem silpi tsi! (ka dsi-tsi.. ja djii) — ligi 90% kuulajailt ning vähemal arvul toonsilpe hui... hrüi... hvidsri... tik... jt.

Domineerivaiks häälikuiks metsvindi laulus on märgitud häälikud i, s, t (d) — 100% ja vähemal arvul ü(u) ning r.

Kollektiivse töö tulemusi metsvindi laulu kohta kokkuvõttes võiksimelausuda: metsvint laulab peamiselt puuvõras, ena masti selle alumises osas, külgoxsal. Tema kaikuv laul, mis vaikselt algab ja lõpu eel kõige valjem on, kestab keskmiselt 2,6 sekundit ja seda kannab ta ette ligikaudu 6korda minutis. Metsvindi laul koosneb 3—4 toonsilbist. Laulus eraldatavaist toonsilpidest on sagedamad silbid tsi (dsi, tsi, djii) hui, hrüi, hvidsri, tik, kuna domineerivaiks häälikuiks on i, s, t(d).

Esitatud kokkuvõttele metsvindi laulust annab väärtuse rikkalik faktiline materjal, mis tema aluseks on olnud, kuna vaatlus on toimetatud 32 isiku poolt 3—4 päeva kestel ning analüüsitud on selleks mitusada metsvindi laulu. Ka võib ülaltoodud kokkuvõte olla teatavaks keskmiseks normiks metsvindi laulu määramisel ja selle eraldamisel mõnest temale sarnlevast (näit. salulehelinnu laulust).

Vindi laulu uurimise eeskujul võime, muidugi vastavate muudatustega tööjuhises, uurida ka teiste lindude laulu ja ka nende muid eluavaldusi, nagu lendu, pesitsemist, käitumist jne.

Eespool esitatud viisil linnulaulu „vaadeldes“, s. o. teda palju kordi kuulates ja mitmeti analüüsidest suudetakse lindu laulu järele looduses tundma õppida hoopis kindlamini, kui see sünniks laulu ainult huupi või üldiselt kuulates.

Suudab ülalkirjeldatud töövõte tulevikus pisutki kaasa aidata õpetajaile lindude määramisel laulu järele ja aitab kõik muu kuuldu ning nähtu kauni Helme puistude, orgude ja niitude linnuriigis värske ja elava hoida huvi sulislaulike vastu ka oma ümbruses, siis on Helme ekskursioonijaam täitnud oma ülesande ornitoloogia alal.

Helme ümbruse linnuriigist.

K. Vares.

Täienduseks Helme ekskursioonijaamas märgatud ja tundmaõpitud lindudele, võiks asjahuvilistele huvipakkuvad olla mõningad tähelepanekud sel alal kohalikult lindudesõbralt, seda enam et ekskursioonijaama tegevuse aeg, 11.—16. juulini, pole kuigi sobiv lindudega tutvumiseks. Lindude tundmaõppimisel tuleb lähtuda ikkagi linnulaulust, — ometi teame, et täielikum linnulaul juulist meil on raugenud ja üsna väheseks jäänud. Nende ridade kirjutajal on tulnud aastate kestel saata andmeid Loodusuurijate Seltsi ornito-fenoloogia komisjonile ja toimetada linnuvaatlusi kohapeal kogu aasta. Nii on saanud üsna tuttavaks oma ümbruse (Lõve algkool, 8 km Helmest põhja poole) linnuriik. Kuna Lõve, samuti ka ekskursioonijaama asukoht — Helme park — ei moodsusta mingit erandlikku asumisala lindudele ja samu linnuliike võib leida Lõuna-Eestis kõikjal, siis võiksid siin esitatud tähelepanekud huvitada mitte ainult ekskursioonijaamast osavõtnuid, vaid olla vahest kasulikud ka teisile lugejaile oma ümbruse linnustiku tundmaõppimisel.

Mainin allpool linde, kes linnulaulu suhtes hilise aastaaja tõttu Helme ekskursioonijaamas tähelepanematuks jäid, ometi Helmes kaugeltki haruldased pole.

Vareslastest võiks märkida kõige päält selle sugukonna suurimat esindajat — ülenimusta terassinaka läikega kaarnat, keda olen märganud üle tee lendavat Helme Möldri talu kohal madala „krak-krak“-häälsusega. Pesitseb Lõve algkooli lähedal Oidu metsas. Ka toredasuleline metsnäär (pasknäär) oma kareda ja tugeva „rrää-rääts“ hüüdega on Helme ümbruse okas- ja segametsade harilik külaline.

Vintlastest jäid märkamatuks võsastike linnud kolla-rohelise sulestikuga roheline vint, väga toredasti kirju ohakalind ja karmiinpunase rinnaga kanepilind. Rohelist vinti nägin tänavu mais Helme pargi jalgteel sooritamas oma kohmakat jalutuskäiku. Ohakalinde võib sageli näha Helme-Tõrva maantee ääres takjapöösaste küljes hulgana turnimas ja vaatleja lähedale jõudmisel „stiglits“ hüüetega teeveeri mööda edasi lendamas. Ka võisid mõned Ekskursioonijaamast osavõtjad kuulda ta toredat laulu Helme mõisa viljapuuaias. Üks paar pesitses tänavu Lõve kooliaias vana õunapuu võras. Punarind-kanepilindu olen mitmel korral märganud telefonitraadil Helme mõisa kohal.

Väikesed kolla-rohelised musta peaga siisikesed on üsna harilikud nokitsejad Helme pargi murul võililiseemnete kallal ja lasevad vaatleja üsna lähedale, enne kui „tsing-tsing“ häälsustega edasi lendavad. Ka roosapunase laubaga urvalind ja läikiv-punase alapoole ja musta peaga leevike on Helmes harilikud talvekülalised. Isegi haudelinnuna esineb leevike Helmes. Nii pesitses üks leevikeste paar a. 1937 Lõvel Kassi talu metsas ja jälgija võis tihti juunis kuulda leevikese omapärast kädistavat laulu, milles meeldejäävamad osad on omamoodi kriuksuvad ebumusikaalsed häälsused.

Keisripalu metsas Tõrva lähedal olen näinud kuuskedel askeldamas ja „kip-köp“-häälightsustega oma askeldusi kaastamas telliskivipunaseid k u u s e k ä b i l i n d e. Vahetevahel kostab askelduste sekka mahe kädisev laul.

Västriklastest jäid Helmes vähem silmapaistvaiks m e t s k i u r ja s o o k i u r. Väga üksikud said kuulda metskiuru kõlavat laulu, mida lind laseb kuuldavale puuladvast püsti üles õhku tõustes ja siis kaldjoones lähema puu latva laskudes. Sookiuru laulu olen kuulnud ja lindu näinud Lõve kooli heinamaal ja Helmes Keisrioja-äärtsel Arstle talu karjamaal. Omapärast kiuru „laulumängu“ sai nende ridade kirjutaja korduvalt vaadelda-kuulda 1937. a. suvel Lõve kooli heinamaal. Nimelt oli lind valinud endale „laululavaks“ suure teravatipulise kivi, millelt ta lauluga tõusis püsti õhku ja kaldjoones laskus lähedal asuva kruusaaugu kaldale. Sealt tõusis vähese aja pärast ja laskus laulu saatel kivile, kivitl jälle kruusaaugu kaldale jne. See kordus palju kordi ja mitmel päeval. Kivi tipp oli üleni valgeks muutunud linnu väljaheidetest; nähtavasti kasutas lind seda kivi kestvalt enda laululavaks.

Tihastlastest esinevad Helmes peale jaama tegevuse ajal märgatud rasvatihase ja sootihase veel t u t t - t i h a n e, s i n i t i h a n e, m u s t - t i h a n e ja s a b a t i h a n e. Tutt-tihane ja must-tihane on kogu aasta sageli märgatavad Keisripalu tihedas okasmetsas. Harva esinevat sinivalgepäist väikest sinitihast olen näinud Lõvel Pori oja kaldal põõsastikus. Üpris pika sabaga valkjate sabatihaste parvi olen korduvalt näinud Lõvel Oidu metsa noores kaasikus, Kassi talu kaasikus ja Lõve kooli põllul asuvas paju-võsas. Tegutsetakse suures salgas ja kaastatakse oma tegevust „tsi-tsi, džerrp“-taoliste häälightsustega. Tihaste kaaslasena tihedais kuuskedes tegutseb meie pisim lind — k u l d p e a - p ö i a l p o i s s, lastes järjest kuuldavale oma imepeenikest „sii-siid“.

L e h e l i n n u k e s t e s t jäi Helmes jaama tegevuse ajal kuulmata siristaja-lehelinnuke, kelle ühetaolise „tsipp-tsippp“-iga algav ja väga pika „sirrr“-iga lõppev laul mais-juunis kõlas sageli Helme pargis. Helme veskijärve ja Keisrioja roostikust kostvat v õ s a r i t s i k l i n n u ühetoonilist siristamist kuulsid vaid need, kelle kodutee hilja õhtul viis siit mööda. Ja juuni varahommikul sama ojalähedast maanteed mööda Tõrva poole liikuv tähelepanelik vaatleja võis kuulda Helme veskijärve roostiku kohal k ö r k j a - r o o l i n n u kaunist laulu ja samas näha laulikutki tõusmas mõne meetri üles roostiku kohale ja varsti lauluga laskumas sinnasamasse. Ka Lõvel Pori veskijärve roostikus esineb see lind.

Aedpõõsalinnu ja mustpea-põõsalinnu toredat laulu kuuldi küllaldaselt, kuid p r u u n s e l g - p õ õ s a l i n n u laulu kuulsid üksikud väljasõidul Koor-külas. Ometi on see lind üsna harilik Helmes: Keisrioja kallastel asuvas lepa-võsas võib selle linnu lühikest kaheosalist laulu sageli kuulda. Huvitav on siinkohal märkida ühe mustpea-põõsalinnu haruldast musikaalsust Helme pargis. Mustpea-põõsalinnu lauluga ammu tuttav kuulaja pidi kaua laulust võlutult kuulama ja kaaluma: kellele see laul kuulub? Tore, kõlav ja kuderutav, paljusid teiste lindude laulustroofe matkiv laul kestis haruldaselt kaua ilma pausideta. Vahete-vahel kostis küll mustpea-põõsalinnule iseloomulik flöödiline „tii-dii-lüüdi-lüdi-lüü“, aga sellele järgnesid kohe mingid võõrad helid. Alles binokliga laulikut tabades võis veenduda mustpea-põõsalinnus.

R ä s t a s t e s t esinevad Helmes peale kuuldute veel l a u l u r ä s t a s, v a i n u r ä s t a s (keda mõned kuulsidki) ja h o b u r ä s t a s. Kõiki neid rästaid pesitseb rohkel arvul Lõvel Oidu metsas.

Nägemata-kuulmata jäi ka musta kurgualusega ja roostepunase sabaga a e d - l e p a l i n d, kelle ilusat laulu mais-juunis võis Helme pargis kuulda ja linnu omapärast sabaväristamist vaadelda. Lõve kooliaias pesitses see lind vanas suure lennuavausega kuldnoka puuris.

Helme on eriti rikas ö ö b i k u i s t, kuigi ekskursionijaama tegevuse ajal kordagi enam nende laulu ei kuulnud. Kord Helmest koju sõites võis nende ridade kirjutaja 8-kilomeetrilisel teel Helmest Viljandi poole loetella 11 laulikut. Kogu kodutee oli kaastatud ööbiku laulust: vaevalt rauges kau- gusse ühe laksutamine, kui juba eest kostis uue lauliku „kiriküüt“!

Ka p u n a k u r g u k e s e eriliselt hõbedaselt helisev laul on Helme pargis ojakaldal lepikus sageli kuuldav. Tänavu kevadel oli punakurguke Helmes väga varane: märtsi algul kuulsin teda Kassi talu kaasikus. Maapind oli veel lumekattes, ainult kraavis voolas sulavee nireke.

Meie linnuriigi üks troopikalisemaid esindajaid sini-roheline s i n i - r a a g on Helme ümbruses üsna tavaline. Tihti võib teda näha Helme-Tõrva maantee ääres telefonitraadil. Sinirao huvitavat lennumängu nägin tänavu Lõve kooli ristikuväljal. Lind istus kärbise otsas, tõusis lendu, tegi lennul madalaid tiire, ise seejuures lennul oma kehaga õhus pööreldes, nii et vaat- leja võis näha vaheldamisi linnu selga ja alakeha. Pärast seesuguse toredus- lennu sooritamist asus lind endisele kohale tagasi. Lind justkui demonstreeris oma toreda sulestiku sädelust päikese kiirtes.

4.

Helme ümbruse taimeühiskondi.

G. Vilbaste.

Helme asundus on peagu igalt poolt ümbritsetud põldudega, seepärast on siin looduslikke taimeühinguid võrdlemisi kitsal alal; sellistest mainitagu näit. Keisri ehk Helme jõe kaldaühinguid, taimestuid samas jões, eriti veski- järves, liivikuid Helme veski kohal ja ka parki Helme „põrgute“ ümber. Niidu all on vaid madalamad lohud, mis on enamasti vesised ning kõlbmatud põlluks harimisel. Tüübilised aruniidud või ka puis-aruniidud sellisel kujul, nagu need esinevad Põhja-Eestis lubjakail aladel, puuduvad siin täiesti. Kohati võib leida siiski soo-puisniitusid, mida kasutatakse kas heinamaaks või harvemini karjamaaks. Ka suuremad metsa-alad puuduvad läheduses ja nendega tutvumiseks tuleb teha piki matku.

Lähimaks huvitavamaks taimeühiskonnaks on Helme vana park ja sel- lega mitmete üleminekutega seotud looduslik pargimets, millel enamikus on salumetsa ilme. P a r k erineb ju sellega metsast, et siin on inimene korral- danud puude ja teiste taimerühmituste asetust oma tahtmise kohaselt, soo- dustades mõnedel taimedel arenemist, aga takistades teiste kasvu.¹⁾ Taimed, eriti puud, on korraldatud kindla kava järgi ja igal pool on märgata korra- pärasust. Helmes on pargi idapoolne osa, vastu Helme Põllunduskooli, enam-

¹⁾ Kirjutuses käsitletud Helme taimeühingud on iseloomulikud samadele ühiskonda- dele peagu kogu Eestis. Kohati esineb mõningaid lahkuminekuid, aga peajoontes võib kasutada neid ühinguid ka teiste koolide lähedasi taimeühiskondi tundma õppides.

vähem pargi ilmega. Siin on pikad puisteed, enamikus pärnadest ja ka teistest kodumaistest puudest. Siin leidub varjukaid platse mängimiseks, jalutamiseks ja puhkamiseks. Erilisi silmatorkavaid jooni pargi arhitektuuris tähele panna ei ole, kuid siin ilmnevad siiski üksikud tunnused neist vooludest, mis olid maksvad pargi asutamise ajal umbes 100 aastat tagasi. Tähelepanuväärivaist puudest mainitagu siin *h ö b e v a h e r t* (*Acer dasycarpum* Ehrh.), mis õige vana ja jäme, — kasvab kooli peahoonest põhja pool majandushoovi serval; *h a l l p ä h k l i p u u* (*Fuglans cinerea* L.) — koolimaja taga aias, siis veel mitmeid nulgusid ja lehiseid.

Kaugemal lääne pool, samuti ka pargist põhja pool on *p a r g i m e t s*, mis on kasvanud täiesti vabalt looduslikel tingimustel ja mille arenemisele inimene on nähtavasti vähe vahele seganud. Kohati on märgata, et siin ei ole hoolitsetud metsa eest ei metsa- ega pargimajanduslikel alustel ja seepärast tundub pargimets kohati otse ürgmetsana. Üldiselt läheneb pargimets oma suuremas ulatuses taimkattelt lopsakale salumetsale. Selle arenemisele ja lopsakusele aitavad tublisti kaasa maastiku vahelduvad pinnavormid, sest siin on kuivemaid kühme, sügavamaid orge allikate ja ojadega, kallakuid ja veerusid igasuguses asetusel ja igale ilmakaarele pöördunud, mis võimaldab maapinna reljeefi mõju taimestikuga arenemisel maksvusele tulla täiel määral nii puistu kui alustaimestiku suhtes. Puistus esinevad kõik meie kodumaa väärispuid, kus aga saar on siiski valdavam, eriti endise ordu lossi varemete ümbruses, kus saar on arenenud otse metsaumbrohuna ja kasvanud nii tihedaks ning paksuks puistuks, et varjab täiesti varemed. Alustaimestik on liigirikas ja lopsakas. Naat on suuremas osas valdav; talle seltsivad teised putkelised, mille keskel ja all arenevad taimed vastavalt maapinna niiskussuhetele. Peamiselt esinevad siin tavalised salumetsa taimed, milledest mainitagu siin vaid metspipart, metstarna, kurekellalehelist ängelheina, sagedat õrna lemmaltsa ja siumarja, metsnõianõgest, koldnõgest, millel mõningaid taimegeograafilisi väärtusi. „Põrguhaudade“ juures, mis asuvad valgest liivakivist koosnevas kuplitaolises mäekünkas, on lael peagu palumetsa ühing, kus valdavaks puuks on kuusk ja mänd ning alataimestikus liivalembesed taimed, alates lamba-aruheiga ja lõppedes mustikavartega ning põdrasamblikega (*Cladonia*). Pargimetsa varjus peituvate ordu lossi varemeil areneb omapärane, kasvutingimustele kohanenud taimestik, kus tähtsal kohal on põldpuju, lapik nurmik, pehme madar ning puudest pihlakas, magesõstar, harilik kuslapuu, paar kadaka võsu, millede seemned on nähtavasti linnud kandnud varemete pragudesse, sääli idanenud ning kasvavad nüüd võrdlemisi kiduralt; ainult pihlakas on suurema kasvuhuoga.

Pargi taimestikuga sulavad ühte jõe- ja ojakalda taimetühi ning üd ning erinevad sellest võrdlemisi vähe. Puistus on siin harilikud lepad, millede ümber väänlevad sageli tapud. Musta ja punast sõstart leidub siin tihti võsarindes ja alustaimestik on huvitavamaid seljarohi, maamõõli, siumari, metsnõianõges, harilik sealõuarohi, harilik metsviits ja kohati ka laanesõnajalg.

V e e t a i m e s t i k jões ei ole Helme pargi kohal kuigi liigirikas ega lopsakas. Jõgi on siin madal, kivise põhjaga ja vesi voolab selles kiiresti. Taimed ei saagi siin hakata juurduma. Siin leidub tukati kalmust, päide-roogu (*Phalaris arundinacea*), ojamailast, vaiksmais jõesoppides vesikatku, kõõluslehte ja madalas kaldavees kohati harilikku partheina ning ussilille. Rikkalikum ja lopsakam on veetaimestik Helme vesikjärves, kus suured

kogumikud järvekaislat, hõredamalt vesiputke, jõeputke, kollast vesikuppu ja kohati hulgi vesiroose, mille valged õied paistavad tähtedena läikival veepinnal. Vesikatku ja kõõluslehe kogumikud ei ole siin eriti tihedad. Kohati on konnaosi täiesti valdav ja on järvekaislaga ühiselt ulatuslikumaid kogumikke.

N i i d u d ehk heinamaad on Helme ümbruses enamasti kõik vaid madalamais lohkudes kuplite ja kühmude vahel. Suuremalt osalt on nad niisked, kohati vesisedki, kuid tinaasiivsed kuivendustööd on suutnud mõneski paigas nende väärtust tõsta. Kühmudel on enamasti madal võsa, mille vahel esineb lagedamaid kohti, mida niidetakse, kuid heinasaak ei ole siin eriti väärtuslik, sest taimestik läheneb tublisti liivikute taimkattele (tõrvallilled, ümarleheline kellukas, sininukk, karvane hunditubakas, kassikäpp jt.). Häid niitusid ei leidugi laiemas ulatuses, sellepärast puuduvad siin ka huvitavamad taimeühingud.

Niit on õigupoolest poolkultuurformatsioon, sest siin segab inimene ikka taimekatte arengusse ja mõjutab taimeühingute tekkimist. Igal suvel niidetakse ju rohukate maha, enamasti enne taimede viljade valmimist. Kui pärast sügise poole kasvab heinamaale ädal, siis kärbivad seda kariloomad ja ädalaski ei jõua taimed viljavalmimiseni. Seepärast võivad niitudel kasvada ainult sellised taimed, mis kannatavad alalist kärpimist ja võivad paljuneda peamiselt vegetatiivselt, sest vähesed taimed jõuavad siin vilja küpsuseni, poetades seemneid maha mullale. Kuid maapinnal takistab tihti tihe samblakord ja paks rohukate seemnete sattumist mullapinnasele, mis võimaldaks seemnete korraliku idanemise. Seepärast kasvavad niitudel peamiselt just mitmeaastased taimed, millede hulgas on enamik kõrrelistel. Üheaastaseid taimi leidub harva ja sedagi vaid neis paigus, kus esineb katmatut pinnast, näit. mutimullahunnikuil, rataste rööpmeis jne.

Helme ümbruse niidutaimestiku näitena võib tuua kitsa sooniidu Helme vallamaja ja Tõrva-Taagepera maantee vahel. Sügavate kraavidega läbistatud tasasel alal on siiski sooniidu ilme, sest lõunapoolseilt põldudelt ja kühmudelt valgub põhjavesi allapoole ja kohati on niidu serval allikataolisi moodustisi. Säärane vahelduv pinnareljeef ja niiskusolud võimaldavad ka mitmekesise taimestiku. Kõrrelistest on siin valdav luhakastevars, punane aruhein, mitmed tarnad, millede vahel leidub käokanni, varsakapja, peetri-piibelehte, suukuuskjalga, soolõosilma ja teisi. Niiskel alal võib leida 30—40 taimeliigi esindajat tihedamas või harvemas koostises. Kühmude lähedal, kus maapind kuivem, muutub taimkate vastavalt ja siin on sagedamad korterleht, käbihein, hapuoblik, kõrgemal kühmul kare seanupp, pehme ja värv-madar, kandine naistepuna, värihein, muhurohi, koerkannike ja teised kuivaniidu-taimed. Liikide arv ei ole siingi eriti suur, kuid rohukatte koostis annab maaomanikule söödava heina. Selline taimkatte koostis on peaaegu igal pool kitsastel sooniidu lappidel. Laialdasi, kilomeetrid ulatuvaid niitusid Helme ümbruses ei ole.

Teissuguse ilmega on kohati niitud Tõrva lähedal, näit. Tantsumäe aluses soos (lääne poole). Siin on sagedamini pajupõõsaid, sookaski, üksikuid mände. Niiskuse suhted on suuremad, vee äravoolu tingimused halvemad ja kohati on näha mätaste vahel vett. Suurem osa heina koostisest on tarnad (harilik, kollane, põis-, hirss-, iselaadiline, kahetolmukaline jt. tarnad); nende keskel kasvab teisi taimi, — kápalisi (kähkjaspunane käpp, munaleheline käopõll, sooneiuvaip), soopihla, sookasteheina, varsakapja, käokanni ja sõlmist kesakanni, seda meie taimeühingute kosmopoliiti. Sooservale

on kaevatud linaligu, mis annab võimaluse areneda vastavil taimedel (kolmisruse, väike lemmel, isegi kalmus ja liht-jõetakjas). Põõsastes ja nende läheduses on soosõnajalga ning sagedasti ka soo- ja rabamadarat. Üldse võiks tähendada, et Helme niidud on oma taimkattelt võrdlemisi tihedad, liikide arv tõuseb üsna kõrgele, kuid erilisi ja haruldasi taimi, mis paeluksid botaaniku tähelepanu, leidub väga harva.

Vähem osa soolohke ja kuplite ning kühmude veergusid on karjamaaks. Siin on taimekasvu tingimused mitmeti samasugused kui niitudel, kuid rohu kärpimine on intensiivsem alalise karjatamise pärast; seepärast on karjamaalgi taimede enamik just mitmeaastaste käes ja üheaastaseid võrdlemisi vähe. Kui niitudel vikat enamasti niidab maha iga aasta noored puude võsud, jäävad need karjamaal suuremalt osalt kasvama ja seepärast on karjamaadel võsa ja ka metski sagedad nähtused. Harilikult on võsas valdav harilik lepp, millele seltsib kohati kasevõsa, kuna niiskeis soolohkudes võtavad pajuliigid ja sookask võimuse enesele. Tihe puude ja põõsaste võra loob aga uued tingimused rohukatte arenemiseks ja seepärast esineb siin sagedamini varjulembeseid taimi, nagu võsalill, maajalg, salutähthein jt., kuna kohati kasvab ka taimi, mis juba oma bioloogiliste vahenditega on kaitstud kariloomade eest, näit. tuliohakas.

Taimestikult omapärased on mõned kuplite veerud, mis on asetatud vastu palavat suvist päikest, s. o. millede kallak on lõunasse. Suurem osa kupleid ja kühme koosneb siin samasugusest valgest liivakivist, nagu seda võime tähele panna Helme „põrguhaudades“. Lagedail nõlvadel, kus niiskuse auramine intensiivne, jääb liivane pind võrdlemisi kuivaks ja siin võivad areneda vaid kuivustaimed, kserofüüdid. Huvitava näitena võib siin mainida Arstle mäge Helme veski lähedal. Valge liivakivi on siin kohati täiesti paljaks puhutud, lahtine liiv tuiskab üles rohukamarale ja katab kogu taimkatte. Säärastes kohtades on lambaaruhein valdav, millele siinseal seltsib harilik kastehein, põldpuju, kassiristik, sininukk, väikeoblikas, harilik kukehari. Paiguti aga on liivane pind kattunud kanarbiku, nõmmeliivatee, karvase hunditubaka ja kassikäpaga, millede keskel leidub nurmelki, jaani õnneheina, nõmmemünti, raudrohtu, hõbemaranat, lapikut nurmikot, oras-tähtheina ja põllult põgenenud äiatari ja põldosja. Arstle mägi on veel sellepoolest huvitav, et siin lõunapoolisel nõlval kasvab otse hulgi võsu-mägisibulat, mis mujal Helme ümbruses ei esine ja on sellepärast haruldane.

Suuremad looduslikud taimeühingud, nagu metsad, rabad, puuduvad Helme asunduse ümbruses. Kuid Helme kuulub sellesse vöötmesse, kus levivad peamiselt palumetsad, milline asjaolu väljendub ka laialdasemate metsade nimedes, näit. Keisripalu, Luhapalu, Ainaspalu jt. Kuna need esinevad liivastel aladel, on neis mänd valdavamaks puuks; siiski leidub seal ka tihedamalt-hõredamalt kuuski, kadakaid, harva ka üksikuid lehtpuid või põõsaid. Osa männikuid kasvab ka kruusaseljakuil, mis läbivad kohati ala. Alustaimestik on paludes ja seljakumetsades võrdlemisi tavaline ja koosneb enamikus varju- ja liivalembestest taimedest.

Põllud taimede kasvukohana on täiesti kultuurühingud ja siin saavad kasvada peamiselt need taimed, mida inimene tahab näha seal kasvamas. Nende taimede eest hoolitseb põllumees ja valmistab neile soodsa kasvupinna ja ka küllalt sobivad kasvutingimused. Selliste taimede hulka kuuluvad kõik meie põlluviljad ja söödaimed. Aga need ei huvita just eriliselt

taimegeograafi ega botaanikutki, küll aga agronoomi ja põllumeest. Kuid põlluviljadesse kasvab tahtmatult taimi, millede kasvu põllumees ei näe heameelega ja mida ta seepärast alati hävitab teadlikult ning püüab selle eest hoolitseda, et need kuidagi ei kasvaks põllule vilja keskele. Sellised taimed on meile kõigile hästi tuntud umbrohud. On põld hästi haritud ja kultuurtaimestik küllalt tihe, siis kasvab umbrohtu võrdlemisi vähe. Vastasel juhul aga on umbrohul kasvamiseks häid võimalusi ja taimed arenevad nagu iseenesest. Keegi ei ole neid külvanud, aga nad kasvavad. Heale viljale on öösel „vaenlane“ sisse külvanud umbrohu. Osa meie vanemaid põllumehi arvavad, et ebasoodsate kasvutingimuste juures on üks taim muutunud teiseks. Kui „talv võtab vilja ära, siis muutub rukis lusteks“ ja põllumees saab vajalise rukki või nisu asemel vaid lusteid, millest ei saa head leiba ja mis hädakorral kõlbab ainult kaljarabaks või taarihaudeks.

Aga ka kultuurformatsioonis ei saa umbrohigi kasvada igal pool ühesuguse eduga. Ka umbrohi tahab kasvamiseks soodsaid tingimusi. Selles suhtes võime viljaväljad jagada kahte suuremasse rühma: talvviljad ja suviviljad. Kui jälgida umbrohtude valdavust viljades, siis selgub pea, et talvviljades, s. o. talvrukkis ja -nisus kasvavad enamikus teised umbrohud kui odras ja kaeras. See ongi loomulik, sest talvviljas võivad areneda taimed kahel kasvuperioodil, suviviljas vaid ühe suve kestel. Rukkis ja nisus leiame seepärast enamuses just selliseid taimi, mis idanevad juba hilissuvel või sügisel, talvitavad noortaimena kas lehekodarikuna või -kimbuna ja hakkavad kevadel uue kasvuperioodi saabudes kohe kasvama, öitsevad vara ning valmivad enne vilja koristamist. Sääraseid kahesse kasvuperioodi ulatuvaid taimi leiame rukkist mitmeid, näit. rukkilill, liiv-koertubakas, hiirekõrv, põldkannike, kaetisrohulehine liivkann, vesihein, verev piimnõges, kohati ka hõlmlehine piimnõges jt. Aga talvviljades leiame ka mitmeaastaseid ja üheaastaseid taimi, esimesi peamiselt juurumbrohtude näol, mida on raske hävitada harimisega, näit. põldohakas, põldosi, vesikirburohu maine vorm, orashein jm.; üheaastaste seemned satuvad põllule kas viljaseemnega või nende seemned peituvad juba ennemalt mullas ja hakkavad ühes viljaga kasvama kasvuperioodi algul, näit. põldsinep, nairishein, rõikhein, harilik punand jt. Külvates on sattunud talvvilja ka rukkiluste ja rukkikastehein, mis eriti tihe on seal, kus „talv on võtnud vilja“ ja sellepärast on neil võimalus kasvada hästi lopsakalt, sest need umbrohud on talverikkumistele palju vastupidavamad kui rukis või nisu. Harva esineb Helme ümbruses rukkis ka hatust, (liiv-) hiirehernest (*Vicia villosa*), mis on tublisti tugevam ja kõrgem harilikust hiirehernest ja ulatub sagedasti isegi üle pika rukki. Umbrohu liikide poolest on talvviljadele sarnased ristikupõllud, kuid korralikus ristikus on umbrohtude arv võrdlemisi piiratud, sest tihe ristik lämmatab muud taimed, vajutab enesega ühes maha ja vaid üksikud tugevarrelised umbrohud suudavad tõusta kõrgemale, näit. põldohakas, kaheaastane koertubakas, kohati äiakas, kollane karikakar, isegi kärnoblikas.

Suviviljas on umbrohu liikide arv võrdlemisi väiksem. Siin leidub peamiselt üheaastasi taimi, millede hulgas on esimesel kohal rõikhein, siis naerishein, õige harva aga ka põldsinepit¹⁾. Valget hanimaltsa on sageli

¹⁾ Meil on õige laialt, ka õpetajate hulgaski valdav arvamine, et suurem osa kollaste õitega umbrohtu viljas on just põldsinep. See on nähtavasti tekkinud sellest, et rahva keskel ei osata vahet teha kollaste õitega taime liikides ja neid hüütakse enamasti ikka üldnimega — Keskk-Eestis harakalav, Lääne-Eestis on üldisem teljed ehk seateljed, Virumaal,

ja paiguti kasvab liivastel põldudel põldnälgheina, üksikult punandit ja ka kurekaela. Veel vähem on umbrohtu kartulites, sest mitmekordsel muldamisel hävitatakse vagude põhjal kasvavad taimed, kuna vaoharjadel tihedad kartulipealsed ei lase teistel taimedel kuigi hästi areneda, vaid lämmatavad need pea. Huvitav on, et Helme ümbruses näib kartulites põldsinepit sagedamini kui suviviljas.

Ülal on toodud vaid tähtsamaid taimeühinguid, millede juures ekskursionidel peatuti pikemalt, käsitledes üksikasjalikult nendes esinevaid taime-
liike. Kaugemal ekskursionidel Koorküla Valgjärvele ja Emajärve rabale vaadeldi ka nende ühingute taimkatet, mis ei erine kuidagi teistest samasugustest mujal kodumaal. Olgu vaid mainitud, et Valgjärvest leiti (L. Kaldma) muu seas ka haruldast lahnarohu (*Isoetes lacustris*), mis katab hõreda veealuse niiduna järve põhja lõunapoolse kalda lähedal umbes 30—40 cm sügavusel. Ka liugleva tulika sagedasele esinemisele just järve vee ja kuiva piiril juhtiti tähelepanu. Laialehelise hundinuia ja õitseva vesikirburohu veevormi keskel leidub siin paiguti mürki (*Cicuta virosa*), samuti ubaleht, ussilill, päine vesikuusk ja ka vesikatk on siin kaldavees sagedased.

Emajärve raba Valgjärvest veidi kagusse on soostunud järv, mille keskel on veel paar lausveega, aga juba täiesti rohtunud laukataolist moodustist. Rabas tõuseb taimeliikide arv, nagu igal pool rabades Eestis, kuni tosinani, milledest nimeratagu vaid valget nokkheina, alpi villpead, rabakat ja pikalehelist huulheina.

eriti Alutaguses enamasti tõlgid ehk telkad ja Lõuna-Eestis peamiselt ritkhain, vähem ka rõikhain. Aga ometi on sagedamini esinevate kollaseõieliste taimede hulgas põldsinep, rõikhein, naerishein, harilik harakalatv ja teisigi liike.

Et kindlamini vahet teha nende umbrohtude vahel, toon siin lühikese tabeli sagedamini esinevate kollaste õitega põllu-umbrohtude kohta, mis kuuluvad ristõieliste sugukonda.

1. Keskmised ja ülemised lehed südaja või noolja alusega varreümbrised, sinakasrohelised, alumised lehed vahest kanneljad, rohelised, tikjaskarvased; tupp rõhtsolt eemaldunud

naerishein, *Brassica campestris*.

— Keskmised ja ülemised lehed pole varreümbrised 2

2. Lehed terveservalised või loogelised; kõdrad rohelised, peagu paljad, umbes 2 korda nii pikad kui nende raod; vars püstine või tõusev

põldharakalatv, *Erysimum cheiranthoides*.

— Lehed hõlmised, süvajagused või kanneljad, ülemised vahest jagumatud, ebatasaselt hõlmjashambused 3

3. Tupplehed hoiduvad õitseajal vastu kroonlehti; õied helekollased, veidi tumedamate soontega; kõder seemnete vahelt sügavalt soondunud, peagu lüüline, jaguneb küpsnult osadeks

rõikhein, *Raphanus raphanistrum*.

— Tupplehed hoiduvad õitseajal kroonlehtedest eemale; õied kuld kollased; kõdrad pole seemnete vahelt sügavalt soondunud, ei ole lüüliised, küpsnult eralduvad kõdralt terved poolmed

põldsinep, *Sinapis arvensis*.

Peale nende on umbrohuna viljades kollaste õitega veel tudrad, linnutudrad ja tõlkjad (rakvereraibe), kuid nende eraldamine ei tee raskusi.

Ekskursioonijaama mõjutusi õpetajaile ja tegelikule koolitööle.

Joh. Lillmaa.

Ekskursioonijaama tööst botaanika alal läksid õpetajad osa võtma erinevate eelteadmistega ja mitmesuguste lootustega. Oli neid õpetajaid, kes tundsid peaaegu täielikult kõiki kodumaa taimi ja sellega ühtlasi ka Helme rikkalikku loodusühiskonda; enamik näis olevat selliseid, kes olid tuttavad ainult igapäevases elus ja tegelikus koolitöös esinevate taimedega, kuna üksikud olid tulnud ses lootuses, et täiendada looduse tundmises oma algelisi teadmisi.

Vastavalt neile erinevustele oli ekskursioonijaama töötulemuste kohta üles seatud mitmesuguseid lootusi. Esimesed olid aetud osalt puhtast loodusearmastusest, et veeta mõned kaunid päevad kodumaa rikkalikemas loodusühiskonnas ja süvendada ning muuta põhjalikumaks oma laialdasi eelteadmisi üksikute haruldasemate taimede ja nende levimise kohta. Teised tulid endastmõistetavalt lootusega õppida tundma lisaks senituntuile uusi taimi või vähemalt küsida meie parimalt eriteadlaselt sel alal — loodusekaitse inspektorilt dr. G. Vilbastelt — nende taimede nimesid, mida looduses viibides on nii tihti nähtud, kuid millede nimede uurimine taimede määraja kaudu võtaks palju aega. Ja viimased lootsid võib-olla korraga õppida tundma kogu loodust, kogu taimkatet.

Tegeliku töö juures tuli aga esialgsete lootuste suhtes teatavaid pettumusi. Selle asemel et täpselt ja kindlas järjekorras liikuda ühe taime juurest teise juurde, neid ettevaatlikult maast välja võtta ja korralikult nimega varustatult panna mapi vahele kuivama, tuli kogu Helme ümbrus n.ü. läbi joosta. Seejuures anti kiire korras igale taimele ta nimesid ja lühike iseloomustav kirjeldus ning siirduti järgmise juurde. Enne kui oli võimalus üht taime korralikult kohale asetada, käis jutt juba kolmandast.

Pärast aga veendusid kõik, et teisiti ei oleks võinudki seda tööd korraldada, arvestades lühikest ekskursioonijaama kestust. Dr. G. Vilbastel näis sellise kiire loodusest „läbijooksmisega“ olevat kaks sihti: 1) anda osavõtjatele üldpilt sellest, kui rikkalik ja mitmekesine on meie kodumaa loodus ainuüksi Helme ümbruses, 2) lasta õpetajail võrrelda oma loodusetundmist tegelikult elava loodusega. Sellele lisandus dr. G. Vilbaste lakkamatute ja põhjalike teaduslike ja rahvapäraste seletiste kaudu iga taime kohta veel kindlasti palju armastust, austust ja lugupidamist looduse vastu ja arusaamine sellest, kui põhjalikult ja täpselt võib seda mõõtmatut ja kirjut loodust siiski tunda.

Õpetajad, kes loodust enam tundsid, omandasid paljugi uut taimede nimesid ja kuulsid nende kohta rahvapäraselt ja ka teaduslikult huvitavaid üksikasju. Vähemteadjad aga, kes liiga suure annuse tõttu ei suutnud kõiki taimede nimesid meeles pidada, tundsid esiteks häbi oma vähestest teadmistest ja teiseks said õhutust, julgustust ja hoogu looduse tundmaõppimiseks. Vaatamata varemmainitud kiirele loodusest läbijooksmisele võimaldus siiski võrdlemisi palju taimi ühes nimedega asetada mapi vahele. Ja kuigi neid kõiki pärast ei saadud kasutada herbariumi jaoks nende puuduliku kogumise

tõttu, olid taimede nimed ühes taimedega olemas ja korralikke eksemplare võis nende järele korjata oma kodunurmedelt, -metsast või -niitudelt. Mõned taimed aga jäid nende kohta räägitud huvitavate lugude või üksikasjade tõttu meelde otsekohe ilma kirjalike ülesmärkimisteta. Nimetagem nendest naistepuna, mida kasutati vanasti värvimiseks, kastevalt, mida noppides võib saada kuke- või kanaharja, musta kuradi- ja valget jumalakäppa, teelehte, mille varre katkitõmbamisel võib näha, kumb katkitõmbajaist on kurjema iseloomuga jne.

Ekskursioonijaama tööst dr. G. Vilbaste juhtimisel õppisid õpetajad, kuidas loodust tuleks õpetada ka lastele. Esiteks, et saavutada suuremat hoogu ja vaimustust laste juures, tuleb õpetajal endal loodust paremini, resp. põhjalikult tunda. Teiseks, kuivade loodusteaduslikele seletustele ja taime nimedele, mis passiivselt vastuvõetuina tikuvad kiiresti ununema, tuleb kindlasti anda lisaks huvitavaid rahvapäraseid või teaduslikke üksikasju. Ja kolmandaks õpetaja peab ise olema hästi elav, ladus ja huumorimeelne, milleks dr. G. Vilbaste andis õpetajail head eeskju.

Lõppeks võib ütelda, et enamus õpetajaid, kes võtsid osa Helme loodusloolisest ekskursioonijaamast, tuleksid järgmisel aastal kindlasti tagasi sama tööd kordama. Veel suurema huviga nad võtaksid osa uuest ekskursioonijaamast, kui see toimuks teises kohas, kus oleks võimalik tutvuda isesuguse looduseühiskonnaga. Lisaks kuuldus nii paljude soove sellise ekskursioonijaama järele, mis kestaks pisut kauem ja mille kestes saaks tegelikult läbi viia korrapärase taimede kogumise, nende liigitamise, määramise ja herbariseerimise või selle jaoks ettevalmistamise. Kuid ka käesoleva aasta ekskursioonijaam Helmes on taimede kogumiseks ja looduse tundmaõppimiseks väga palju kaasa aidanud. Jääb vaid soovida, et neid korraldataks tihedamini, kus õpetajail teaduslikku tööd tehes on lisaks võimalik veeta mõned päevad oma mõtteosaliste hulgas, mis annab üldist ergutust ja hoogu tööle.

(Järgneb)

Huvitavast käsitöövallast.

Albert Ivask.

Teemantnoaga ja kleppaelaga saame teha väga kauneid ja praktilisi asju tarbetuist klaasitükkidest.

* * *

Mitmel pool valmistavad kooliruumid esialgu ülepääsmatuid raskusi käsitöökõhuslike õppevahendite paigutamiseks. Ruumi nõudvaid hõövelpinke ja sinna juure kuuluvat ei ole lihtsalt kuhugi paigutada. Sellisel korral peab käsitöö õpetaja väga leidlik olema, et kõrgelt hinnatavat esemete loomise protsessi õppe- ning kasvatustööst „olude sunnil“ mitte välja jätta.

Olles töötanud kauemat aega nn. „kitsastes oludes“ võib ometi mainida, et tööõpetuse tunnid on tavaliselt kujunenud nii huviküllaseiks ja meeldivaiks kasvandikele, et järjest avaldatakse palvet töötada kas või pool tundi „üle normi“.

Väga suurt elevust on valmistanud teemantnoa tarvituselevõtt käsitöö tundides. Käsitöö õppekavades on korduvalt mainitud: „töid mitmesugusest ainest“. Küll kuulub siia alla ka klaasist esemete valmistamine, õppevahendite soetamine ja kõik selline, mis kitsastes oludes on sageli peamiseks töövõtteks, kus sageli iga õpilane töötab oma eseme kallal ja, paraku, siiski peab ootama väheses eksemplaride arvus oleva tööriista järele.

Klaasitöid alustasime mõni aasta tagasi ja esimeseks tööks oli kaleidoskoobi valmistamine. Kuna kaleidoskoop on väga lihtne valmistada kolmest klaasiribast ja kahest või kolmest kolmnurksest otsaklaasist, siis anduti tööle täie julguse ja südidusega.

Sel korral oluiks tarvis kümme teemantnuga. Kaleidoskoop kui üks meeldivamaid mänguasju sai nii südameeligidaseks õpilasele, et korraldati koguni „iludusevõistlus“, millest osa võttis palju kauneid ja üksikeisest ilusamaid kaleidoskoopi.

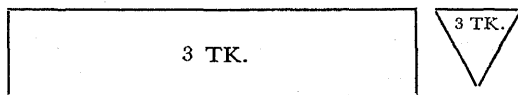
Kaleidoskoobe armastati kinkida väiksemaile vendadele ja jõuluvana tõi oma pakkides vist paljudele eelkooliealistelegi kauni mänguasja. (Minu oma 3-le tütrekesele oli jõuluvana kaudu saadetud 3 kaleidoskoopi teadmata sõbradelt.)

Varsti ei olnud vist koolipiirkonnas last, kel kaleidoskoop puudus.

Lihtsaima ja parima kaleidoskoobi saab tarvitatud fotoplaadist, kas 13×18 cm või 10×15 cm pikuti pooleks. Nii saab kolmest plaadist 2 kaleidoskoopi. Fotoplaadid on valmistatud kõrge kvaliteediga klaasist; nende pind on väga sile ja on, nagu tellimise peale, kaetud teiselt poolt tumeda emulsiooniga, mis tugevasti suurendab peegeldavust.

Klaasribad tuleb kleepida serve mööda kleepribaga (kirjutusmaterjalide kaupluses müüdav igavärviline pael, mille teine pool on kaetud klaasiliiimiga laius 1,5—3 cm., hind ca 5 senti meeter), ja kaleidoskoobi pea osa ongi valmis. Seejärel tuleb kaitseks ümber rullida ja kinni liimida sein- või hari-likku õhukest pappi, otsa kaitseks panna kolmenurgeline klaasitükk ja teise otsa, millest ümbritsev papp ulatub 1—1,5 cm klaasidest eemale, asetada vaadeldavad värvilised želatiini-, siidpaberi- või klaasitükid. Sellesse otsa moodustub nõnda \triangle karbikene, mille seesmine otsaklaas on täiesti läbi- paistvast klaasist, kuna väline klaas on mattklaas või selleks muudetud harilik klaas, mis on kaetud atsetooni + tselluloosi lahusega, valge siid- või koguni krepp-paberiga.

Seega kaleidoskoobi osad oleksid

3 ristkülikut ja 3 võrdkülgset kolmnurka, milledest üks oleks mattklaasist. Peale selle ümbrik, ilustatud musterpaperiga, pestava tapeediga või muu sellesarnasega. Otsade kaitseks võiksid olla veel tuppkaaned. Kaleidoskoobis mänglevad värvid tuleb valida sobivuse, mitte kirevuse taotlemiseks.

Peale kaleidoskoobi saavad õpilased veel väga hästi toime mitmesuguste kunstväärtuslike reproduktsioonide klaasi alla asetamisega (näiteks „Talu- perenaise“ kaanelt), mis on tõelikuks kaunistuseks iga maakodu seinal. Ka mitmesuguseis raamatuis on värvilisi kriittahvleid, mis ei peaks hävima koos raamatuga, vaid väga hästi võiksid teenida seinakaunistustena.

Samuti peaks üles seatud olema nõue, et õpilase kodune tunniplaan olgu korralikult klaasi alla raamitud, kaitseks igasuguse võimaliku mustuse eest. Ei oleks üleliigne, kui iga õpilane eviks vähemalt ühe klaasitud seinapildi, muidugi vastavalt oma jõukusele ja võimetele. See pilt võiks olla isegi enese maalitud või ükskõik millise menetlusega valmistatud.

Kulu seejuures piirduks vaid 5 kuni 10 sendiga, kui kasutada ostetud ripatsit, mis on väga nägus ja praktiline ja maksab vaid 3 senti. Ripatsi võib väga hästi ise valmistada värvilisest nöörist.

Kui klaasijääke on hangitud küllaldaselt, siis võib valmistada veel eelmainitud otstarbeks mitmekordsest ja seetõttu vastupidavast klaasist sulepeade, pliiatsite, pintslite jne. hoidmistopsi, laualipu aluse massiivsest klaasist (fotoplaadid on kergesti kokkuliimitavad tavalise tüisleriliimiga).

Ka mõningad tähtsad dokumendid võib kleepida kahe klaasi vahele kaitseks välismõjude vastu.

Koolis aga tuleb klaasitöödena valmistada mitmesuguseid tabeleid, tunniplaane, nimekirju ja portreesid, mis seinale sobivad ainult klaasiga kaetult. Loomulikult olgu nende tabelite ja nimekirjade suurus võimalikult ühtlane.

Ka maastikupildid, reproduktsioonid ja muud teatava suurusega seinakaunistused vajad klaaskatet.

Peale selle saab klaasist valmistada mitmesuguseid geomeetriliste kehade mudelid, mil on hulk paremsi läbipaistmatust materjalist kujunditega. Klaas kui niisugune on juba puhas ja siledapinnaline ega vaja kaunistuseks värvi või kergesti kuluvat paberit. Tema ilu seisab ta puhtuses. Kujundite varjatud servad on nähtavad. Mõõted peavad olema mm. täpsusega, muidu ei saa klaasi üldse kujundiks liita.

Kujundite käsitsemisel õpilased peavad käed hoidma puhtad, sest vastasel korral jääb klaasile hoiatavaid jälgi. Õpilased taipavad seda kohe ilma igasuguste noomitusteta ja käsitsevad klaasi puhtalt.

Geomeetriliste kehade mudelid meeldisid õpilastele nõnda, et mitmed asusid neid valmistama kodu tarbeks — iluasjadena, tarbeasjadena. Ka mitmesugused klaaskarbikesed suuremate putukate säilitamiseks on palju otstarbekohasemad kui kogud suure kastis. Algkooliõpilase vaatlusmeel ei ole veel arenenud sellise kõrguseni, et ta kogu hulgas suudaks vaadelda ainult vajalikku, vaid pilk haarab kõike või peatub individuaal-appertseptiivselt huvitavamal.

Klaaskarbikesi (standard-suurus) tuleks valmistada varuks ja põhi paksemast papist ühes putukaga tuleb hiljem kleepida alla. Mitmesugused taimeseemnete kogud saab kergesti valmistada paksemast papist, millesse peitliga või suure aukrauaga on augud raiutud, siis tuleb auklik papp liimida aluspapile, augukestesse seemned asetada ja katta klaasiga.

Ka huvitavaid ja kauneid sügislehtede kogusid saab väga hästi säilitada kahe klaasi vahele kleebitult. Mõõdapääsmatu on see aga näiteks lehe kõdumise protsessi näitlikustamisel.

Klaaside vahele pandavad lehed tuleb aga kuivatada suure rõhu all (raamatupressi vahel), et saaks hästi laperguse eseme. Selline säilitamisviis on näitlikum ja esteetilisem.

Ka kirjanike pildid tuleks säilitada kleebituina klaasi alla üksikult, kuna selline viis evib mitu paremust. Kõigepealt on pilt täiesti kaitstud välismõjude eest; seda saab tarbekorral riputada seinale, anda kättegi, ühe-

sõnaga seda seada huvifookusse lühemaks või pikemaks ajaks. Liitklassides on see väga oluline, kus korraga käsitlusel on mitme kirjaniku teosed.

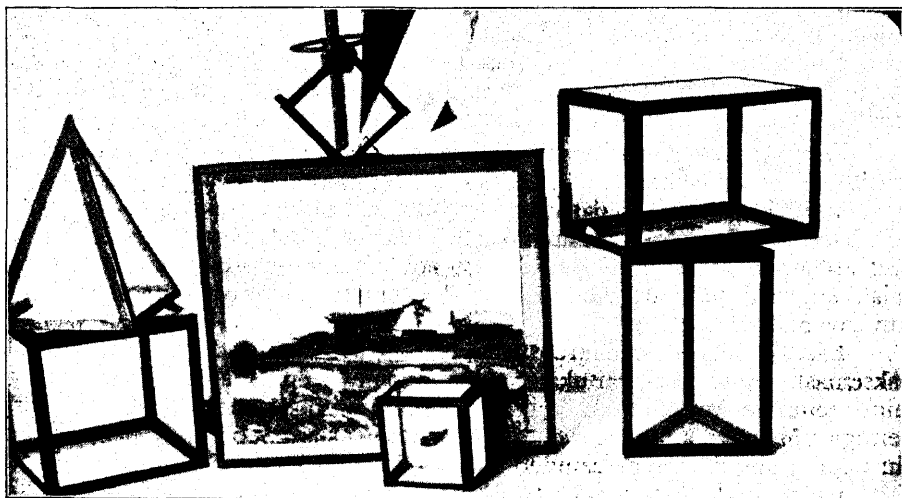
Pildid võiksid olla kleebitud 10×15 cm suurustele standard-plaatidele, millist suurust enamik fotograafe kuni viimase ajani kõige rohkem on tarvitanud ja mida seetõttu küllaldaselt kui mitte hinnata, siis väga odavalt võib saada.

Viimasel ajal avaldub aga tendents fotoplaati tarvitusest üldse välja lülitada, seda asendades pisiilmiga, millelt siis suurenus-aparaatide kaudu pilt kantakse paberile soovitavas suuruses. Kooliväel aga oleks tänuväärt ülesandeks ära hoida vanade plaatide mõttetut hävitamist fotograafide poolt. Kuid fotograafid ei või anda välja kõiki plaatnegatiive, kartusest, et neid võidakse kurjasti tarvitada. Seepärast tuleb anda garantii või samas kohe hävitada kogu emulsioonikiht, asetades plaadid kümneks minutiks soojasse seebikivi-lahusesse (200 gr. seebikivi 10 l vee peale; hoiatus: lahus leeliselt sööbiv ja mürgine, seepärast piinlikku ettevaatust!).

Pärast seebikivi väljavõtmist lahust tuleb plaate loputada kahes puhtas vees, mille järele saame täiesti puhta ja tarvitamiskõlvulise kõrgeväärtusliku klaasi. Kui mõnel klaasil on ähmast rasva korda, tuleb see kõrvaldada, puhastades seda kriidijahuga.

* * *

Klaasitöö on üks huvitavamaid, elulähedasemaid, praktilisemaid ja arendavamaid seni aga vähe viljeldud tööalasid algkoolis.

Siinjuures oleval pildil näeme Adiste algkooli IV—V kl. õpilaste klaasitöid vanadest fotoklaasidest ja tarbetuist klaasitükkidest.

Kunstsarv ja tema ümbertöötamise võimalusi kooli tööpetuses.

Heino Vammus.

Kaseiin — kunstsarve algmaterjal.

Kunstsarve tööstus baseerub kaseiinil. Juba mõnda aega käib ülemaaliselt hoogus kihutustöö piimatalituses üleminekuks kaseiinivalmistamisele. Sel teel loodetakse tunduvalt suurendada meie eksportkaubandust, seejuures märksa tulusamalt ära kasutades ka piima. Kaseiinitööstusel näib meil praegu olevat igatahes küllaldaselt haid väljavaateid arenemiseks.

Kuigi meil kaseiinile on hakatud eriti agarasti propagandat tegema alles viimaseil aastail, pole ta Eestis siiski uudisasi. Omal ajal nii mõnegi mõisa piimatalitustes tegeldi ka kaseiini valmistamisega. Sel ajal oli aga tegemist ikkagi ainult väiksemate hulkadega. Laiem hulk põllumehi veel ei teadnudki, mis aine see kaseiin õieti on. Tänapäeval aga ütleb teile juba iga põllumees: „See on ju läbiaetud piima paks!“ Kuigi selline definitsioon ei ole just teaduslikult täpne, ometigi ta määrab päris hästi kaseiini, kuigi seda ametlikult nimetatakse juustaineks. Nimelt eraldatakse kaseiin kooritud piimast samasugusel teel, nagu see toimub juustugi valmistamisel. Niisiis on toorkaseiin õigupoolest pressitud piima paks. Kuna ta sellisena aga on kergesti rikkiminev kaup, saab kaseiini eksportkaubana võtta ainult kuivatatud kujul. Sellisel kujul ta ei karda enam väärtuses langemist. Kaseiin on üks neid aineid, millede järele maailmaturul valitseb suur nõudmine. Igatahes pole aga Eesti kuigi suurel määral praegu huvitatud kaseiini eksportimise võimalustest, kuna see aine töötatakse viimasel ajal peaaegu täielikult kodumaal ümber. Kaseiin on nimelt üks neid aineid, mida tarvitatakse praegu igas tööstusharus ja mille tarvitamiseks avaneb üha uusi võimalusi. Kõige rohkem läheb meil teda kunstsarve valmistamiseks. Ei tohi aga ka unustada, et kaseiini tarvitatakse vineeritööstuses, paberitööstuses, kosmeetikaainete valmistamisel, värvimisel jm. Viimasel ajal on lisaks kõigele muule avanenud veel üks omapärane võimalus. Nimelt on hakatud temast valmistama — kunstvilla, nn. lanitaal-vill. Selle ala pioneerid, itaallased, on pannud Milanos käima kunstvilla- ja viimasel ajal kunstvildi-vabriku, mis näitab, et tulevikus on sel alal võimalusi kaseiini kasutamiseks piiramata hulgal. Kosmeetikatööstuses seda tarvitatakse mitmesuguste seepide ja salvide valmistamisel. Arstlikul alalgi on tal mängida oma osa. Nimelt lastele kõhuhaiguse puhul antavad preparaadid plasmoon ja saltogeen on kaseiinisaadused. Keemiatööstuses on tal oma osa mängida värvide juures. Nimelt esindushoonete sisemistes värvimistöodes kasutatakse kaseiini erilisel õrnade sametpehmete toonide saavutamiseks, kuna õlivärv on vastandina kalk, liimivärv tuhm. Nii mõnelegi on uudiseks, et kaseiin kõlbaks meil väga hästi tarvitada ka praegu käimas-oleval kodukaunistamise hooajal välisvärvimistel, kus ta on peagu võrdne rohkem tuntud rootsi värvidele, mis on õigupoolest vesivärvid. Ka on spahtlit ja lakki kaseiinist valmistatud. Ka nn. „külmliid“ saadakse sel teel, et segatakse kaseiini lubjaga ja väiksemal määral muude ainetega. Paberitööstuses seda tarvitatakse luksuspaberi valmistamisel viimasele läike

andmiseks. Kaseiini tarvitatakse veel apretuuri valmistamiseks naha- ja tekstiilitööstuses.

Kui eespool oli öeldud, et meil kaseiini praegu peaaegu ei jätku välja-veoks, siis see ei tähenda veel, et ta ei mängiks osa meie ekspordis. Välja ta saadetakse ümbertöötatult kunstsarvena. Meil tavaliselt ei teatagi, kuidas õigupoolest valmistatakse kunstsarve. Seetõttu pole ka imestada, et mõne aja eest üks maamees ilmus meie ainsasse kunstsarve-vabrikusse Tallinnas ja tõi kaasa terve suure kotitäie loomasarvi üteldes: „Vahest härrad saavad neid kuidagi kasutada?“ Loomulikult ei saadud, kuna kunstsarvel õigupoolest pole peale nime midagi ühist loomasarvega. Kunstsarv ise kuulub nn. plastiliste masside hulka, nagu tselluloid ja teisedki sellelaadsed ained.

Kunstsarve valmistatakse Eestis praegu aastas üle 1000 tonni, mis moodustab kaheksandiku kogu maailma toodangust. Nii on muudel aladel võrdlemisi väikesekaalusel Eestil ülemaailmsel kunstsarveturul kaasa rääkida üsna kaaluv sõna. Võistlejaina tulevad kõne alla peamiselt vaid sakslased ja inglased. Meie kunstsarv on aga endale võitnud turu kogu maailmas. Teda saadetakse kogu Ameerikasse kui ka Hiinasse ja Austraaliasse. Muidugi ei tea kuskil maailmas opis endale kirjut ja läikivaks poleeritud uhkusnööpi ostes mõni neeger undki näha, et see on valmistatud piimast, mille meie taluperenaine on lüpsnud ilusal kevadõhtul, mil kisu koos lastega ootab maja ukse ees lüpsmast tulevat perenaist ja õlgkatusega laudas rahulikult häälitseb metsast saabunud kari. Samuti ei tea perenaine, kes kord kannab tol õhtul lüpsatud piimast tehtud nööpi või muud vajalikku eset.

Kaseiini ümbertöötamine kunstsarveks. Piimatalitustelt saabuv toorkaseiin on kergesti rikkiminev kaup, seepärast ta töötatakse kunstsarve-vabrikusse jõudes otsekohe ümber. Selleks ta lõigatakse peeneks, et ta kergemini vabaneks üleaurusest hapest, rasvast ja piimasuhkrust. Kõrvaliste ainete eemaldamine sünnib suures (10000-liitris) anumaskülma ja kuumaga veega. Kõrvalised ained eemaldatud, läheb pestud kaseiin tsentrifuugi lahtise vee eemaldamiseks. Tsentrifuugist läheb kaseiin peenendamismasinasse, viimastest jõuab ta kuivatusruumi, kus teda sõelatel kuivatatakse ja puhastatakse. Nüüd ta on juba kindel kaup (niiskust 12%), mida võib vabalt hoida pikemat aega. Kunstsarve saamiseni on aga veel pikk tee ees. Enne kunstsarveks valmistamist jahvatatakse kaseiin peeneks, (evib siis sõreda püülijahu tera suuruse ja värvi), siis segatakse talle hulka värve, nagu neid nõuab eeloleva hooaja mood, ja igasuguseid muid keemilisi aineid. Nüüd läheb kogu see mass juba masinate hoole alla. Esmalt läheb segu nn. tigupressi, kus suure surve ja soojuse mõjul pulbrisarnane aine muudetakse sitkeks, kummisarnaseks massiks, mis pressi suulisest kas peene kangi, või paelana välja jookseb; kuju oleneb suulisest. Kangi kui ka paelatooline hangunud mass peenendatakse lõikemasinal. Mitut värvi peenendatud massi segades saadakse väga mitmesuguseid mustreid. Muster oleneb värvi hulgast ja erivärvi massi vahekorras. Segatud paela ja kangi tükiid paigutatakse vastava kaalu järgi nõutava paksusega plaadi vormi. Poleeritud vormid, arvult kaksteist, paigutatakse hüdraulilisse pressi, mille plaadid on kuumentatavad auruga ja jahutatavad veega. Kuni 350-atmosfäärilise surve all kuumentamisel saadakse peenendatud segust 2—14 millimeetri paksusi plaate. Peaaegu samal kombel valmistatakse ka presskangid ja torud.

Siiski on alles tegemist ikka kaseiiniga, kuigi saadud tahvlid, kangid ja ka torud on juba päris kõvad ja tühtlased. Nüüd peavad kõik need tahvlid,

kangid ja torud minema läbi suure hoone, mis on täidetud aina suurte vanidega ja millisesse ruumi sisse minna pole sugugi naljaasi. Juba ukstel lööb vastu seevõrra terav ving, et võtab otsekohe silmad sorinal vett jooksma. See on nimelt formaliiniaur. Formaliinivanni jäetakse õhemad plaadid 1—2 nädalani, paksemad kuni ühe aastani. Formaliini mõjul kaseiin kalgendub, muutub elastiliseks (viimane on kunstsarve nõutav omadus), siin õigupoolest toimub kaseiini moondumine kunstsarveks.

Pärast formaliinis leotamist kuivatatakse kunstsarve, mis vältab 2—14 päevani, olenedes plaadi paksusest. Kuivatistes kaarduvad plaadid, sest kunstsarv on hügrooskoobiline materjal, seepärast osutub nüüd veel vajalikuks plaate kuumas õgvenduspressi alla saata.

Õgvendatud materjal ongi valmis alustama teekonda laia maailma, sest Eesti ise tarvitab vaid umbes 5—6% kogu toodangust.

Kogu töö nõuab igatahes õige tublit vilumust, sest viimasest oleneb siin õigupoolest kõik. Eriti tähtis on kunstsarve värvimine. Eestis on teda valmistatud juba tuhandeis värvivarjundites ja -mustrites. Peab ju maailmaturule olema anda kaupa, mis parajasti moes. Nii peab tehasel juba praegu olema andmeid selle kohta, millised riidemustrid tuleval aastal võiksid moodi minna, et sellele vastavalt mitmekirjalisteks värvida nõõpide kui ka muude tarbeesemete toormaterjali. Kuna plaatides saatmisel läheks ümbertöötamisel kaotsi hulk materjali, on Ameerikas tekkinud nõudmine nõõbisuuruste kunstsarvest ketaste, nn. rondolettide järele, millede ümbertöötamine on märksa lihtsam.

Nüüd, kus oleme tutvunud kaseiini saamise ja tema ümbertöötamisega kunstsarveks, tahaksin näidata ka teid, kuidas võiksite mitmevärvilisest kunstsarvest, mis nii laialt on vallutanud maailma, valmistada ilusaid tarbeesemeid Eesti algkoolis.

Kunstsarve ümbertöötamine koolis.

Vajalik sisseseade. Kunstsarve ümbertöötamiseks algkoolis ei ole vaja mingisuguseid eri tööklasse ega seadmeid. Võib tarvitada samu toetus- ja kinnihoiu-vahendeid, mis on puutööks. Toetusabinõuna võib kasutada hõõvelpink, viimase puudumisel võib isegi harilikus klassiruumis koolipinkide külge kinnitada hõõveldamata saekarvas laua, millele õpilased toetavad oma tööga, tarvitades üht kätt töötava asja kinnihoidmiseks, teist töötamiseks tööriistaga. Kunstsarve ümbertöötamisel on selline hoidmiseviis lubatav, sest hoidmine väiksemate esemete puhul ei vaja palju jõukulu ega tööriist ole kardetav käele. Veel oleks vajalik vineeritöödeks tarvitavat laua külge kravitavat hoide-alust kõverajooneliseks jõhvsaaagimiseks. Ka võime hoidmiseks tarvitada kruustange, kui keerame eseme kergelt vahele.

Tööriistad. Tööriistu enda ümbertöötamiseks vajab kunstsarv vähe. Tarvitada võib jällegi raua- ja puutööks olemasolevaid tööriistu. Sirgpinnaliseks saagimiseks võime kasutada tihedamahambalist raam-, tapp- ja rauasaagi, kuna kõverajooneliseks saagimiseks kasutame vineeritööks tarvitavat jõhvsaaagi. Puurimiseks raua- ja oksapuure. Esemele soovitava kuju andmiseks jääb peatööriistaks viil. Viilidest võime tarvitada lapikut, poolümarat ja augukeste puhastamiseks väikest ümarviili. Juhul, kui koolil puudub tarviline hulk viile, võib viili asendada vineeri- või puuribale liimitud jämedam klaaspaber.

Lihvimise vahendid. Lihvimise vahendeiks tarvitame klaaspaberit, alustame jämedamaga (nr. 3) ja lõpetame nr. 00-ga, parem isegi nr. 000-ga. Hea on siin lõpplihvimiseks kasutada kulinud peenemat klaaspaberit. Väga hea on ka kasutada lõpplihvimiseks pimskivi peent pulbrit.

Poleerimisvahendid: poleerpinna saamiseks kasutatagu peent kriidipulbrit ja kõrgläike saamiseks poleerpastat.

Töökäik. Enne tööle asumist tuleb moodustada igast valmistatavast tööesemest ülevaatlik tööjoonis; vabakäe-visanditeks kasutatagu esialgu ruudulist paberit. On tööjoonised valmis, vaja teostada kontrolli ja parandada ettetulevaid tehnilisi puudusi. Soovitav on lasta tööjoonise juurde kirjutada täpne töökäik. Joonimise eesmärgiks on harjutada õpilasi vaatlema ja hindama tööeseme mõõtusi, vahekordi ning kuju ühes nende kujutava ülekandmisega tasapinnale. On tööjoonis kõigiti korras, tuleb ta ülekanada materjalile. Kunstsarve töödeks on hea lasta õpilasi kääridega joonise kontuure mööda välja lõigata soovitav ese ja viimane kunstsarvele kleepida. On joonis kunstsarve plaadile kantud, vaja kontuure mööda ese jõhvsuga välja saagida. Väljasaetud esemel, näiteks paberinoal, tasandatakse servad viiliga, toetades viilitavat eset tööpingile või lauale, et kõrvaldada ebahütlane saagimise-äär. On aga viilimine sirgjooneline, võib kinnitada kruustangide või hõövelpingi vahele. On valmistatavale paberinoale antud joonisel ettenähtud kuju, asutakse teraosa väljatöötamisele. Kui esemele on viiliga antud soovitav kuju, paistab tema pind olevat üleni täis viili kriimustusi. Siitpeale alustame tööd, mida nimetame lihvimiseks. Esmalt asetame valmistatava eseme lauale ja hakkame jämedama klaaspaberiga viili jälgi kaotama, kusjuures klaaspaberiga liigutame eseme pinnal edasi-tagasi, kuni viilkriimustused on kadunud. Jämedama klaaspaberiga tuleb ka neid kohti lihvida, mis jäid alul viilist puudutamata, sest kunstsarve õige muster tuleb nähtavale, kui oleme õhukese kihi üleni eemaldanud. Kui viilijäljed on pinnalt kadunud, minnakse kordkorralt peenema klaaspaberi tarvitamisele. On pind küllalt sile kantagu riidelapiga pimskivi peenikest pulbrit esemele ja hõõrutagu edasi-tagasi, kuni pinnalt on kadunud ka peene klaaspaberi kriimustused. Ese, mis on küllalt sile, läheb poleerimisele. Poleerimisvahendit — poleerpastat kanname jällegi riidelapiga (suhkrukott) poleeritavale esemele ja poleerime, kuni on saavutatud ilus läige. Kõrgläike saamiseks tuleks teha suhkrukottidest 2—3 cm paksune riideketas ja viimane masina jõul või treipingi abil kiiresti tiirlema panna, poleerpastat seivile kanda ja tiirleva seivi vastu eset poleerida. Ka võib tarvitada viltseibi (müügil), kuid viimane ajab eseme ruttu kuumaks, kaus eseme vastu seibi hoidmine jätab pruunid põletamised jäljed; ka viltseivile määratagu poleerpastat. Säärane on töö iga kunstsarvest valmistatava esemega; juurde tulevad vaid mõningad erivõtted, milledele katsun juhtida tähelepanu valmistatavate esemete loetelu puhul.

Kunstsarve-töödega võib algkoolis algust teha juba alates kolmandast õppeaastast. Kolmandal ja neljandal õppeaastal tehtagu lihtsamaid ja kergemaid töid, kuna keerulisemad ja rohkem oskust nõudvad tööd jäetagu kahe viimase õppeaasta kavasse. Materjal töödeks on kunstsarve plaat 1,5 mm—14 mm ja presskangid (ümmargused kepikujulised), viimased sullepeade, augusurujate ja käevõrude materjal.

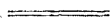
Va valmistatavate esemete loetelu. **Hambaork** — teha peenemast presskangist või plaadi servast. **Käsitööpulk** (naiskäsitööks) — teha presskangist. **Raamatu lugemise järjehoidja** —

teha 1,5 mm plaadist. Pideme osa väljatöötamine arendab õpilase fantaasiat. Pidemepoolsesse otsa puuritagu rauapuuriga auk, millesse kinnitagu siidnööri ilututt. Paberinuga laseb ennast erikujuliselt välja töötada; tarvitades mitmevärvilistest kihtidest kokkuliimitud plaati, saame ilusa triibulise äärejoone. **K a e l a s i d e m e i s e p r e s s i j a** — 2 mm plaadist; lahtioleva sideme kuju välja lõigata, 3 mm rauapuuriga esiossa 4—5 rida 1-sm vahedega auke puurida; augud on selleks, et press vette kastetuna jätab aukudesse vastava hulga vett; pressile pingule tõmmatud side saab sirgeks minemiseks vajaliku niiskuse aukudest. **B a r e t i n õ e l** — keskel vasktraat, mille otsesse on vindid lõigatud; traadi otsa keeratakse lühike lihvitud presskangi tükike. **S u l e p e a** — teha presskangist; sulepea luku jaoks puuritagu 6 mm rauapuuriga auk enne sulepea väljatöötamist. **P a n n a l** — teha plaadist, keskmine osa jõhvsaga välja saagida, pärast poleerimist vees keeta ja kui painduvaks on muutunud, painutada nõutavalt kumeraks; kui nõutav kumerus on saadud, jahutatagu järsku külma veega. Järsu jahutamise tagajärjel jääbki kunstsarv kumerasse olekusse. **M a n s e t i n õ ö p** — mõlemad osad liidetagu peene ketiga. **Spiraalkujuline k ä e v õ r u** — presskang pikuti lõhki saagida, anda soovitav kuju, poleerida, keeta vees, kuni on muutunud painduvaks, käänata kiiresti vastava käevarrejämedusega ümmarguse puu ümber, järsku jahutada külma veega. Keetmiseks võib tarvitada praepanni. **Spiraalvõru** otsad hiljem saagida soovitavaks ja poleerida. Lülidest kokkupandud võru — lülidesse puurida 1 mm puuriga kaks auku; lülid liidetakse kumminööri. **S a a p a l u s i k a s** — poleeritud saapalusika kuju keedetakse, pehmelt surutakse sõrmedega kumerus. Kumeruse andmiseks tehtagu lauast vastav asend või tarvitada juba valmisolevat saapalusikat. **P r o s s** — tehakse poolkepest, mille alla kinnitatakse paari kruviga plaat, viimase külge joodetakse nõel. **U k s e n i m e s i l t** — tähed jõhvsaga pealmises plaadis välja saagida, alla liimida mingi teisevärviline plaat. Tähti võib ka sisse graveerida. **K a p i k ä e p i d e** — tarvitada ühendamiseks pikki rauakruve. **N u g a d e j a k a h v l i t e a l u s** — tehakse paksemast plaadist. **S ö ö g i l a u a s u u r ä t i k u r ö n g a d** — tehakse 4 mm plaadist, keskele suurem auk; väliskujuks antakse magava jänese, või kanapoja kuju. **D o m i n o** — tehakse kahevärvilisest kihiplaadist, kusjuures alumine kiht on paksem. Lõigatakse parajad ristkülikud, rauapuuriga puuritakse pealmisest õhemast kihist vastavad augud kuni järgmise kihini. **L i p u a l u s** — paksemast kunstsarve-plaadist; võib ka ise liimida; varras tehakse vasktorust, nupp kunstsarvest. **K i r j a h ä l l** — kirjade hoidjaks võtta vasktraat. **K i r j a p r e s s** — nupuosa ise tükikestest kokku liimida. **T i n d i p o t i a l u s** — teha paksemast plaadist, tindipoti ase liimida mitmest, kuni on saadud soovitav paksus. Potiauk soovitav enne kokkuliimimist lõigata. Kaas kinnitada vastava hingega. Poti alus kinnitatakse plaadile kruvidega, keerates viimaseid plaadi alt. Puukruvile tuleb rauapuuriga veidi väiksem auk teha. Sulepeade asetamiseks kinnitagu plaadile kandiline vaskvarb, jootes viimase külge mitu väikest traadiotsa, kõige parem peened raadiokruvid; joodetud kruvide jaoks puuritagu alusplaadisse joodetud traadi või kruvi jaoks auk, kruvi puhul keeratakse alt ainult mutri vastu, kuna traadi jaoks peab plaadisse puuritud auku enne täitma puupulgaga ja sellesse naaskliga omakorda tegema traadi jämedusele vastav auk; traadi pikemad otsad tuleb plaadi alt tasandada. Paksemasse plaadisse veel võib peitliga uuristada sulepeade asetamiseks õõnsuse; viimasel juhtumil pole kandilist vaskvarba vaja. **K ü ü n l a j a l g** — viimaseid võib teha painutatud kunstsarve kihi-

plaadist; tarvitades kahevärvilist kokkuliimitud plaati saame anda ilusa servajoone.

Kunstsarve-plaatide liimimine. Liimi valmistamiseks tarvitatakse kuivatatud kaseiini jahvatatud pulbrit, segades viimast 90° äädikahappega. Ettevaatust liimi valmistamisel: äädikas käele sattudes võib põletada. Liimitavad plaatide küljed tehtagu liimimise kohast karedaks, puhastatagu äädikaga tolmust, karestatud plaadile kantagu kunstsarve liim, liimitud plaadid asetatagu selleks valmisseatud sirgete laudade vahele ja surutagu liimisuruga tugevasti kokku. Kui ese kuivama jätta umbes 24 tunniks, on pinnad liitunud ja võib tööle asuda.

Olen kirjeldanud kunstsarve saamist, andnud lühida kirjelduse valmistatavaist esemest. Alul näib tööle asumine olevat raske, kuid varsti märkab algaja, et töö on talle huvitav ja eriti veel lastele. Asuge julgesti katsetamisele; hiljem märkate, kuidas töö teid ise õpetab.

Võõrsõnade rohkusest meie kirjakeeles.

P. Hakk.

Meil kurdetakse, et algkooli haridusega kodanik ei loe populaarteaduslikku kirjandust. Otsides selle põhjusi tuleb muu hulgas sedastada, et meie ajakirjanduse kui ka raamatute keel on liiga kuhjatud võõrsõnust. Toogem mõned näited.

Mõni aeg tagasi saadeti koolidele noorsoo ajakiri „Kevadik“ nr. 1, mille saatesõnas lausutakse: „„Kevadik“ on kujunemas noorte ajakirjaks. Eriti tahab ta silmas pidada algkooli lõpetanud noori ja nende organisatioone. Meie soov on, et koolidele saadetavad eksemplarid ei jääks kantseleidesse tolmuma, vaid ühel või teisel teel noortele kättesaadavaks muutuksid“.

Võtad selle paljutöötava ajakirja suure õhinaga kätte ning röömustad, et ometi midagi leidub poistele-tüdrukule uut ja võib olla isegi ergutavat. Silm jääb peatuma meie nimeka kirjandusteadlase ülevaatele noorist luuletajaist. Lugenud selle mõnekümnerealise kirjutuse, mis otse kubiseb võõrsõnust, tunned ääretut pettumust, sest mis hakkavad sellega peale lapsed, kui isegi täiskasvanu peab haarama sõnastiku järele. Kuidas võiks noortes enda vastu huvi äratada ajakiri, mille ühes väikeses kirjutises esineb otse võõrsõnade uputus. Kas tõesti pole võimalik kirjutada noorte jaoks ka midagi kirjandusest, ilma et oleks vaja tarvitada selliseid võõrsõnu nagu „respekt, absorbeerima, sümbolism, fin du siècle, generatsioon, hamletlikkus, brutaalne, heroiline, paatos, aktsepteerima, skepsis, žest, pretensioon, sümpaatia, kompromiss, formaalne, paradoks, filoloogia, virtuooslikkus, inspiratsioon, efekt, diskreetsus, bravuur, intensiivne“ ja veel palju teisi sellelaadilisi sõnu? Kas pole viimati parem, kui too ajakiri jääks kooli kantseleisse tolmuma, et mitte kaotada õpilaste huvi ajakirjade vastu üldse.

Niisama on lugu ka nn. populaarteaduslike raamatutega ja ajakirjadega, rääkimata meil suuremaist ajalehtedest, millede juhtkirjad otse ägavad võõrsõnade rohkuse all. Nii näiteks pealinna loetavaima ajalehe juhulikult kättepuutunud numbris (1. II 38. a.) leidub üle kahesaja erisuguse võõrsõna. Kuigi pooled neist küll on juba igapäevasele lehelugejale omaseks saanud, tekitavad mitmed võõrsõnad, eriti algajaile sel alal, küllaltki raskusi.

Kunagi aiandus-õpperingiga töötades tuli mul kasutada „Põllumehe käsiraamatu“ III osa. Et saada paremat ülevaadet aianduse ülesannetest, jaotusest ja arenemisest, hakkasime lugema sama raamatu sissejuhatust, mis on kirjutatud suure asjatundlikkusega, kuid jäi õpperinglastele mõneski asjas segaseks just võõrsõnade tõttu. Too sissejuhatus on kirjutatud intelligentsele lugejale, aga mitte vähese haridusega külainimesele, kel on tundmatud isegi sellised sõnad nagu „füüsiline, massiline, esteetiline“ jne.

Kas mitte paljud teisedki sellelaadilised raamatud ei leia lugejat rahva seas just sellepärast, et neist võõrsõnade tõttu aru ei saada? Meie populaarteadusliku kirjanduse nime kandev kirjandus eeldab siiski haritud lugejat, laiale hulga pole ta määratud ega vastuvõetav.

Mõningad rahvale määratud teosed nõuavad aga otse eriharidusega lugejat, näit.: A. Elango „Lapsepõlv ja iseloom“. See raamat sobib küll õpetajaile, aga mitte lastevanemaile, kelledele just sellesisulist raamatut oleks vaja.

Andkem sellelaadilisi raamatuid ilma võõrsõnadeta ja lihtsama sõnastusega ja nad leiavad tänulikke lugejaid.

Kui aga võõrsõnadeta eesti keeles enam põhjalikult väljenduda ei saa, siis peaks küll midagi ette võtma, et vähemalt algkooli lõpetajail oleks koolist kaasa viia tarviline võõrsõnavara, millest piisaks kas või ajalehe kui kõige levinuma kirjasõna mõistmiseks.

Heliplaat õppevahendina.

Harald Vellner.

Mehaanilise heliülesvõtte ja raadiotehnika arenguga on avanenud võimalus neid kahte viimaste aastakümnete populaarsemat tehnika saavutust kasutama hakata ka koolides õppeotstarbel. Kooliraadio on kogu tsiviliseeritud maailmas leidnud tunnustamist kui tähtis vahend õppetööl ning leidub juba koole, eriti Põhja-Ameerikas, kus tähtsa osa õppeülesannetest täidab raadio. Raadio kõrval on viimasel ajal hakatud pöörama suuremat tähelepanu ka heliplaatide kui õppevahendite kasutamisele.

Heliplaat on viimastel aastatel tehniliselt mitmeti täiendunud. Eriti on mehaaniline heli ülesvõtmine leidnud väga otstarbekohase lahenduse. Abinõud, millede varal sünnib heli ülesvõtmine plaadile, on nüüd sedavõrd viimisteldud, et ka pisimatki heli nüansid jäädvustatakse heliplaadile 100%-lise loomulikkusega. Heliplaadilt ülekantav kõne ja muusika ei ole enam odav ersats vaid ehtne, nii nagu seda natura pakub.

Nagu heliplaadi tehnika, nii on ka heliplaadilt heli ülekande tehnika viimastel aastatel arenenud peaaegu täiuslikkuseni. Elektrilise heli ülekandega heliplaadilt raadioaparaadi kõvendaja ja valjuhääldaja kaudu võib tänapäev heliplaadist esile tuua helisid samal kujul, nagu nad on sinna sisse lõigatud. Oli kord aeg, millal raadioaparaat tõrjus gram-

mofoni-heliplaadi kolikambrisse, kuid tänapäev on nad väärtuslikeks abilisteks raadio-aparaadi mitmekülgselt kasutamiseks.

Nüüd, kus heli ülesvõtmise tehnika ja ta reprodutseerimise tehnika on väga kõrgel tasemel, on võimalik ka heliplaati raadioaparaadi ja valjuhääldaja kaasabil kasutada nii koolides kui ka kodus õppetstarbel. Seda silmas pidades on heliplaatide tööstus hakanud valmistama suurel määral heliplaate pedagoogilise sisuga. Paljudes maades, eriti Skandinaavias, Inglismaal ja Soomes, on keelte õppimine suures ulatuses teostatud heliplaadi abil. On ellu kutsunud hulk keelte instituute, kus õpetaja ülesandeid keele õpetamisel täidab heliplaat. Nagu kogemused on näidanud, on heliplaat laitmatu ja tüdimatu keele õpetaja. Harilikult kasutatakse keelekursuste heliplaadile sissekõnelejaiks esmaklassilisi keeleõpetajaid täiusliku diktsiooniga. Seega avaneb võimalus heliplaadi abil omandada ka pisimaid võõrakeele hääldamise nüansse. Võõrkeelte õppimiseks on hakatud viimasel ajal ka Eestis kasutama heliplaate, kuid võrdlemisi piiratud arvul, sest meil puudub veel organisatsioon, kes korraldaks keelte õppimist heliplaadi abil. Üksikule keelekursust osta on veidi kulukas. Praegu on olemas heliplaate saksa, inglise, prantsuse, itaalia, hispaania, soome, rootsi jt. keelte tarvis.

Heliplaat õppevahendina on hakanud suurel määral levima ka rütmilise võimlemise klassides. Hea rütmitundega kunstnike poolt on heliplaati sisse mängitud vajalikud muusikalised saatepalad ja nagu kogemused on näidanud, on heliplaat parimaks saatjaks võimlemisel. Heliplaadi abil on võimalik kümnetes ja sadades koolides liikumist õpilastele sisse süvendada ühe ja sama mõõdu järele, mis on väga oluline massvõimlemise etendustel. Harilikult klaverimänguga rütmilise võimlemise saatmisel iga klaverimängija annab oma rütmi, mis erineb teistest.

Eriti tähtsaks abiliseks on heliplaat muusika ajaloo õpetamisel koolides. Suures väljavalikus on praegu saadaval heliplaate trubaduuride, minnesängerite, keskaja tantsude, Gregorianuse kirikumuusika ja klassikalise muusika alal. Keskaja muusika on heliplaatidele üles võetud muuseumis olevate pillide ja nende parimate tundjate abil. Ainult heliplaadi kaudu on võimalik keskaja muusika laadi õpilastele käegakatsutavalt selgeks teha.

Otse asendamatu on moodne heliplaat muusikaõpilastele kodustel harjutustel. Nii orkestris ja kvartetis mängijail on võimalus saada sääraseid heliplaate, kus on üles võetud kõigi pillide ansambel, peale ühe, mida just õpilane harjutab. Nii võib iga õpilane heliplaadi saatel koosmängu harjutada maailma parimate kvartetimängijate ja ühe või teise kuulsu helilooja loomingu tõlgitsejaga. Et heliplaat secjuures kahtlemata õpilast aitab muusikakunsti saladustesse paremini tungida kui õpetaja, on enesestmõistetav.

Oleme siin lühidalt tähelepanu juhtinud ainult mõnele üksikule alale koolis, kus heliplaat võiks olla kõigiti tervitatud õppevahendiks ja loodame, et meil ka Eesti koolides hakatakse ikka rohkem ja rohkem heliplaadi kaasabi tarvitama õppetöös. Eriti tähtis on see maal, kus õpilasel pole võimalust kuulamas käia head muusikat kontsertsaalides. Heliplaadi kaudu, kui heliülekandeks kasutatakse raadioaparaati ja pick-up'i, võidakse ka igas metsakolkas nautida maailma kuulsaimate kunstnike, parimate orkestrite ettekandel kõiki heliloojate-suurmeisterite töid.

ARVUSTUSI

Koori- ja orkestrijuhi käsiraamat. Toimetanud R. Ritsing. Eesti Lauljate Liidu Tartumaa Osakonna kirjastus. Tartu, 1938. 198 lk. Hind Kr. 4.50.

Eesti muusikakirjandusest hakkavad kaduma tühimikud, millised seni üsna suurte puudustena end tunda andsid. Väärtusliku koha sellejuures omab XI üldlaulupeoks ilmunud käsiraamat ülalnimetatud tiitliga. Nimetatud töö hilines ettekuulutatud ilmumise ajast küll õige tublisti, kuid loodame seda tulevat tööle kasuks.

Raamat, esitades kollektiivtöö tulemust kus autoritena esinevad enamuses Tartu muusikamehi, tahab pakkuda kõiki, mis koori- ja orkestrijuhi tegelikus töös võib vaja olla, isegi üldhariduslikke küsimusi nagu laulude ümberseadmist ja orkestreerimist. Et siin mõningad küsimused jäävad pealispinnaliseks, on üsna arusaadav, sest ühe, mitte eriti mahuka kõite juures pole lihtsalt füüsilist võimalust kõike põhjalikult käsitleda, ent antud piirideski tahtnuks näha siiski mõningaid küsimusi teisiti, mida järgneva selgitame.

Järjekindlus on iga edu alus, kuid seda ei tohi siiski valesti käsitleda. Kui koorijuht oma kogemata juhtunud eksitust peab vabandama, siis pole selles ometi erilist ohtu juhi autoriteedile, ent see võib ohtu sattuda küll siis, kui minnakse asjatult jonnakaks. Säärasele väiklasele jonnile E. Tubini artikkel mõnevõrra meelitab.

Vertikaalse rütmika kergemaks mõistmiseks oleks tahtnud E. Oja artiklis näha pisut põhjalikumat arutelu selle olemusest, sest ainult n.ü. „hädavõttega“, ilma et asja tuuma tunneksime, ei saa kaugele, pealegi pole peaaegu mingisugust vahet juhatada „Lillesidet“ (vastav näide artiklis) alla breve alajaotusega (ka triool) pro nelja peale triooli alajaotusega, sest ka alla breve juures triooli ei markeeri koorijuht rütmilt puhtalt varem, kui ta on ise suuteline seda rütmilise tajuma neljalöögilises taktis, viimase puhul saadakse ka tema ilu täielikult nautida.

Laulu vajumise peamiseks põhjuseks kõige muu kõrval tuleb pidada ikkagi psüühilist või tonaalset väsimust, kuna vähem rolli mängib häälepaalte füüsiline väsimus, viimase puhul võib mõnikord märgata isegi laulu tõusmist. Helikõrguste juhtimine on närvikava funktsioon, seega on laulu vajumine rohkem psüühiline kui füsioloogiline näht.

Põhjaliku artikli hääldamisest on kirjutatud raamatu toimetaja R. Ritsing. Üldsõnalisust on vähe, sellevastu aga täpne analüüs ja konkreetsete ettepanekud. kuigi mõnda kõrvalseika tuleb võtta teatud reservatsiooniga. Näiteks ei ühti artiklis esinevad andmed kõrva funktsionaalsete võimete kohta teiste teaduslike uurimustega (Vrd. P. Ramul: Die psychophysischen Grundlagen der modernen Klaviertechnik lk. 17). Ka ei taha sobida päevaküsimusi arutlev lõpp muidu asjaliku artikli raamidesse.

Väga meeldiva kirjutise koori ülesseadmisest serveerib Joh. Tamverk.

Koori ülesseadmine ongi jäänud teataval määral tardunud punkti, ega ole katsutud leida vahendeid koori kõlajõu tõstmiseks olenevalt üksikute häälerühmade asendist. Selle küsimuse lahendamisel tuleb arvestada mitmesuguste koosseisudega, esinemisekohaga jne.

Allakirjutanu, olles tuttav üsna põhjalikult maakoorige ja käesoleval aastal Lauljate Liidu XI üldlaulupeo instruktorina koges seda uuesti, et maakooriges, väikese meeshäälte arvu juures, tuleb leida parem moodus kui tavaline ülesseadmise viis, eriti veel siis, kui esinetakse vabas õhus. Nimetatud artikli autor kogenenud koorijuhina näitab üsna palju põhjendatud võimalusi.

Orkestrijuhi tööd käsitlev osa esitab puhkpillide ja kooliorkestrite ala.

Peame olema kaugel mõttest, et vastavaist artikleist saada põhjalikke teadmisi neis küsimusis, sest näiteks orkestreerimiseoskust, isegi üsna vähenõudlikkuse piirides, on võimatu omandada ühest artiklist, nagu seda küsimust on üldse võimatu ühes artiklis enam-vähem põhjalikult esitada, ent mõned põhimõttelised küsimused võivad selgineda ja seda J. Kuru kirjutus puhkpilliorkestri pillidest ja orkestreerimisest saavutab. Samal alusel tuleb võtta ka J. Simmi artiklit koorilaulu ümberseadmistest.

Kooliorkester aga, kui mitmeti enam piiritletud üksus, annab sellevõrra laiema tähenduse A. Kiissi artiklile. Rõõmustavalt ei ole viimase puhul lastud ühe või teise orkestritiübi erilisele toonitamisele, vaid autor tõsise muusikuna ja pedagoogina käsitleb küsimust põhimõttelisest seisukohast, selgitades lastepille ja nende rakendamist.

Raamatu lõppu on paigutatud väike muusika-sõnastik, mis peaks koorijuhtidele üsna rõhusat abi pakkuma. Muide, siin esineb väike ebajärjekindlus transkriptsioonis: kord mažoor (lk. 190), teinekord madžoor (lk. 193). Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi Muusika-teadusliku Sektsiooni Terminoloogia-Toimkond oma väljaandes „Valimik muusika-oskussõnu“ fikseerib esimest transkriptsiooni ja see on ka üldisemalt tarvitata.

Veel tuleb juhtida ühele seigale tähelepanu. Tavaliselt meil praegu tarvitatakse heliliik ja helitõug kui sünonüüme, ent siin tuleks küsimust kindlamalt piiritleda. Mažoor, minoor ja kirikuheliliigid kuuluksid heliliigi mõistesse, kuna helitõu all kuuluksid tonaalsuste nimetused. Neid küsimusi võinuks kõnesolev teos fikseerida.

Mõningaile soovidele vaatamata esineb raamat väärtusliku teosena omal alal ja sellisena soovitata.

Aado Velmet.

Joh. Käis. Esimesed vaod. Emakeele lugemik ja tööraamat. 1. õppeaasta. Sügisest jõuluni. (aabitsa järg). 4. trükk. K. K. Ü., „Töökooli“ kirjastus, Tallinn 1938. R. Kiviti illustatsioonid. 56 lehekülge. Hind köites 50 senti.

Tõepoolest tööraamat on see, mitte paljas lugemik. Kuid ega see seik ei õigusta raamatu kaant tegema nii krübiseks. Kaas näib olevat rohkem vaateakna kui õpilase tarvis. Võib olla, et oma meetoodilise uudsuse tõttu see raamat vajab kaanel reklaami, kuid välimus kannatab selle all.

Raamatu sisemus on aga seda rõõmustavam. Paber on hea, trükk selge ja piltidele on natuke värvigi lisatud. Üle kõige rõõmustab meid aga vaev ja hool, mis ilmneb igal leheküljel ja mis annab mitmeid paremusi võrreldes senituntud lugemikega. Eriti produktiivne on selle raamatu kasutamine mitmeklassilises komplektis. Igale lugemispalale järgneb siin ülesandeid iseseisvaks tööks, isegi vihjeid harjutuskogule, mida sellele raamatuga kaasa ei anta. Siintoodud ülesanded mõtlemiseks ja kirjalikeks harjutusiks säästavad palju vaeva õpetajal, kes igapäev pidi mõtlema, mis küll neid õpilasi tegema panna, kelledega suuliselt töötada ei saanud.

Lugemispalad näivad teenivat koduloolist külge. Neis on toonitunud heategevust, teenimist, hooletuse halbu tagajärgi, õiglust ja ettevaatust. On toodud lehekülgi liiklemismäärustega ja hoiatusi nõrga jää puhuks. Sellest johtuvalt tunduvad esimesed leheküljed moraaliga ja õpetlikkusega nagu üleüllastatud olevat. Rohkem vallatust ja rõõmu leidub raamatu lõpposas. Siiski, viimne pilt viimisel leheküljel on — pisaraid valav jänes.

Lugemispalad vahelduvad lihtsameelsete ja lapsepäraste luuletustega. Need oma vähenõudlikkusega võivad vahest ehk meelitada matkimisele, kuid elamuste pakkumise suhtes jätavad mõndagi soovida.

Vahelduseks on toodud mõistatusi. Neid seletatakse tagurpidi trükitud vastustega.

Miks puuduvad vanasõnad?

Tähelepanu väärivad — see ongi raamatu märgitavam omapärusus — ülesanded iseisvaks töötamiseks. Nende valik ja koostamine on võrdlemisi raske ülesanne. Siin on vaja õppekava tundmist, leidlikkust, kohanemist õpilaste jõule ja ettevaatust, et ei juhtuks lapsele arusaadamatu ülesandeid. Viimase vea otsa on komistanud paljudki autorid. J. Käis on oma ülesandega saanud päris hästi toime. Iseseisvate kirjalike harjutustega alatakse juba esimestel lehekülgedel, kuigi sel ajal 1. klassi õpilased kirjutamises ei ole veel kuigi vilunud. Osavasti on koostatud ülesanded, nii et lünki (selle sõna seletus leidub alles 4. leheküljel) on võimalik täita teatava teksti osaga loetud palast. See paneb teksti uurima, temasse süvenema ja teda mõistma. See ei ole enam lugemise vuristamine, vaid loetavate ridade abil mingisugusele eesmärgile jõudmine. Sellega on lugemisele tema õige ostarve kätte antud.

Ka juhataatakse asendama raamatuis toodud nimetusi, mis ei tarvitse lapsele midagi ütelda, omavalitud, tutvuskonnast leitud nimedega. See toob uue teksti lapsele lähemale ja teeb selle elulisemaks. Siin võib rakendust leida tsipakene lapse omaloomingut. Raamatuline tekst saab elulähedasema kõla.

Arvestades lapse võimeid ajajärgul, mil toimub antud teksti läbivõtmine, peab mõnel puhul siiski küsima, kas on õige anda ära kirjutada nii pikki ja nii palju lauseid. See muutub tüütavaks ja koormavaks (näide lehek. 31). Olen omas praktikas lasknud välja kirjutada ainult nn. kriitilisi sõnu, mille puhul mehaaniline mahakirjutamine on palju väiksem. Tõsi küll, seda võtet on kasutatud ka selles raamatus, kuid ülekaal on siiski lausete kirjutamisel.

Puudusena peaks märkima seika, et muude harjutuste hulgas ei paista silma harjutused pika (ja lühikese) hääliku kirjutamiseks, mis oleks siin täiesti jõukohane ja mis on ette nähtud ka õppekavas. Või leidub see pealejõuluses kursuses? Viimasel juhtumil oleks küll kasulik olnud harjutustes ette võtta mõningaid ümberpaigutusi. Antud aja kohta pean ma raskeks harjutusi, kus tuleb märkida astmevahelduslike sõnade õigekirjutust (näide lk. 53-1: latv-ladvake).

Raamatus on antud ka sõnaseletusi. Siin õiget viisi leida ei ole kerge. Oleneb murrakust, mida kuskil räägitakse. Läänemaa lastele oleks tulnud anda „karaski“ seletus, mis puudub. On aga antud „kaeblik“ seletus, mis on üleliigne. On seletatud „läbisegi“, puudub „kuudis-kuut“ seletus. Niisuguseid näiteid saaks palju tuua. Mulle tundub, et sõnade seletus oleks võinud üldse jääda õpetaja hooleks, või siis anda igale vähem tuntud sõnale seletus.

Muidu võib-olla mitmest korrektuurist läbikäinud raamatusse on jäänud ka mõned trüki vead. Lhk. 23: Kalju pro Kaljo (esimene oleks peaaegu parem), „rõõmustab“ pro „rõõmestub“.

Oleks raamat sisaldanud ka veel ülesandeid kujundamiseks, dramatiseerimiseks (seda siiski natuke on), laulmiseks, mängimiseks, siis oleks võinud „Esimeste vagude“ siin arvatud osa pidada peaaegu täiuslikuks, nimelt tööraamatuna. Ma ei pea riskantseks soovitada kõigil õpetajail, kes töötavad liitklassides, tutvuda selle raamatuga.

J. Uustalu.

MITMESUGUST

Kroonikat.

Tähtsamaid sündmusi Eesti koolielus 1938. a. kevadsemestri teisel poolel, suvel ja sügissemestri algul.

(Järg).

15.—20. augustini toimusid Tallinnas Haridusministeeriumi korraldusel täienduskursused õpetajatele Eesti ajaloo, arheoloogia ja etnograafia alal, millest osa võttis üle 100 õpetaja. Kursuste juhatajana toimis Koolide peainspektor M. Raud, vanamana — koolijuhataja J. Miilimäe ja viimase abina T. Kaldroo.

Kursustel pidas kol. A. Traksmaa 6 loengut Eesti Vabadussõjast, peatoimetaja Ed. Laamann 6 loengut Eesti uuest ajaloost, peainsp. M. Raud 2 loengut ideoloogilistest võitlustest Eesti ajaloos, dr. F. Linnus 6 loengut Eesti etnograafiast ja prof. H. Moora 6 loengut Eesti arheoloogiast. Tutvuti Iru linnusega, Eesti Kunstimuseumi ja Sõjamuuseumi kogudega.

15.—20. augustini toimus Tallinnas koolijuhataja Anni Varma juhatusel täienduskursus naiskutseskoolide, tööstusõpilaste-koolide ja kodutööstuskoolide õppejõududele. Osavõtjaid oli 92.

Kursusel käsitles inspektor J. Jaanisto eesti keelt ja kirjavahetust tööstuslikes koolides, keemik Leo Luiga praktilist materjali-õpetust, õpet. Hans Mikas töökodade arvepidamist ja kalkulatsiooni ja kursuste juhataja Anni Varma andis ülevaate Berliini käsitöönäitusest.

18.—23. augustini toimus Saaremaa kooliuendusnädal, mille avas Koolide peainspektor Joh. Aavik. Osavõtjaid oli 136. Nädalal pidas mag. A. Elango loenguid õppe- ja kasvatus töö psühholoogiliste aluste üle, E. Ö. Liidu teaduslik sekretär Joh. Käis ja õpet. V. Ordlik selgitasid kooliuenduslikku tegevust, õp. H. Vammus tutvustas kursuslasi koolikäsitöö uue alaga — kunstisarvetööga.

21. augustil oli korraldatud Võrumaa õpetajatepäev, millel dir. V. Altoa esines ettekandega koolide päevaküsimusist, endine haridusminister ja E. Ö. Liidu esimees Jüri Annusson refereeris Ameerika koolioludest ja koolide inspektor J. Reinert andis juhtnööre algavaiks õppeaastaks õpilaste toitlustamise, riietumise ja kehalise kasvatus töstmise alal.

22.—23. aug. peeti Tallinnas majanduslike koolide õpetajate päev. Osavõtjaid oli 48. Päeval käsitles HM Kutseoskuse Osakonna abidirektor Joh. Kiivet kommertskooli aineastiku küsimusi, dir. O. J. Küssel kaubanduskooli kavade ühtlustamist äriduskeskkooli ja kommertskooli kavadega, koolijuh. B. Härma müügitehnikat kaubanduskeskkoolis, õpet. A. Kaljot büroopraktika küsimust kaubanduskeskkoolis, dir. A. Veiderma õpetajate edasiarendamist ja praktikat, HM nõunik J. Maisma vastastikust koolide külastamist, õpet. Ed. Kana masinkirja ja kiirkirja kaubanduskoolis ja õpet. M. Naaris ajakirjanduse kasutamist õpetamisel.

22.—25. aug. peeti Rakveres Virumaa Õpet. Liidu korraldusel õpetajate suvikursus, millest osavõtt oli harukordselt elav. Osavõtjaina registreeriti 259 õppejõudu, neist 251 Virumaalt ja 8 teistest maakondadest. Kursust juhatas Liidu sekretär õpet. J. Lindma, kursuse vanemana toimis koolijuhataja J. Lohk. Kursusel refereerisid koolide inspektor H. Linsi ja koolijuhataja A. Vihtma algtöö matemaatika õpetamisest, koolijuhataja-noorsookirjanik J. Parijõgi ajaloo õpetamisest, õpet. A. Leht algtöö maateaduse õpetamisest ja mag. A. Elango noorsoo psühholoogiast.

Kursuse tööd jälgisid pidevalt koolide inspektorid H. Linsi, A. Keppi ja M. Meos. Neist viimane käsitles kursusel kirjatehnika õpetamist neljas loengus, valgustades õpetamisel kehtivaid põhimõtteid ja kasutatavaid tehnilisi võtteid. Ka teiste, ülaltoodud ainete käsitlemisel väljuti seisukohalt — selgitada vastava aine käsitusviise, osutada õpetamisel esinevatele puudustele ja ainevalikule. Viimasele juhtis eriti tähelepanu J. Parijõgi omas ettekandega.

Kursust külastas ka koolide peainspektor M. Raud, kes tutvus kursuse tööga ja esines ettekandega koolielu päevaküsimustest, vastates ühtlasi õpetajate poolt esitatud küsimustele.

Kursuse lõpul anti osavõtjatele vastavad tunnistused.

22.—27. augustini toimusid Petserimaa õpetajate täienduskursused, millest osavõtjaid oli ümmarguselt 170.

6. ja 7. septembril toimusid Tallinnas Harjumaa Õpet. Liidu poolt korraldatud loengupäevad ja aastakoosolek, millele kogunes 200 õpetajat. Loengute sarja avas HM Kooliosakonna direktor V. Altoa, kes kõneles Eesti kooli päevaküsimusist — standardõpikuist, rakendusraamatutest jne. Teisena kõneles E. Õ. Liidu teaduslik sekretär Joh. Käs teemal: „Meie õpetajate ootusi ja lootusi nende kutsetöös“. Edasi — arhitekt R. Raidna koolihoone- test ja -seadetest, dr. J. Raa Harjumaa koolide tervishooldlikust seisukohast, koolide inspektor J. Juhandi andis ülevaate Harjumaa koolidest möödunud 1937./38. kooliaastal, koolide inspektor H. Summer selgitas, kuidas tuleks õpilaste iseteguvust koolides tõsta, noorteraadio juha- taja J. Rummo tegi õpetajatele teatavaks kooliraadio uuendused eelseisval semestril ja dr. H. Busch käsitles koolivõimlemise küsimust. Kokkutulekust osavõtjad tutvusid E. Punase Risti Vabaõhukooliga Kosel ja hädaohutu koolifilmiga.

7. septembril oli korraldatud Tartumaa õpetajapäev, millest oli osavõtjaid ümmar- guselt 300. Päeval kõneles HM Kooliosakonna direktor V. Altoa kooli päevaküsimusist, koolide peainspektor M. Raud kooli distsipliinist, koolide inspektor A. Kurvits õpetajate töökavadest ja dr. M. Illisson koolitervishoiust Tartumaal.

Eksituse õienduseks (lk. 507) olgu tähendatud, et Tartu kursustel õpet. Linda Pärli abistas Herta Ivask.

Nagu nähtud eespool toodud kroonikast, on õpetajate osavõtt mitmesugustest täien- duskursustest olnud tänavu haruldaselt elav, mis osutab, et ideelised püüded, millede hulka kuulub kahtlemata õpetajate enesetäiendamise tung oma kutse alal, ei ole õpetajaskonnas vaibunud, vaid on aiva paisunud pakitsevamaks ja jõulisemaks. Kursuste heaks kordamine- kuks aitas muidugi kaasa asjaolu, et Haridusministeeriumil võimaldus suuremal määral rahaliselt toetada kursuste korraldamist.

A. P.

Informatsiooni Õpetajate Kojalt.

Kuna käesoleva aasta oktoobris täitus aastar Õpetajate Koja nõukogu praeguse koosseisu valimistest, määrati Koja juhatus poolt Koja liige-organisatsioonidele Koja nõukogu uute koosseisude valimise viimaseks tähtpäevaks 26. sept. s. a. Selleks tähtpäevaks on esindajate valimine suudetud kõigis Koja liige-organisatsioonides ka läbi viia. Viimastena pidasid oma esindajate valimiskoosolekuid 25. sept. s. a. Eesti Kutsekooliõpetajate Ühing ja Eesti Keskkooliõpetajate Kogu.

Valimistulemuste kohaselt on valitud kaheks järgnevaks aastaks Õpetajate Koja nõukogu Lasteaednikkude ja Algkooliõpetajate Sektsiooni Eesti Lasteaednikkude Seltsi poolt lasteaednikkude esindajaks H. Sillaots Pärnust ning kandidaatideks A. Aret Tartust ja E. Järvekülg Tallinnast. Eesti Õpetajate Liidu poolt valitavaks 14 algkooliõpetajate esi- ndajaks osutuvad: Koja senine esimees Enn Murdmaa, H. Ennemuist ja J. Sihver Tallin- nast, J. Tork ja, T. Algma Tartust, A. Ruut Harjumaalt, J. Söödor Paidest, P. Raudsepp Rakverest, J. Uustalu Läänemaalt, P. Algma Viljandist, E. Raidal Mõisakülalt, A. Seppel Saaremaalt, T. Randvere Võrust ja E. Lilover Petserimaalt. Neist on uuteks liikmeiks J. Sih- ver ja E. Lilover, kuna ülejäänud kuuluvad nõukogu koosseisu ka praegu. E. Õpetajate Liidu poolt valitud nõukogu liikmete kandidaatideks osutuvad A. Anisimov Petserimaalt, A. Käärik Tõrvast, J. Välbe Narvast, A. Mõlder ja H. Tooming Tallinnast, J. Kalmaru Pär- nust, A. Kallion Harjumaalt, M. Rõuk Türiilt, E. Hõbenik Saaremaalt, K. Lenk Tartumaalt.

Kutse- ja Täienduskooliõpetajate Sektsiooni kuuluvad E. Kutsekooliõpetajate Ühingu poolt valituna tööstus- ja majandusõpilastekoolide õpetajate esindajana M. Vellema Tartust, kandidaadiks A. Soo Tallinnast. Tööstuskoolide õpetajate esindajatenä A. Mutt Narvast, E. Targo Paidest, A. Koskel Tartust ja A. Varma Tallinnast, kandidaatideks M. Puust Tar- tust ja E. Aarvel Järva-Jaanist. Kodumajanduslikkude koolide õpetajate esindajana H. Lagus Tallinnast, kandidaadiks N. Kalamees Tartust; kaubanduslikkude ja kommertsikoolide õpetajate esindajatenä A. Veiderma Tallinnast ja A. Kaljot Tartust ning kandidaatideks M. Naaris Tallinnast ja B. Härma Pärnust; tehnikakoolide õpetajate esindajaks E. Nurmiste Tallin- nast ja kandidaadiks K. Grimm Tartust; kalandus- ja merenduskoolide õpetajate esindajaks M. Nõmmik Tallinnast ja kandidaadiks O. Avango Pärnust; kunsti- ja rakenduskunsti- koolide õpetajate esindajaks O. Tammeraid Tallinnast ja kandidaadiks F. Koppel Tallin- nast; õppejõude ettevalmistavate õppeasutiste õpetajate esindajaks E. Etverk Tallinnast ja kandidaadiks A. Vaigla Tartust.

Põllumajanduslikkude koolide õppejõudude esindajaks samasse sektsiooni valiti Eesti Põllumajanduslikkude Koolide Õpetajate Seltsi poolt Väimela Põllutöökooli juhataja P. Kits- berg ja Vahi põllutöökooli juhataja V. Riks; täienduskoolide õpetajate esindajaks valiti Täienduskoolide Õpetajate Ühingu poolt F. Raska Tartust ja kandidaatideks A. Veevo Lüganuse Kodutööstuskoolist ja A. Nagla Puhja täienduskoolist. Uuteks nõukogu liikmeteks

Kutse- ja Täienduskooliõpetajate Sektsioonis on A. Koskel, H. Lagus, A. Veiderma, E. Nurmiste, O. Tammeraid ja E. Etverk.

Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsiooni valiti keskkoolide ja gümnaasiumide õppejõudude esindajana Eesti Keskkooliõpetajate Kogu poolt dir. A. Kuusik (Gustav-Adolfi Güm.), dir. J. Hansen (Saksa Poegl. Güm.), P. Viires, A. Vihman ja D. Orgussar Tallinnast, insp. O. Paas (Tartu Õp. Seminar), insp. K. Maasik (Tartu Poegl. Güm.), F. Laarens Tartust, dir. G. Kõösel (Pärnu Linna Tütarl. Güm.), dir. A. Üksti (Haapsalu Ühisgüm.), dir. E. Laanpere (Otepää Ühisgüm.), dir. H. Jänes (Rakvere Ühisgüm.), insp. F. Klement (Valga Ühisgüm.), dir. E. Pukk (Kuressaare Ühisgüm.) ja õpet. A. Kivirähk (Viljandi E. Haridusseltsi Tütarl. Eragüm.). Nõukogu liikmete kandidaatideks jäävad K. Kisand, A. Pendre, E. Kibberman, J. Sütt, J. Adamson, K. H. Lipp ja P. Paaver. Uuteks nõukogu liikmeiks Keskkooli- ja Gümnaasiumiõpetajate Sektsioonis osutuvad P. Viires, A. Vihman, F. Laarens ja D. Orgussar, kuna insp. K. Maasik kuulus senini nõukokku Kutse- ja Täienduskooliõpetajate Sektsioonis.

Koja nõukogu korraline koosolek toimub 24. okt. s. a. juba uute koosseisudega. Koosoleku päevakorras on 1937/38. tegevusaasta aruanded, valimised, õppejõudude puhkekodude, õppejõudude teenistuse seaduse täiendamise jm. küsimused.

Vabaharidustöö tegelaste päevad.

Möödunud septembirkuu 9.—11. päeval toimus Tallinnas järjekordne vabaharidustegelaste kokkutulemine oma töösihtide ja ülesannete arutamiseks. 9.—10. sept. peeti üleriigiliste õpingide päevi ja 11. sept. toimus raamatukogunduse kongress. Koosolekud peeti mugavas Raudteelastekodu ruumes Kopli 7. Päevadest võtsid osa tuntud tegelastena kol. J. Vellerind abikaasaga, E. Särgava, Jüri Annuson, Soome õpingide esindajana prl. H. Suominen, Tartust hrad A. Elango ja E. Kubjas, pr. M. Olesk, pr. M. Otsason, A. Kalamees jt.

Õpingide päevale oli kogunenud 200 osavõtjat. Päevade korraldajaks oli E. Haridusliit. Töö avas Liidu juhataja E. Vender, kes avasõnas tähendas, et õpingid on tähtis moodus rahvahariduse tõstmiseks ja nad on juba küllalt laialdaselt tuntud rahva keskel. Haridusministeeriumi poolt tõi tervitusi päevadele Noorsoo ja Vabahariduse Osak. direktor kol. J. Vellerind, kes tähendas, et õping pole mingi eriorganisatsioon, vaid moodus, mille kaudu saab levitada rahvaharidust. Seda tööd peaks juhtima oma kogemuste kohaselt E. Haridusliit. Soome õpingidelt tõi tervitusi soome neiu H. Suominen, üteldes, et mõlema maa vahel on olnud hariduslikke puuteid küllaldaselt ja et meil on küllalt üksteiselt õppida ka õpingilise töö alal.

Päevade juhatusse valiti härrad A. Leinjärv, E. Vender, E. Kubjas, J. Ruus ja G. Mälk, sekretariaati K. Laane, H. Lepamäe, P. Rummo, A. Kelder ja P. Mägi.

Esimese loenguga esines J. Annuson rahvahariduse ülesannetest tänapäeva ühiskonnas, tähendades, et vabaharidustööl on rahvahariduse täiendamisel esmajärguline ülesanne. Kui alates juba vanast ajast siiani töed püsisid tihti sajandeid, siis on nüüdsel ajal olukord hoopis muutunud. Juba üksikud aastad toovad ümberorienteerumise vajaduse. Ja kui rahvahariduse meetodi määratlesid omalajal filosoofilised tõekspidamised, kui rahvahariduse suundi tihtipeale kujundasid filosoofilised õpetused n. ö. ülalt alla, siis meie ajal haridussuuna määratletakse õieti alt-üles, s. o. elu teeb seda ise. Nii ollakse jõutud omaaegse tardunud tööviisi ja vaatepunkti juurest dünaamilise vaatepunkti juure. Praegusel ajal elab isik ka väga mitmel huvide taotlemise tasemel. Ja seda tuleb ka vabaharidustööl edendajail arvestada. Õige töömeetod nüüdsel ajal oleks mitmekesiste haridusjanuliste isikute koostöö. Nii asugu kogu küla rakkesse teatava küsimuse kallale, kus igaüks eraldi või mitmed rühmiti saavad teatava ülesande. Kõne oli elav ja humoorikas, põimitud paljude võrdlustega ja tähelepanekutega Ameerikast.

Pärast lõunat asuti sõeluma küsimust, kuidas organiseerida üha kasvavat õpingilist liikumist ja kuidas korraldada õpingide koordineerimist üldse ja mitmeis eriorganisatsioonides eriti. Küsimuse üle esinesid algatus-ettekannetega E. Vender, E. Kubjas ja K. Laane. Läbirääkimistel loeti tarvilikuks moodus, et õpingilise töö juhtimine olgu koondatud E. Haridusliidu juure, kes neid ülesandeid on arendanud senigi suure eduga; ka moodustatakse Liidu juure vastav nõukogu õpingiliste küsimuste arutamiseks, kuhu kuuluksid ka teiste õpi-

ringidega tegelevate keskorganisatsioonide esindajad. Ühtlasi sooviti, et riik põhjamaade riikide eeskujul toetaks õpingulist tegevust emaliselt.

Peale N. R u u s i referaadi ärakuulamist õpikäikude korraldamisest asusid päevadest osavõtjad tutvuma vana ja uue Tallinnaga.

Õhtul külastati teatreid, kust osavõtt oli võimaldatud 50% hinnaalandusega.

Õpinguide töö t e i n e p ä e v algas 10. sept. kell 8. Esimese loengu pidas E. Õpeta-
jate Liidu teaduslik sekretär J. K ä i s teomal: „Õping kasvatustegurina“. Referent kokku-
võttes arvas, et õpingid peaksid tulevikus kujunema üksusteks, mis suudaksid isegi lahenda
meie valulapse j ä r e l k o o l i küsimuse. Kaasreferentidena kõnelesid sama küsimuse
üle veel pr. M. O t s a s o n ja A. K e l d e r.

Virumaa rahvaülikooli juhataja J. R u u s arendas omas kõnes küsimust, mida võiksid
ära teha õpingid rahvuskultuuri arendamise alal, ja leidis, et see on suure ulatusega töö,
mis suudetakse vaid pideva tööga korda saata.

Riigivolikogu Esimees prof. J. U l u o t s kõneles teomal: „Meie riik ja rahvaharidus“.
Referent toonitas oma kõnes, et iseseisvatena võivad jääda püsima vaid rahvad, kes suudavad
ja on võimelised kohanema uutele tehnikanoüetele. Väikestele rahvastele on selleks relvaks
rahvaharidus, vaimsed rügemendid ja kompaniid, kes võõrad rünnakud tagasi tõrjuvad.
Koolihariduse alal on meil eriti tähtis meile sobiv kutsehariduse korraldamine. Lõpuks
referent ütleb, et hindab kõrgelt rahvaharidustööd, mis annab meie rahvale üldise jume, mis
seob kõiki rahvalikke eriharidusele vaatamata ühiseks tervikuks.

Õhtupoolel esines Riisipere õping näitliku õpingi töökoosole-
k u g a, milline oli töö läbiviimiseks kohale kutsutud täies koosseisus. Pärast koosolekut
leidis aset tööviisi tüse arvustus, kusjuures arvestati õpingilist vabahariduse moodust.

Kell 19 peeti päevade lõpuõhtu, mille avas E. Haridusliidu juhataja E. V e n d e r
ja lõppsõna ütles E. Haridusliidu esimees E. S ä r g a v a, kes nentis päevade kordaminekut.
Õpingilaste poolt esitati rahvatants, orkestriettekandeid, koori- ja soololaule jne. Soome
õpingide esindaja mag. H. Suominen esitas soome laule. Samal õhtul anti kätte tunnistused
ka võistlustes esikohtadele tulnud õpingidele. Ka teatati, et Harju maavalitsus on annetanud
oma maakonna parimale õpingile 50 kr., mille võitis Riisipere õping. Sisurikas ja mee-
olukas koosviimine õpingilaste vahel kestis hilisööni.

Päevade tegeliku töö vahele esitati laule ja deklamatsioone. Samuti saadeti päevade
osavõtjate poolt tevitustelegrammid Vabariigi Presidendi, Peaministriile ja Haridusministrile.

Pühapäeva hommikul, 11. septembril, korraldati päevadest osavõtjatele ekskursioon
Iru linnusele, kus andis seletusi ajaloolane J. Tandre.

11. septembril toimus samus ruumes E. Haridusliidu poolt kokkukutsutud r a a m a t u k o g u n d u s e k o n g r e s s, millest võttis osa 64 isikut. Kongressi juhatasid vabaharidus-
töö nõunik A. Leinjärv, Võrumaa koolide inspektor J. Reinet ja E. Haridusliidu j u h a t a j a
E. Vender. Kongressil refereerisid A. Leinjärv avalikkude raamatukogude praegusest seisundist
Tallinna Keskraamatukogu juhataja A. Sibul välismaade avalikkude raamatukogude korral-
dusest ja L. Soonberg E. Haridusliidu ülesannetest raamatukogunduse arendamises. Kong-
ressi töö oli asjalik. Kongressil käsitletud küsimuste juurde loodame tulla edaspidi.

A. K.

Kogugem teateid dr. Jakob Hurda kohta!

Eesti tähtsaimate meeste esirinda kuulub kahtlemata dr. Jakob Hurt, kelle sünnist
täitub tuleva aasta juulis 100 aastat. Sel puhul on meie kohuseks seda suurt eestlast, tead-
last ja töömeest väärikalt meelde tuletada.

Kuigi J. Hurda tegevusrikkamaist eluaastaist on möödunud palju aega, ometi leidub
veel isikuid, kes selle suurmehega ise kuidagi kokkupuutes on olnud, ja paljud teated kan-
duvad suust suhu, kaotamata tõe väärtust. Teiseks on laiail kirjavahetust kas J. Hurdalt
või J. Hurdale või jälle on J. Hurdast juttu teiste isikute vahelises kirjavahetuses. Samuti
võib leiduda veel isikute mitmesuguseid märkmeid dr. J. Hurda kohta, pilte jne. Isik,
kellel vähimatki on J. Hurda kohta käivat, astub tänuväärse sammu, kui toimetab selle
vähesegi arhiivi, kus see säilib ja lisandub muule kultuuriloolisele materjalile.

J. Hurda vanemaist ja suguvõsast ja tema noorusajast Põlva kihelkonnas ei ole seni
arhiividesse kogunenud kuigi palju teateid. Samuti on lugu tema kooliskäimisega Tartu
kreiskoolis ja kroonugümnaasiumis 1853—58. Ka üliõpilasajast 1859—63 ei saa seniseil
andmeil konstrueerida üksikasjalisemat pilti. Rohkem on andmeid sellest ajast, kui J. Hurt
astus juba avaliku elu tegevusväljale — kuuekümnendaail aastail —, ja näit. J. Hurda ja
C. R. Jakobsoni vahelise lõhe üle võib ajakirjandusest õige palju ammutada. Kuid aja-

kirjandus ja J. Hurda enda kirjutised ja kirjavahetus valgustab siiski peamiselt ühte poolt — tema avalikku võitlust ja tema vaateid. Tarvis oleks seda valgustust veel rohkem, kuid palju rohkem oleks veel tarvis teateid J. Hurdast kui inimesest, sest seda laadi teateid on vähe; kuidas ta kannatas või rõõmu tundis oma tööst ja tegevusest, missugused olid mõningate sammude põhjused, mida surveagadel ei saanud ju tihti peale esitada, kuidas tundus kuulajatele J. Hurt kantlilis ja altaris, kuidas ta sai läbi oma koguduse liikmetega, kuidas oli tema majanduslik elu, perekonnaelu, missugused olid tema eriharjumused jne.

On selge, et vähe on kõigest sellest tänapäevani säilinud, aga seegi, mis veel leidub, kogudem kokku. Mõndagi peaks olema mälestustes püsinud J. Hurda elust Peterburis (1880—1906), kus teda kui kuulsat meest teravasti silmas peeti. Samuti peaks andmeid leiduma selle kohta, mis J. Hurdast on arvatud pärast tema surma.

Eesti Kirjanduse Seltsil on soov koostada ja välja anda suuremat J. Hurda elulugu, mille koostajaks on palutud prof. J. Köpp. See monograafia nõuab palju eeltöid ja suurt majanduslikku kulu; sellest kõigest saadakse paremini üle, kui käesolev üleskutse leiab vastukõla ja tuleb andmestikku J. Hurda kohta või näpunäiteid, kelle poole võiks pöörduda järelepärimistega jne. Kõik suulised ja kirjalikud teated palutakse juhtida Eesti Kirjanduse Seltsi nimele Aia 19, Tartu, kus nad säilitatakse EKS-i arhiivis, mis moodustab Eesti Kultuuriloolise Arhiivi ühe põhiosa. Soovi korral saadetakse materjal muidugi omanikule tagasi, ilma arhiivi paigutamata. Kõigile kaasaaitajatele ütleme ette tänu.

Eesti Kirjanduse Selts.

Toimetus: vastutav toimetaja V. Altkoa, toimetuse liikmed: J. Aavik, J. Grünthal, A. Kurvits, V. Päts ning J. Vellerind ja tegev toimetaja K. Ollik.

„Eesti Kool“ ilmub 10 korda aastas, hind 3 kr.

Toimetuse asukoht on Haridusministeeriumis, tuba nr. 18, telef. 476-65 (Tallinn, Tõnismägi 11).

Vastutav toimetaja **Villem Altkoa.**

Tegev toimetaja **K. Ollik.**

Riigi Trükikoja trükk, Tallinn, Niine 11.

Noorsoo-organiseerimine

annab edukaid tulemusi ainult siis, kui juhid on teadlikud organisatsiooni päevaküsimustega, tegutsemisalustega ja vastavate töövõtetega.

Parimaks käsiraamatuks igale koolile, õpetajale, noortejuhile on

Noorte Kotkaste juhtide ajakiri

„KOTKAS“

Tellimishind aastas Kr. 1.50. Tellimisi 1938. a. peale võtavad vastu kõik postiasutised üle riigi. Piiratud arvul saadaval 1937. aastakäike.

Noorte Kotkaste juhtide ajakiri „KOTKAS“ peaks leiduma iga kooli raamatukogus, kuna ta leidub HM poolt kooliraamatukogudele soovitatud ajakirjade nimestikus.

Toimetus-talitus:

Tartu, Võidu 10. Tel. 17-44, posti j. arve nr. 2133.

**KALOSSID
BOTIKUD**

C.F. DAUGULL

AIANDUS

TARTUS, RIIA MNT. 27, tel. 109

SOOVITAB

viljapuid, kääbusõunapuid, marja-
põõsaid, roose, hõbekuuski, ilu- ja
hekipõõsaid, maasikataimi, lille-
sibulaid jne.

Hinnakiri saadaval ka Tallinnas

H. Tischleri & H. Nicot lilleärist,
Kullasepa tän. nr. 8

Kõige maitsvamad toidud ja
küpsised valmistate tarvitades

taimevõid „Asta”

Saada kõigis toiduainete- ja delikatesskauplustes.

„Olivia” taimevõi tehas
Tallinn, Volta tän. 3, telefon 431-97

Tööstuskoolidele

soovitame otse laost
suures valikus

Elektroode „Union“ autogeen ja elektriga keevitamiseks.

Traati ja terastrosse.

Öberg viile, originaalpuure, rauasaage.

Masinarihmu, mõõdurihmu.

Valutiigleid.

Mererohtu jne. jne.

Kaubanduse a/s. TÖÖSTUSTARVE

Tallinn, Vene t. 11. Tel. 481-41, 481-71.

Viljapuid,

marjapõõsaid

ja ilupõõsaid

soovitab mõõduka hinnaga

O. KRAMER

oma puukoolist Tallinn,

Kirsi tn. 10 või Keemia tn. 41

Telefon 441-90

Juurdepääs puukooli Kadaka
teelt Sõstra ja Kirsi tän. kaudu

Hinnakiri saadetakse nõudmise peale

Gloria Palace

Laupäevil 22. ja 29. X kell 16
ja pühapäevil 23. ja 30. X
kell 12 ja 13.30

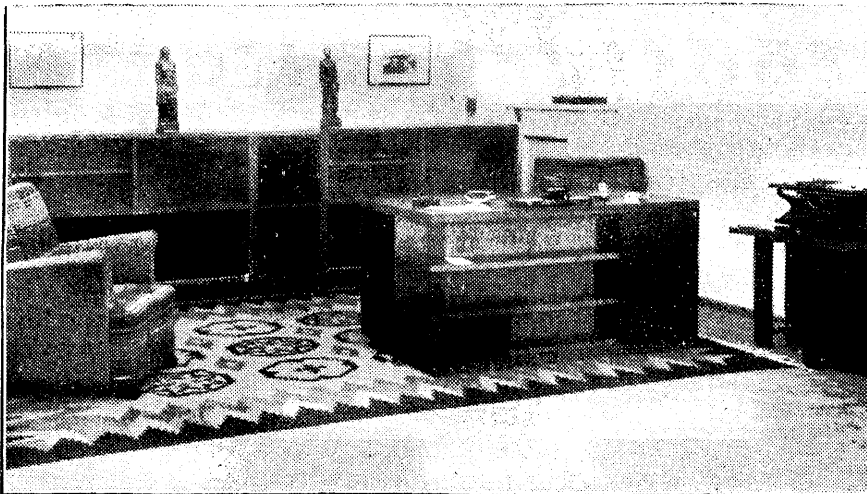
SUUR

KULTUURETENDUS

**„Naine kaugetel
randadel“**

Dr. Braessler'i suurfilm naise
elust, armastusest ja pulma-
dest Aafrikas, Indias, Hiinas
ja Bali saartel.

Esimest korda Tallinnas!
Huvitav ja kaasakiskuv.

U-Ü. „VIKERI TEHASED”

MOODSA ELAMU MÖÖBLITÖÖSTUS

Tallinn, Jaama tän. 8-a - Narva mnt. 15. Telefon 320-01.

Valmistab kõiksugu sisustusi. Projektid ja eelarved tellijaile tasuta.

VESIVARUSTUS
KESKKÜTE
PUMBAD
ELEKTER

A. TÕNISSON & Ko.

TALLINN — RÜÜTLI 28/30 Tel. 416-00

Koolidele soovitame

JOOGI- APARAATE

Eesti suurim klaveritööstus
ja soodsam ostukoht

Karl Saar

Tallinn, Liivalaia tn. 64

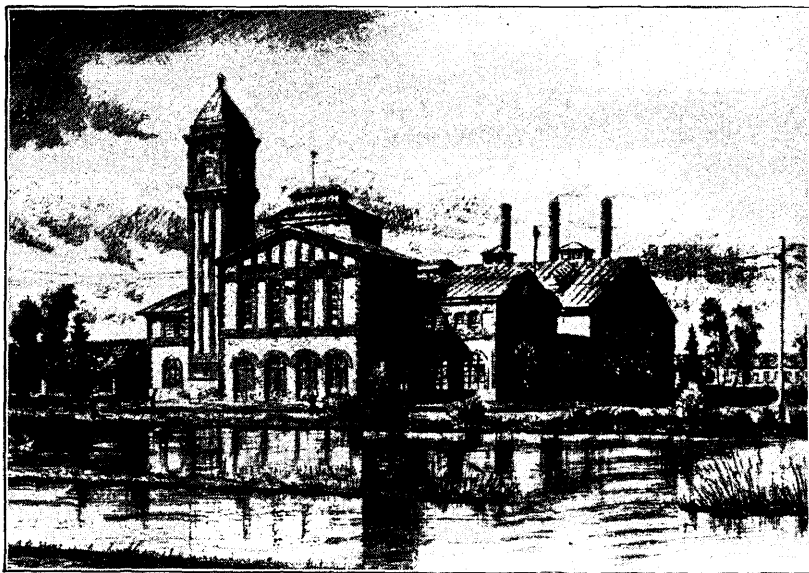
Täielik vastutus. Vabriku hinnad. Kõigilt näitustelt kõrgemad auhinnad — kuldmedalid.

TINTO uutele õppemeetodeile vastav metallist **universaaljoonlaud.**

TINTO täidab ehituse poolest seitse eritülesannet. „Tinto“ on korraga tündijoonlaud, käsitööjoonlaud, pliitsijoonlaud, pintslijoonlaud, plaanistamisjoonlaud, täpne mõõtmisjoonlaud ja paberirebija.

TINTO on odav: nr. 1 — 20 sm pikk, lihtne 15 senti; nr. 2 — 20 sm pikk, pidemega 25 senti; nr. 3 — 30 sm pikk, pidemega 35 senti.

TINTOT saab paremaid raamatu- ja kirjutusmaterjalikauplustist ja otse valmistajalt õpetaja Peeter Timmilt, Paide, Vaksali 6, kes annab järelepärimisel meeledli ka lähemaid meetoodilisi seletusi.

A-s. „Eesti Turbatööstused“

K. O.-Ü. „Looduse“ võistlusromaanid

K. O.-Ü. „Looduse“ 1938. a. romaanivõistluse žürii, koosseisus ED. HUBEL,
P. AMBUR, H. RAUDSEPP ja A. KIVIKAS, kroonis:

Esimese auhinnaga:

KARL RISTIKIVI

TULI JA RAUD

Reljeefselt ja läbituntult käsitleb autor selles teoses linnastumise-
protsessi, mis aheldab endaga jäävalt maapäritoluga noore talupoisi ja tema
järeltulijad. Raamatu tüübistik on erakordselt mitmepalgne ja elutruu,
millele väärtust suurendavalt lisandab miljöö ehtsus. Autor on tundnud
oma ainet hästi, süvenenud sellesse põjalikult ja saavutanud tulemuseks
õnnestunud ja haarava kunstiteose. Kaheldamatult võib asetada „Tule ja
raua“ eesti romaani tippsaavutuste esirinda.

Teise auhinnaga:

LEIDA TIGANE

SEITSE PASTLAPAARI

Vähe on meie kirjanduses värvikaid, lõbusaid ja kergestiloetavaid
lehekülgi. „Seitse pastlapaari“ on erand meie tavalises romaanikirjutamise
rutiinis. Sädelevalt, mõistva ja kõikelepitava huumoriga käsitleb autor
noore linnatütart lapse elamusi maoludes, kuhu ta on sattunud oma vabal
tahtel ja olude sunnil — karjasena.

ELMAR ÕUN

UNUSTATUD NAISED

Saared ja saarte omapärane miljöö on olnud ennegi meie kirjanikele
tänuväärseimaks käsitlusaineks. Vaevalt on aga varem suudetud anda se-
davõrt piltlikku ja ühtlasi süüdistavat dokumenti saartelt pärinevate noorte
naiste kummalisest käekäigust, kui teeb seda „Unustatud naiste“ autor.

Kolmanda auhinnaga:

„MADRIKAS“

T I N T

Romaan on kujutus ühe ministeeriumi sisemisest elust kõigi väikluste,
intrigeerimiste ning üksteise kadetsemistega. Nii pea- kui ka rohked kõr-
valtegelased on iseloomustatud hästi ja omavad kõik isikupärase vaimse
palge, mistõttu teos on huvitav ning mitmekesine ja meie oludes täiesti uudne.

Võistlusromaanide soodustatud eeltellimishinnad kuni 25. oktoobrini:
Kohemaksetavas rahas (broš.) Kr. 16.—. Järeilmaksuga neljas osas (broš.)
Kr. 6.50, Kr. 4.—, Kr. 4.— ja Kr. 3.—. Iga osamaksu tasumisel saab tellija
kätte ühe võistlusromaanid. Kalingurkõites on sari Kr. 3.60 ja raamatukogu-
kõites Kr. 2.— kallim.

Peale ilmumist on võistlusromaanide hind kuni 50% kallim.

Võistlusromaanid ilmuvad hiljemalt novembris. Teosed trükitakse
vallitud paberile ja varustatakse autorite piltidega.

Kirjastus O.-Ü. „LOODUS“. Tartu, Ülikooli 18, tel. 4-35. Tallinn, Kinga 6, tel. 411-92.
Posti jooksev arve nr. 2055.